

ROOMSAID PUKI!

N 15-
16

S. SLASTNIKOV.

KATSEKODUI

Elukindlustusega
Eesti Omavalitsuste Kinnitusseltsis

„OMA“

kindlustate oma perekonna tuleviku ja enda vanaduspäevad.

Kuuekordseks

on kasvanud „OMA“ elukindlustuste seis kahe viimase aastaga, mis on kõige paremaks soovitusseks „OMA“ soodsatele kindlustustingimustele.

Seltsi põhikapital ja tagavarad Kr. 400.000.—

Soliidne edasikindlustus välismaal.

PEAKONTOR: Tartus, Riia tän. 41 (oma majas). Telef. 3-44 ja 5-62.

PEAAGENTUUR: Tallinnas, Harju tän. 48.

Suitsetage
PABEROSSE

MANON
Lafayette
Bacchus
Stella
Diva

20 f. - 35 s.
25 f. - 35 s.
20 f. - 25 s.
25 f. - 25 s.

Lafayette
L

Täielikud

transmissiooni sisseseaded

ja üksikud osad, nagu võlvid,
laagrid, rihmaosad j. n. e., ja

m a s i n a r i h m a d,

nahk, balata, kaamelikarv, kummi

∴ alati laos saadaval ∴

Kaubamaja

Vennad UIBOPUU

Tallinn, Suur Karja tänav 23.

*Parim, moodsam
ja soliidsem*

jalanõu

kannab kaitsemärki

Estoking
Tallinn

TALLINNA MAJAOMANIKKUDE PANK

Harju t. 29.

Avatud iga päev kella 9—2.

Tel. 33-11, 33-69.

Pank võtab raha hoiule, jooksvale arvele ja tähtaja peale igasugustes summas ja maksab ajakohast protsenti. Pank diskonteerib vekseid, annab laenusid, toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Rahasaatmine kõikidesse Eesti linnadesse ja rahvarikkamatesse kohtadesse.

Peale selle toimetatakse pangas majade ja muude varanduste kinnitamist tule, varguse ja muude õnnetuste vastu ja võetakse Majaomanikkude Seltsi liikmeid ja liikmemaksu vastu.

Juhatus.

KINNISVARAOMANIKKUDE KINNITUSSELTS

„MAJA“

**kinnitab igasugust kinnis- ja
vallasvara tuleõnnetuste vastu.**

Tallinnas Majaomanikkude panga ruumides Harju tän. 29.

Avatud igapäev kella 9—3.

Pange aadressi tähele: Harju tänav 29. Telefon 6-00.

Agentuurid: Tartus, Pärnus, Nõmmel, Türil.

A.-S. »Rauaniit«

Tallinn, Rannavärava puiestee 7.

Asut. 1919.

Asut. 1919.

Soovitab kodumaal valmistatud:

Crêpe-de-Chini, veloufini, siidist manfli- ja voodririiet, milanaisi, siid- ja villast trikooriid pesu ning kleitide jaoks ja jumpeririid.

Siid-, mako-, floor- ja villaseid sukki ja sokke. Lastesukki, kõlapitsi, mitmesugusi paela, Bembergi siidsukki.

Kõik kaubad on varustatud kaubamärgiga.

Saadaval üle Eesti.

Saadaval üle Eesti.

RIIGI PÕLEVKIVITÖÖSTUS.

Juhatus ja müügebüroo:

Tallinn, Valli t. 4, telegrammiaadress:
„PEAPÕLEVKIVI“.
Telefonid: (2)10-85 ja (2)11-62.

Kaevandused ja õlivabrik:

Kohtla-Järvel ja Kukrusel.
Õililadu — Tallinna sadamas.

M ü ü k:

1927. aastal:	256.338 t.	põlevkivi,	4.638 t.	põlevkiviõlisisid ja bituumenit,
1928. „	345.477 t.	„	5.484 t.	„ „ „
1929. „	372.625 t.	„	7.057 t.	„ „ „

Riigi Põlevkivitööstuse saadused:

Põlevkivi kütteks, toorõli, kütteeõli, rasked õlid ja bituumen („Estobituumen“) teede tegemiseks, katusepapi- ja isolatsioonitöödeks, imbutusõlid ja „Fenolaat“ puukonserveerimiseks, põlevkivi-karbolineum („Estokarbolineum“), katuselakk (katusetõrv), rualakk (asfalt-lakk) ja asfalt-mastiks.

Pikalaenu Pank

TALLINN, HARJU TÄN. NR. 33.

Pank annab hariliku protsendiga (9%) laene:
**põllumajandusele, tööstusele,
ehitustegevusele, laevandusele,
omavalitsustele ja ühistegevus-
te ühingutele:**

mitmesugustel kindlustustel 6 kuust kuni 5 aastani ja kinnisvarade hüpoteekarvel
pantimisel 5 aastast kuni 20 aastani.

Peale selle annab pank tähtajalisi laene mitmesugustel kindlustustel 6 kuust kuni
5 aastani eritingimustel **soodustatud (6–7%) protsendiga**

**ühistegevustele, rabaasutustele,
laevandusele, kalandusele, kala-
kaubandusele, ühispimatalifus-
tele ja seemnevilja ja väetisai-
nete osmiseks põllupidajatele.**

Panga keskasutuse asukoht on Tallinnas, kuid pank tegutseb kogu vabariigis
oma volinikkude kaudu Eesti Panga osakondades: Haapsalus, Kuresaares,
Narvas, Paldiskis, Pärnus, Petseris, Rakveres, Tartus, Valgas, Viljandis, Võrus.

RIIGITRUKIKOJA

kirjastusel on ilmunud ja saadaval igas
parimas raamatukaupluses järgmised

RAAMATUD:

Eesti-Rootsi album	Kr. 8.00
Seadused ja määrused hariduse alal	" 3.50
Ehitustööde tehnilised nõuded ja tingimused.	" 1.25
Tempelmaksuseadus	" 1.50
Tsekiseadus	" 1.50
Mõõtude käsiraamat	" 0.50
Haridustegelase käsiraamat.	" 2.00
Eesti aadress-raamat 1929-30.	" 6.50

PEALAO:

Album Eesti vabariigi loomispäevilt	Kr. 10.00
Kriminaalseadustik	" 10.00

**ÜKSIK/
NUMBER
20 SENTI**

**ILMUB
1·KORD
NÄDALAS**

**6·AASTA K·A·I·K· N:15/16
KAITSE KODU!**

S·S·L·A·S·T·H·I·K·O·V

TOIMETUS JA TALITUS: Tallinnas, Kaarli tän. 8, kaitseliidu staabis. Tel. 370. Toimetuse kõnetunnid igal äripäeval kella 10—12 e. l. Kaastöö arvatakse tasu alla ainult siis, kui sellele tasunõudmine peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks markimata käsi- kirju alal ei hoita.

19. APRILL 1930

**Väljaandja: KAITSELIIDU PEASTAAP.
Vastutavtoimetaja: kol.-ltn. A. BALDER.
Tegev toimetaja: L. SÖERD.**

TELLIMISHIND: aastas 6 krooni, poolaastas 3 kr., veerandaastas 1 kroon 50 senti, kuus 50 senti. **KUULUTUSTE HINNAD:** 1 lehekülj teksti ees Kr. 50, tekstis ja tagumise kaane välisküljel Kr. 80, teksti järel Kr. 40 ja kaante sisekülgedel Kr. 60. — Vähemad kuulutused proportsionaalselt odavamad.

Surma äravõitja.
(Vaata jutlust järgmisel lhk.)

Surma äravõitja

„Aga nende filmad peeti, et nemad teda mitte ei tunnud.“

Luula 24,16.

Igal kevadel kostab ärkava looduse keskel imeline sõnum: Kristus on üles tõusnud! Kui me esimest korda niisugust sõnumit kuulekime, siis oleks raske kujutella, millist mõju see meile avaldaks. Müüid on aga inimese suurim sõber, ühtlasi ta vaenlane, harjumus sellele kõige suuremale ja haruldasemale ahaloolisele sündmusele tõmmanud selga oma igapäevase halli harjumuskuue, et suurem osa moodsa mõtteviisiga inimesist ei oska ei unestada ega vihastuda, ei vaielda vastu ega hõifata kaasa, vaid nende hinges ja nende elus jääb kõik endiselt vaikseks. Ja ometi kuulutab ülestõusmise püha hommik julge ja kindla usuga: Surm on ära võidetud!

Surm on vägewaim tegur inimese elus. Rõõu ajaliku elu ja olemise lõpp on surm. Loodus, loomad, inimene — kõik peavad surema! Inimene üksti vaid teab seda, et elu lõpp on surm.

Seepärast on inimene kogu oma waimu- jõu, kogu oma elu ja püüded rakendanud tööle selleks, et wõidelda surma vastu, et elada, et kesta üle ajalikkuse. Inimese looming ta mitmekesistes avaldusvormides, teadus, kunst, kirjandus, materiaalne maailm on mobiliseeritud, et võita surma. Aga kõigi rikkalike elu väärtuste ja mõnude maitsemise keskel on igaihele teada, et surm on elu lõpp. Ta tuleb ootamatult või igatsetult, ta tuleb nagu sõber või nagu weri-seim waenlane.

Ras on siis säärases olukorras võimalik uskuda ülestõusmisest ja igawest elu?!

Inimlik loogika ja mõttetarkus ei suuda seda tõendada. Teadus lasseb käed langeda kõrwale. Ta ei suuda tõestada inimhinge surematust. Temale on olemas vaid nähtaw materiaalne maailm. Mis ulatub üle selle, selle kohta ei suuda teadus öelda muud kui ignoramus — me ei tea!... Tartu ülikooli endine kuuluis füsioloogia professor von Baer ütles: „Teadusele on surm sama suur seletamatu mõistatus nagu elu tekkiminegi“.

Siin maksab kõigi aegade kohta sõna: „Nende filmad peeti kinni“.

Need olid Emmause jüngrid. Ülestõusmise ime oli sündinud. Kiwi oli haua ukse eest wõetatud ära. Surma äravõitja oli saanud elawaks. Ta oli nende juures — aga „nende filmad peeti kinni, et nad teda mitte ei tunnud“.

Mitte meie teadmine ja tarkus, vaid usk awab meie südame ja filmad. Usu läbi saab meile selgeks ja omaseks ülestõusmise hommiku imeline rõõmusõnum: „Mina elan ja teie peate ka elama!“

Sellega on teostunud salajasem inimhinge tung — elada, elada mitte üksti ajalikkude, vaid ka igawest elu. See wägew tung elab rahwaste hinges.

Ra meie wäike rahwas kannab seda tungi nagu elawat tulesädet oma südames, elada, kesta, wõidelda oma kodu, oma riigi ja rahwuslike pa-leuste eest.

Kus elab igawese elu tung, kus elab usk oma jääwasse kestwusse, kes suudaks seda häwitada?!

Minult see on määratud surmale, kes oma igawesse kestwusse ei suuda uskuda!

Uhel surmuajal seisis hiigelsuur hauasammas ja sellele oli kirjutatud: „Seda jääwaks ostetud hauda ei tohi keegi awada!“ Aga tugewa kiwi sisse tekkis wäike mõra. Sinna langes sügisel kaseemne terake. Mõra läks suuremaks, seeme hakkas idanema, kaswas taimeks ja sai wäike- seks puuks. Dhk, wihm ja päike tegid oma tööd, kuni wiimaks lõhkes hiigelhauakiwi...

Nõnda awab wägew surma äravõitja kord hauakambri, mis meile jääwalt praistab olemat fuletud, ja meie filmad näewad igawese elu hom- mikkoidikut, mil kõik need imelised töötused saa- wad tõeks...

Aleks. Sternfeldt,

Tall. Jaani kog. õpetaja.

Oma lugejatele ja kaastöölisele soovib „Kaitse Kodu!“

häid ja rõõmsaid Ülestõusmispühi!

Kindral-majoor Joh. Unt †

Tüese föömees ja tubli väejuht langes terroristliku mõrtsuka ohvriks.

Kindral-majoor Johan Unt'i ei ole enam. Terroristi mõrtsukalik kuul, mis lasti kadunu pihta kõige alatumal kombel seljatangant, riisus meie kaitseväe kõrgemate juhtide keskelt kohusetruu ja väsimatu töömehe, õiglase inimese ja armastatud väejuhi, kelle isiklik tublidus ja sümpaatia võitsid kõikide sõprade, tuttavate ja lähedal seisjate südame.

Kindral-majoor Johan Unt oli aus mees, rahva mees ja tagasihoidlik mees. Tema käitlemine aluvatega ja nendega, kellega tal oli kas ametalalisi või isiklike kokkupuutumisi, sündis alati sõbralikkuse sordiini all, mille tõttu õpiti teda hindama kui vastutulelikku ja õilsahingelist sõjameest.

Hiljuti veel pühitses k.-m. Joh. Unt Tallinna garnisoni ja sõjaringkonna ülema kohal püsimise kümne aasta juubelit. Ja nüüd, vaevalt paar nädalat pärast seda, langes pealinna julgeoleku juht mõrtsuka-kommunisti kuulist tabatuna.

See mõrtsukalik revolvrripauk, mis kustutas truu sõjamehe eluküünla, kajas

üle maa, kutsudes esile mitte üksi jäleda põlgustunde nende mustade öövarjude vastu, kes ausate kodanikkude seljataga laskevalmis relvaga hiilivad, vaid see

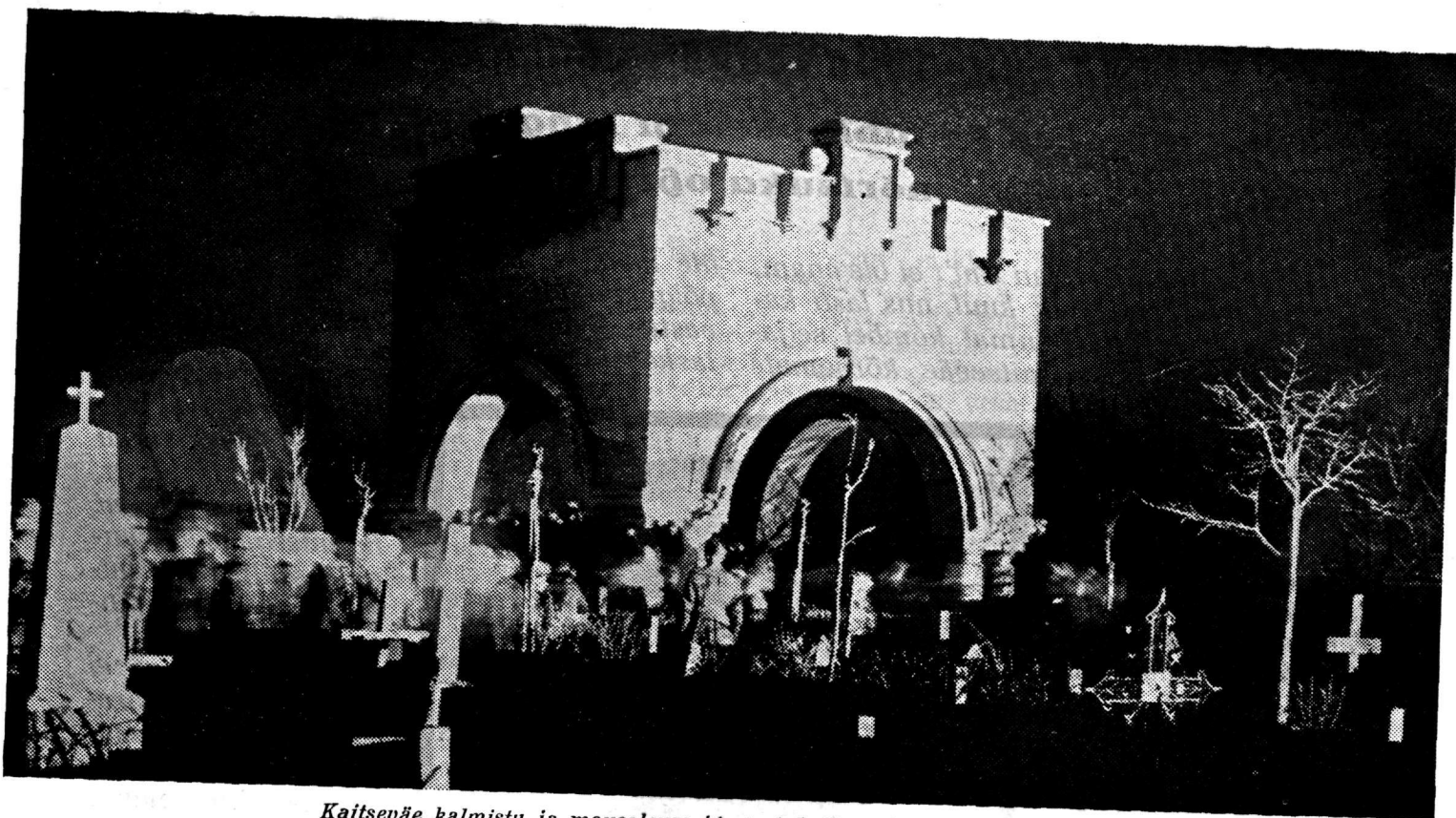
kohustas võtma meid ka teise seisukoha terroristliku röõvelemendi vastu, kes nurga tagant tapmisega teenib endale sealpool traataeda poliitilisi kannuseid.

Eesti rahvas ei või sallida sääraseid musti röõvtegu- sid ja meie kõikide kohus on nende vastu kõige karmimalt välja astuda. Kindral Undi tapmine on hoop näkku Eesti riiklikult mõtlejale kodanikkonnale.

Et säärane hoop ei korduks, selleks peame olema valvel meie kõik, kes me kanname Eesti riikluse mõtet südames. Ärgu olgu pü- nurjatutele mõrtsu- katele, kes oma käe ausate inimeste tapmiseks välja sirutavad. Ärgu olgu püsi ka säärasele elemendile, kes sääraseid te- gusid õhutab ning provotseerib.

Pimedatele öövarjudele ei tohi olla ruumi kestvas valguserügis!

Kaitseväe kalmistu ja mausoleum kindral J. Undi matuse silmapilgul.

ATENTAAT KOHUSTAB

**MEIE PEAME VÕIMA JA OSKAMA TAKISTADA
TERRORISTLIKKE VÄGIVALLATEGUSID**

Nädalapäevad tagasi paigutati maamulda kindral-majoor Johan Unt, meie kaitseväe tüsedamaid juhte, keda alatu terroristi kuul tabas seljatanant.

Puhas südametunnistus, teadmine, et ta pole teinud ülekohut kellelegi, ei lasknud tal tekkida mõtetki, et teda jälgiv isik oli roimar, kes hiilis metsloomana tema elu järele; see kord ja julgeolek, mille valvel pealinnas kindral Unt seisnud ustavalt terve aastakümne, pidi tagama puutumatus ja julgeoleku igale kodanikule.

Kuid näib olevat nagu mingiks saatuslikuks paratamatuseks, et me kogemusi peame ostma raskete ohvritega. Pool aastakümnet tagasi tuletasid 1. detsembri mässukatse valusad ohvrid rahvale meele, et vaenlane ootab loidusesilmapilku äraandliku hoobi andmiseks, et peab vahetpidamata olema valvel tema kallal tungide tagasilöömiseks, et peab relva hoidma käes ja koondama ridu ning kõvendama meie kaitsejõudu.

Ka see kommunisti revolvrripauk, mis röö-

vis meie kaitsevält ühe tema kogenenud, lugupeetud juhtidest ja rahvalt ustava valvuri julgeoleku ja korra eelpostil, tuletas uuesti meele rahva enesekaitse vajadust. See revolvrripauk kajas üle kogu maa, veel enam, ulatas kaugele üle meie riigi piire, kogu maailmale näidates komiterni sulaste õiget nägu. See revolvrripauk oli uus h ä i r e, mis kutsus ettevaatusele ja valmisolekule, kutsus võitlusele nende vastu, kes meid varitsevad.

Isiklikku terrorit poliitilise võitlusvahendina ei saa pooldada ükski aus inimene. See on seljatanantapmine, mille vastu iga inimene tunneb vastikustunnet. Terroristlikul aktil pole õigustust, sest isiklik terror on mõrtsukatöö. Eriti demokraatliku riigikorra juures, nagu meil, Eestis. Kui rahva enamus on määranud kindlaks valitsemiskorra, siis kõik selle kukutamiseks tehtud sammud, olgu nad juhitud riigi või mõne üksiku tegelase vastu, on kuriteoks kogu rahva vastu.

Eestis kindral Johan Unt ei ole esimene

seljataguse atentaadi ohver. Pärnumaal tapeti riigikogu liige Jaak Nanilson, kes oli teel koju. Maantee ääres põõsas hiiliv mõrtsukas laskis surmava kuuli ja põgenes siis samuti kui kindral J. Undi tapja. Nanilsonile järgnes poliitikategelane J. Sossi, kes tapeti samuti äraandlikul kombel. Nüüd langes mõrtsuka terroristliku akti ohvriks kindral J. Unt.

Ei ole kahtlust, et kõigi kolme poliitilise roima süüdlasi tuleb otsida ühest leerist. Liig analoogilised on need juhtumised, et selles kahelda. Niisuguseks mõtteuks roimaks on valmis ainult need meie rahva ja riigi vaenlased, kes ei salli teisitimõtlejaid ja ei taha õigeks tunnistada seda, mida peab õigeks rahva suur enamus.

Väiklane, isiklik arveteõindamine oma poliitiliste vastastega, oma plaanidega läbikukkunud riigivastase tegelase võimetu viha või ka palgalise roimari rahateenimise himu on olnud tõukejõuks nende roimade toimimiseks.

Kõik need närusused sobivad hästi kommunistide „ideoloogiaga“ ja valmisolekut niisugusteks põlgusväärilisteks tegudeks on nad näidanud alati. Toores vägivald, äraandlikkus või ara metsloomana hiilimine seljatagant on neile ühteviisi hea.

Kuid niisuguste roimadega ei saa nõrgendada rahva enesekaitsejõudu. „Langeb üks, astub teine asemele,“ ütles kaitseväge staabi ülem kindral J. Tõrvand pärast kaasvõitleja J. Undi langemist. See on meie kõigi vastus alataule teole, millega terrorist tahtis heidutada rahvast. Meie ei kohku tagasi, vaid seda tugevamini hoiame relva ja seda halastamatult

peame võitlust nende vastu, kes tungivad meile kallale.

Langeb üks, astub teine asemele — nii on see olnud ikka. Ja mitte üksi sõjas. Kui riigitegelane Jüri Vilms Helsingis tapeti meie iseseisvuse vaenlaste, sakslaste, poolt, siis oli temagi ohver riikliku iseseisvuse eest. Tema kõrvaldamisega loodeti takistada iseseisvuse kindlustamist. Kuid langenu asemele astusid uued mehed ja viisid ülesande lõpuni. Nendel, kes kannavad enda õlgadel meie riigikaitse kogu raskust ja vastutust, on elu mõtteks — astuda langenud kaasvõitleja asemele ja võidelda edasi.

Niisugused kaotused, nagu meile sai osaks kindral J. Undi surmaga, on meile valusad. Kuid rahva vaenlased ei saavuta seega oma sihte. Vabadussõda näitas, et vajaduse korral tõuseb kangelasi ja juhte ka noortest. Niikaua kui rahval on elujõudu ja püsib tahe enesekaitseks, ei jää tühjaks langenute kohad: rahvas sünnitab uusi kangelasi ja uusi juhte.

Kuid meile on kallid iga inimelu, iga tilk verd. Ohvrid kohustavad meid! Need, kes tõstnud oma kuritegelise käe meie riigi ja selle kaitsete vastu, peavad saama halastamatu karistuse. Kui mängus on riigi ja kodanike julgeolek, siis ei saa panna löömiseks ette ka vasakut palet, kui paremale poolele on juba löödud. Meie ei või lubada niisuguste tegude kordumist. Inimese isiklik julgeolek on ühiskondliku elu üks põhialustest, seepärast peab kuritegelise elemendiga pidama halastamatut võitlust, peab ära pühkima pesad, kus hautakse terroristlike kallaletungide mõtet ja varjavad end

Kindral J. Undi põrm kantakse kirikust välja.

Kaitseminister O. Köster ja leinaja lesk sammuvad lafetile asetatud puusärgi järele.

mõrtsukad. Nende teod kisendavad kohtumõistmise järele.

Rahvas on avaldanud oma seisukoha selle kuriteo kohta. Need tuhanded, kes käisid vaatamas langenud sõjameest, ei teinud seda uudishimu ega viisakuse pärast. See oli kaastunde- ja poolehoiuavaldus temale ja rahva protest terroristliku teo vastu. Need kümned tuhanded kaaskodanikud, kes saatsid kindral Unti tema viimsel teekonnal, on oma südames juba teinud hukkamõistva kohtuotsuse roimari ja tema mõttekaaslaste üle. Selle hukkamõistva otsusega ühinevad kõik kodanikud ka riigi kaugemates nurkades.

Rahva terveist eluinstinktist ja südametunnistusest tehtud otsus on avaldunud. Kas osatakse sellest õppida?

Vaevalt nädalapäevad enne roimari revolvrüütu kinnitati mõne rahvasaadiku poolt, et meil ei ole midagi karta, et kõik on kõige paremas korras, et kaitse seisukord, mis võimaldab kuritegelise elemendi vastu võtta tarvitusele mõjuvamaid abinõusid, on üleliigne ja tuleb kaotada.

Raske on mõista, kas see on sihilik demagogia või lühinägelikkus. Raske on uskuda, et riigi saatuse ja kodanikkude elu kulul tahetaksteha demagogiat. Kuid igal aastal kuulduv nõudeid: kaotatagu ära või vähendatagu viimse võimaluseni neid riiklikke asutisi, mis on määratud riigivastaste vastu võitlemiseks. Tulevad mehed, kes on rahva esindajad, ja kinnitavad julgesti, et kaitse liit ja kaitseväge on üleliigsed, riigikaitseks kulutatud summad on maha-

Generaliteet kannab oma lahkunud ametvenda.

Vasakult esimene kaitse liidu ülem kindral Roska.

visatud raha ja kaitseliidus tegutsemine asjatu ajaraisk.

Neid mõtteid propageeritakse avalikult. Kui 1. detsembri varahommikul tungiti kallale süütutele inimestele ja riigivaenlastega edvis-tajate eneste elu oli hädaohus, siis vaibus niisu-gune jutt mõneks ajaks. Kuid kõik on juba am-mugi unustatud. Kuni mõrtsuka kuulmatu tegu tõendas, et sel ajal, kui meie endakaitset tahe-takse uinutada magama, ei tuku meie vaenlased.

Kas me seda arusaamist peame ikka ja ikka jälle lunastama niisuguste vereohvritega nagu kindral J. Unt, kes meie seast ära kisti täies tööjõus?

Tahaksin uskuda, et küllalt on toodud ohv-reid, küllalt on kibedaid kogemusi. Ka need, kes visalt aastate jooksul on hurjutanud ja hal-vaks teinud kõiki samme, mis on tehtud riik-liku julgeoleku kindlustamiseks, peaksid saa-ma aru oma eksitusest. Kui aga meie kaitse-jõudu tahetakse nõrgestada teadlikult, siis on see südametunnistusetu, andeksandmatu kuri-tegu rahva vastu, mida me peame takistama kõigi abinõudega.

Igast üksikust kaitseliitlasest oleneb, kas niisuguseid kurbi teekondi, nagu kindral J. Undi muldaviimine, tuleb teha sagedasti veel ka tule-vikus või jõuame me kord niikaugale, et ini-mene võib tänaval olla julge poliitilise roimari eest.

Me peame kõik tegema, et niisuguseid tegu-sid ära hoida. Siin esijoones on võimalik palju saata korda kaitseliitlasel. Ka oma igapäeva-ses elus tuleb jälgida tähelepanelikult riigile

vaenulist elementi, et vajaduse korral pareerida nende tegevust.

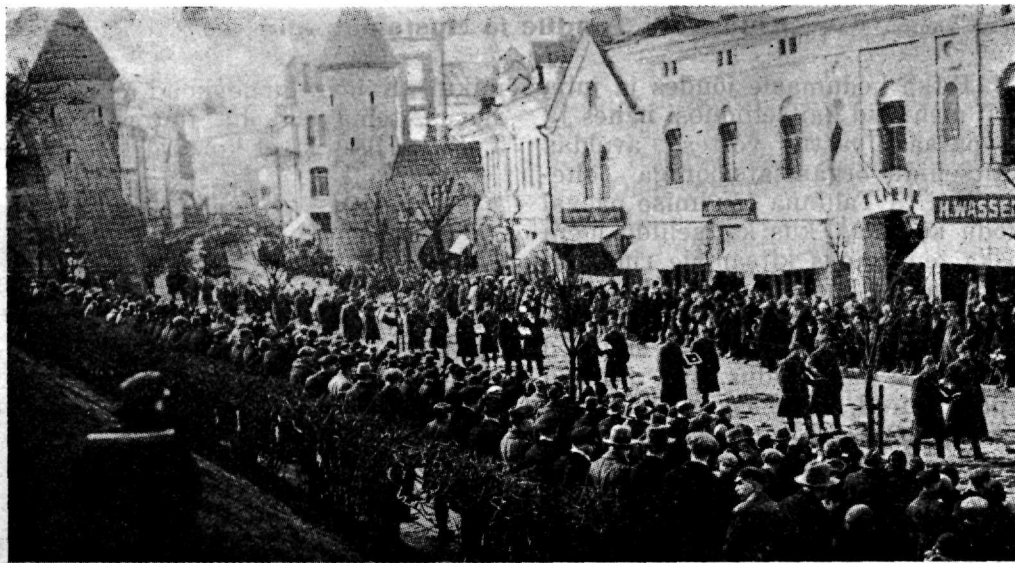
Meie vaenlased, olles jõuetud üksmeelse rahva ja hea kaitsekorralduse vastu, kasuta-vad ikka seljatagant kallaletungi meetodit. Oma musti tegusid nad toimivad ööseti, pimeduse kätte all. Hariliku korralduri, politseiniku, silm ei ulatu igale poole. Kaitseliidu organisat-sioon aga on laialdane, kaitseliitlane näeb ka sinna, kuhu ei ulatu politseiniku silm.

Kaitseliitlane, silmad lahti! Abi peab tulema meie eneste käest. Kui liiguvad kahtlased öised varjud, kui hiilitakse kellegi jä-rele, siis ei tohi kaitseliitlane jätta seda tähele panemata, vaid peab tegutsema, et hoida ära kuritegu või tabada ja ametivõimude kätte toi-metada süüdlane.

Mida valvsamad oleme, seda vähem on meie riikluse vaenlastel lootusi oma kuritegeliste kavatsuste teostamiseks ja seda rohkem kaob pind jalgade alt nendel, kes ei kohku tagasi ala-tust roimastki.

Relv ei ole kaitseliitlasele antud kätte uh-kuseajaks, vaid see usaldus, mis tema vastu üles näidatud, kohustab; riiki kaitstakse mitte ainult lahingus, vaid ka siis, kui kahjutuks te-hakse üksikuid seljatagant kallaletungijaid. Seepärast kaitseliitlased peavad olema esimes-te väljaastujatena iga vägivalla-akti ja nende-le ettevalmistamise vastu.

Kaitseliit, kui parem osa meie rahvast, ei ole savist keha, mis tules laguneb, vaid raud, mis muutub teraseks. Selle terase vastu pea-vad purunema meie vaenlaste kallaletungid!

Kindral J. Undi matuse teekonnalt: aumärkide ja pärgade kandmine matuserongi ees läbi Viru tänava.

Adm. J. Pitka einetamas kaitseliidu juhtivate tegelastega Tallinna maleva kodu ruumes.

KAITSELIIT ON KUJUNENUD VÄGEVAKS JA MÕJUVAKS ORGANISATSIOONIKS

Admiral J. Pitka hinnang kaitseliidule

Külaskäik Tondile ja Mustamäe alla

Admiral J. Pitka kodumaale jõudes ja juba Eesti-Läti piiril mehiseid kaitseliiduosi nähes ja veel Tallinnas paraadi vastu võttes, avaldas kohe soovi kaitseliidu organisatsiooniga lähemalt tutvuda. Kui ta Tallinna jõudmise päeval maleva uut kodu külastas, kus kaitseliidu ülem kindral J. Roska tema auks kitsamale ringkonnale lõuna korraldas ja kus muuseas admiralile ka maleva moodsaid soomusautosid näidati, tähendas ta hiljem nende kohta: „Vaata, millised soomusautod on nüüd kaitseliidus, aga millised olid sõja algpäevil need, mis Patarei tän. (seal asusid J. Pitka töökojad) ehitati. Harilik auto soomustati kuulipilduja kilpidega ja see oligi „soomusauto“. Üks liikus veelgi, aga teisega jõudsime „Estoonia“ ette ja sinna jäi ta seisma. Niiõõrra raske oli ta, et edasi ei jaksanud liikuda.“

Läinud pühapäeva pühendas admiral J. Pitka kaitseliidule. Ootamata külastas teda hom-

mikul „Kalevi“ malevkond orkestriga, kes Kadriorus, tema elukoha juures, peatus. Admiral J. Pitka ilmunisel korraldati ovatsioon ja talle

Adm. J. Pitka jutleb kindral Roskaga.

Adm. J. Pitka astub Tallinna jaamas välja salongvagnist.

anti teada, et malevkonna juhatus ta oma liikmeks on valinud. Admiralile anti üle malevkonna käelint ja rinnamärk.

Kell 10 hommikul istus admiral J. Pitka Tallinna maleva pealiku kolonel Pinka autosse Ida malevkonna pealiku, vabadussõjaaegse „Lembitu“ komandöri, kapten J. Klaari ja „Kalevi“ malevkonna majanduspealiku Pacheli (mõlemad admiralil isiklikud sõbrad) saatel ning sõit läks Tondile, kaitseväe ühendatud õppeasutuste lasketiirule, mida kaitseliit terveniisti pühapäeval kasutab.

Esimesed käepigistused Tallinnas.

Sõjakoolis võttis admiralil vastu kooli ülem kolonel Trossi, kes J. Pitkaga juba vabadussõja ajal väerinnal kokku oli puutunud. Tervitama oli ilmunud ka sõjakooli ohvitserkond. Sel pühapäeval pidas omavahelist võistlust maleva laskurgrupp, mida on hakatud nimetama „Soomme grupiks“, harjutas Põhja malevkond ning kursusele olid ilmunud Tallinna ja Harju maleva relvurpealikud.

Tiiru lähedal peatab admiral J. Pitka kedagi noort kaitseliitlast: „Kui vana teie olete?“ „18 aastat.“ — „Jah, 12 a. tagasi, siis olite 6-aastane. Te ei teadnud siis veel vabadussõjast midagi... Ja nüüd täismees.“ Admiral patsutab noormehele õlale: „Jõudu edaspidiseks tööks!“

Relvurpealike seast leiab admiral J. Pitka vabadussõjaaegse „Lembitu“ ohvitserkonna tentsiku. J. Pitka imestab, kui kuuleb, et mees Loksalt on Tallinna sõitnud. „Kuidas Tallinna pääsesite?“ — „Omnibusega sõitsin.“ — „See maksab ju palju?“ — „Jah, 6—7 krooni.“ Ad-

Adm. J. Pitka kodumaale jõudes Tallinna jaamas.

miral J. Pitka vangutab pead. Mees annab hulk raha välja oma taskust, ja kus seda maal nii peale tulemas on. Mereväelane aga lisab juure: „Oled kord ülesande enda peale võtnud, tuleb ka täita.“ Erateel kõneleb admiral: „Meestel on ikka hea tahtmine ja huvi asja vastu, egas nad muidu niisuguseid reise ette ei võtaks.“

Samas ruumis on teine Harju maleva mees, kes 18 kilomtr. jalgsi raudteejaama on kõndinud ja lisaks veel 20 kilomeetrit rongiga sõitnud. Ja mees tuli Tallinna.

Admiral J. Pitka kõneles kiitvalt püsside kordaseadmisest. „Vaata, mis mehed nüüd teevad. Kuulid jooksevad märklauda kui peopesale. Kus oli see vabadussõja ajal? Oleks meil siis ka sarnaseid osavaid mehi olnud.“ — Kuulda saades, et malevas relvurpealikuks on R. Paspup, tähendas admiral: „Seda meest tean. Tema ju vana kuulus püssimeister, kes vanasti paru-

nitele parimaid jahipüsse valmistas. See on tubli, asjatundja mees.“

Tondilt mindi Mustamäe alla, kaitseliidu uuele lasketiirule. Admiral J. Pitka ei suutnud oma imestust ja rahulolekut varjata, nähes seda suurejoonelist ehitust. Ta tutvus uue tiiruga põhjalikult ja ütles paljutähendavalt: „75 meest saavad korraga lasta...“ Rõõmuläige tuli admirali näole.

Ta andis mõningaid näpunäiteid, kuidas tuiskliiva katta, ja lubas Kanadasse kirjutada, kust erilist kultiveeritud rohuseemet võiks saada mahakülmiseks.

Kell 3 jõuti tagasi linna. Peaaegu terve päev oli kulunud tutvumisretkeks.

Tagasi jõudes avaldas admiral J. Pitka arvamist, et kaitseliitlasi peaks raudteel, kui nad õppusele või ametikohuste täitmisele sõidavad, tasuta veetama. Rongid sõidavad nii-kui-nii ja kas mõni inimene vagunis vähem või rohkem, on ükskõik. Erilisi kulusid see rongile ei tekita,

küll tuleks aga riigil miljoneid välja anda, kui ta kaitseliitlasi peaks varustama, mis praegu oma algatusel sünnib.

„Kaitseliit on kujunenud vägevaks ja mõjuvaks organisatsiooniks,“ tähendas admiral J. Pitka, kokku võttes pühapäevaseid muljeid.

Tallinna maleva laskurgrupp näitas pühapäeval järgmisi tagajärgi: (arvud on võetud asendite järjekorras lamades, põlvelt, püsti): A. Loun — 303 punkti (173—74—56), Sander — 297 (169—87—41), Spuul — 294 (174—64—56), H. Silber — 294 (157—77—60), R. Raudsepp — 294 (158—73—63). Edasi järgnesid: Hiio — 287, Schultz — 285, Schütz — 283, Kroonberg — 281, J. Trumm — 281 punkti. Teised vähem, kuid hoolimata sellest tegi üldine grupi tagajärg välja 1989 punkti. Umbes 150 punkti võrra on grupp edusamme teinud. On tehtud ka tublisti tööd.

V. K.

ENDISTE SOOMUSRONGLASTE KESKEL

KIRJU, AGA KINDLASTI ÜHTEKUULUV PERE

See oli kirju pere, kes oli kokku tulnud oma esimese juhi adm. Pitka kutsel, et kas või vagoniast heita pilku endistele lahinguväljadele. Kirju seepärast, et need vähesed ülejäänud

peaaegu kõik on pöörnud selja sõjamehe kutsesele, tegutsedes aladel, mis kellelegi kätte on juhtunud.

Aga kirju oli see pere ka siis, kui nad esi-

End. 3. soomusr. ülem kolonel-leitn. Luiga tervitab Rakveres adm. J. Pitkat. Kunstnik A. Vichvelini joonistus.

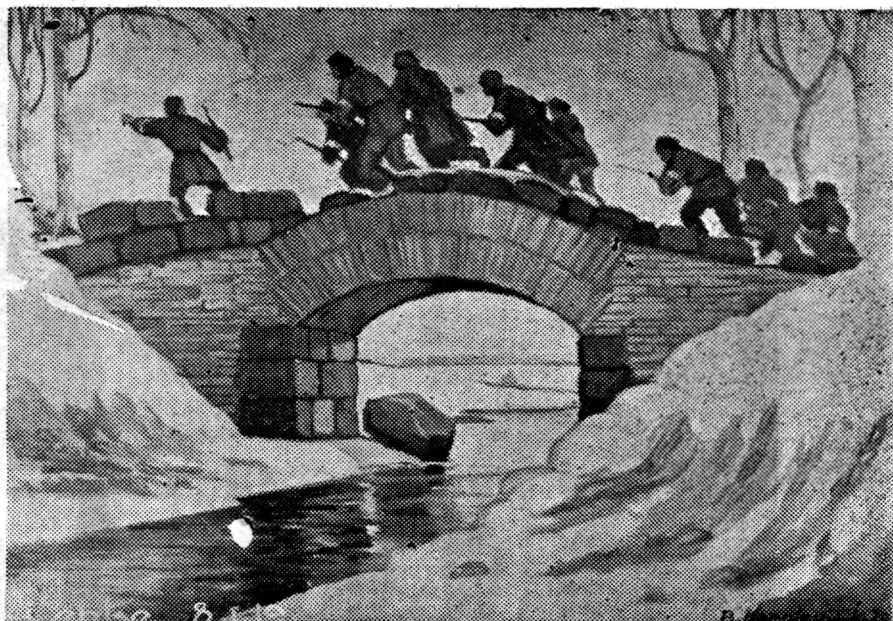
mest korda said kokku, et kujundada kardetud ja ülistatud soomusrongi. Kui enamusel oli selga panna mingi jäänus Vene sineli ja „papaaha“ näol, siis teistel polnud sedagi, vaid ajasid läib tsiviilriietusega.

Elavaks eeskujuks oli siin J. Pitka ise, kes varem polnud sõjamees olnud ega omanud seetõttu ka vanu mundrijäänuseid. Selle eest aga kui ta oma mustale karakulkasukale tõmbas peale paksu rihma kaaluka revolvriga ja padrunitaskutega heitis üle öla lühikese Inglise püssi, nägi ta välja hoopis sõjakam kui ükski vana sõdur.

Kes pole J. Pitkat näinud soomusrongil oma sõdurite keskel, see vaevalt oskaks aimata nüüd vabatahtlikust maapaost tagasi tulnud mehes seda inimest, kes raskeil päevil oli kogu võitluse hing, kellel energiaküllust jätkus peale väerinna ka seljatagusele. Nii tagasihoidlikult, vaikselt, nagu sordiini all vestleb ta läinud päevist, temperamendi poolest pealtnäha kaugele maha jäädes oma nooremaist sõjakaaslasist.

Nähtavasti on J. Pitka üks neist, kellel võitlusiha pole alati hinges, vaid lööb lökkele alles siis, kui selleks on käskiv vajadus.

Kuidas see oli üldse võimalik, et sõjalise et-

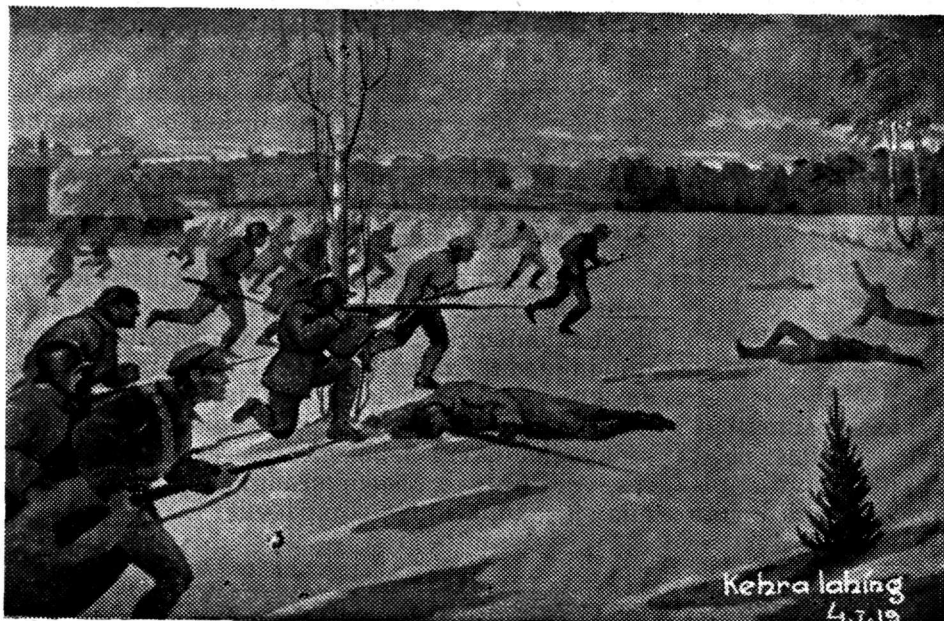

B. Korolev: Soomusronglased Pruuna mõisa vallutamisel.

tevalmistuseta kaubalaeva kapten sai võitluse organiseerijaks, on neid imesid, millest nii rikas on vabadussõja ajajärk. Teadagi, väikese tähtsusega polnud see asjaolu, et Pitkal oli seljataga pikk meremehe elu, mis sageli seadis teda silmsilma vastu surmaga, kuid ühtlasi õpetas, et mitte kunagi ei tule kaotada lootust. Selle mõtleviisi tõi J. Pitka kaasa soomusrongile, viis selle pärast üle mereväkke, kasvatades igal pool meelekindlust ja endausaldust.

Hoolimata kõigist nurjaminekuist sõja algkuudel, ei kadunud paremais väeüksusis optimism kunagi. Vestlusist soomusronglastega selgub, et vähegi kestvate meelega langust nende seas ei tundud. „Oli mingi seletamatu lootus hea lõpu peale,“ ütlevad endised sõjamehed. Kahtlemata oldi sunnitud arvestama ka sellega, mis teha siis, kui ei tule pööret.

Ja rahulikult, ilma paanikata tehti kavatsid, kuidas hädakorral maha jätta Tallinn, taganeda võideldes Haapsalu poole ja jätkata vastupanu saartelgi. Aga tõsiselt selle võimalusega ei arvestatud, oli lootus millegi muu peale. Ja kui Tallinna juhtivadki mehed hakasid vaatama, kuidas pääseda Rootsi

Soomusronglased Kehra lahingus 4. I 19. a. B. Korolevi maal.

Naiskodukaitse Viru-Roela jaoskond. Esimeses reas keskel jaoskonna esinaine A. Saare.

või Soome, ja kui Inglise admiral Sinclair avaldas kahtlust pöörde tulekusse, vastas J. Pitka lootusrikkalt: „Pole viga, lööme tagasi!“ — mille peale inglased ei teadnud muud vastata, kui: „Nojah, väerinna mehed on teil optimistid, aga Tallinnas valitseb lootusetu meeleolu.“

Me teame, et Pitka sõnad läksid täide: löödi tagasi — siis kui aeg oli selleks tulnud, olgugi viimne aeg. Tähendatud päeva, 4. jaanuari 1919, iseloomustavad otsekohesed osavõtjad nagu imetegu. „Me läksime rännakule küsimata ja teadmata, kas meil on iga mehe peale vastas üks, kümme või sada vaenlast. Ega me tunnud endid kangelastena — sõjamehele see tunne on üldse võõras, vaid tegime, mis meie arust oli vaja teha...“

Vähe on üle jäänud endisi soomusronglasi, veel vähem on neid praegu tegevteenistuses.

„On kaks iseasja, olla sõdur sõja ajal või rahupäevil,“ seletab üks omaaegseist juhtivaist rongimehist.

Paistabki olevat nii, et need temperamendikad löögimehed on vähe sobivad süstemaatiliselt nokitsemiseks rahuaegses väeosas.

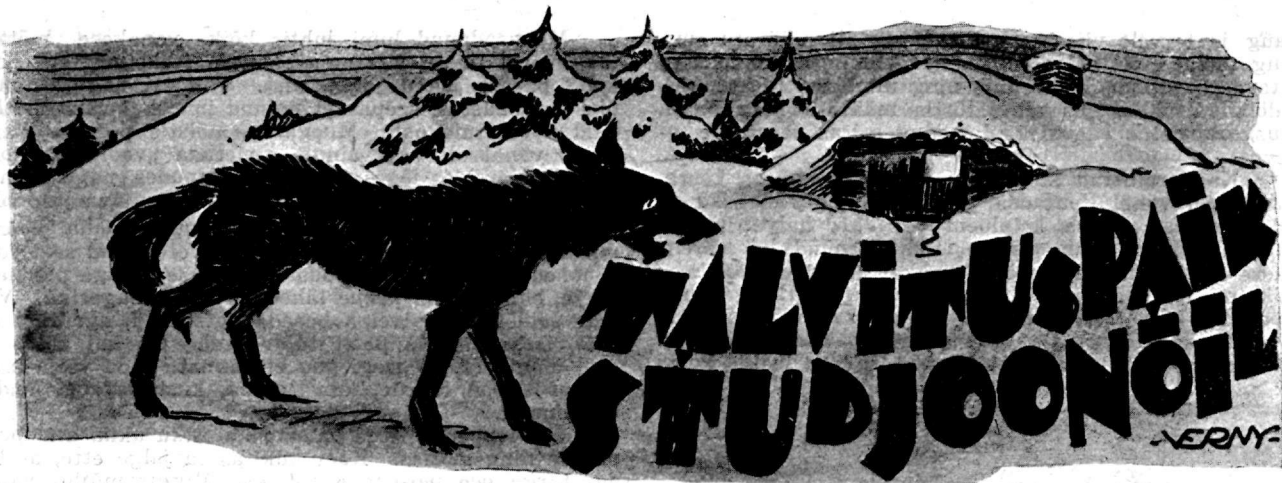
Valjust distsipliinist ja sõnalausumatust alistumisest ülemuse korraldusile — sellest need mehed vabadussõja päevil alati suurt lugu ei pidanud, vaid talitasid nii, kuidas silmapilk kohal

käskis. See oli mõeldav ja isegi tarviline partiisaansõja olukorras, kuid ei sobi rahuaegsele ohvitserile.

On järele jäänud vaid üksikud, kellel oli taht oma sõjaväeliste teadmiste täiendamiseks ja moodustavad nüüd vana põhja sageli vahelduvas soomusronglaste peres. Selle vana pärmi seas on mõni haruldane eksemplar, kelle kogu elu on seotud soomusrongiga. Need on noored ohvitserid, kes sõja alul kooliõpilastena tulid võitlema soomusrongile, tegid õnnelikult läbi vabadussõja, lõpetasid hiljem sõjakooli ja pöördusid siis uuesti tagasi soomusrongile.

Suurem osa, nagu öeldud, on läinud erusse, kes harib auga teenitud maad, kes on siirdunud teistele kutsealadele. Mõni on raputanud kodumaa tolmu, ja kuuldu, et neil on õnne olnud ka võõrsil, nii näit. kapten P.-st kõneldakse, ta olevat Mehhikos jõukas õlitööstur.

Siiajäänud endiste soomusronglaste keskel valitseb kindel ühtekuuluvustunne. Omavaהלised sidemed pole katkenud. On säilinud vanad hüüdnimedki, millega üksteist ristiti sõjapäevil. Ja kui soomusronglaste nüüdsel sõidul sageli kutsuti seletust andma „äia“, siis pole see tusedapoolne härra kellelegi äi perekondlikus mõttes, vaid lihtsalt „soomusrongide äi“, hüüdnimi, mis on jäänud külge sõjapäevilt.

D. N. MAMIN-SIBIRJAKI JUTUSTUS

I.

Ahju ääres naril lebas vanamees kulunud põdranahkse kasuka all. Ei teadnud ta, kas oli vara või hilja, ega võinudki teada, sest taevast katsid madalad tinahallid sügispilved ning väljas valgenes hilja. Tõusta ta ei tahtnud: hurtsik oli külm ning pikemat aega valutasid selg ja jalad. Polnud ka magamiseks isu, ja ta lebas ainult, et mööduks kuidagi aeg. Polnudki rutata vanakesel kuhugi. Teda äratas rammestusest tasane kaapimine uksele, — tikkus tuppa Musgarko, väheldane kirju Voguli koer, kes vanamehe seltsiliseks oli juba kümnendat aastat.

„Ma sulle näitan!..“ urises lebaja ning tõmbas pea sügavamale kasuka alla. „Vaata mul unerahu rikkujat! Küll ma sind õpetan!..“

Ajutiseks lakkas koer kaapimast, kuid mõne silmapilgu pärast ulvas pikalt ning härdalt.

„Susi sind söögu!“ manas vanamees ning ajas enda aegamisi püsti.

Pimedas kobades ta leidis ukse, avas selle, ning nüüd selgus, miks valutas selg, miks ulvas härdalt ning pikalt koer. Kõik, mis näha läbi ukseavause, oli kaetud paksu lumivaibaga. Ja selgesti nägi vanakese silm, kuidas hõljus õhus tihe kude pehmeist ehmelisist lumehelbeist. Hurtsikus oli veel pime, aga väljas valges lumehelgis oli näha kõik — jõe taga looklev hambuline metsaviir, tursunud mustav jõgi ja selle kaldal kaugelt vette ulatuv kivikink. Tark koer istus ammuli-oleva ukse lävel ja silmas peremeest targa, kõikemõistva pilguga, nagu tahaks oma käskijalt midagi küsida.

„Tähendab, lõpp!“ vastas vanamees koera tummale küsimusele. „Pole parata midagi — möödas, mis möödas!..“

Koer liputas saba ja kiunus tasa ning sõbralikult.

„Mis teha, Musgarko! Möödus meie ilus suvi. Nüüd poeme koopasse...“

Järgnes kerge hüpe ja Musgarko oligi koopas. Aeglaselt kobas talle järele pikaldane peremees.

„Ei salli talve, mis?“ rääkis vana koeraga, seades küdema iganud paekivist ahju. „Ei meeldi, mis?“

Lõõmav tuli ahjus valgustas toa nurka ja tagapool olevat nari. Kaugemal hämaras mustasid nõgised seinapalgid, paiguti hallituses valendavad. Seinal rippus kalavõrk, uued pooleldi koetud viisud ning puukonksul tolgendasid mõned oravanahad. Lähemal ahjule, leegitseva tule paistel, istus vanamees ise, hall, küüru vajunud, moonutatud lõustaga, mis näis pöördud teisele küljele. Vasak silm oli välja joosnud ning tursunud laug kattis võigast tühet. Muide näo jõledust varjas osalt tihe, hall täishabe. Musgarkole aga polnud peremees ei ilus ega inetu.

Seni kui askeldas vanamees ahju juures, valgenes väljas. Hall talvhommik tükkiis vaevaliselt valla. Näis, nagu oleks valus pilvede peidus nägemata päikeselgi tõsta valgustamiseks rusket pead. Vaevalt võis seletada ähmases hurtsikus tagaseina, millele olid kinnitatud rasked puuridvust narid. Oli ju ainukeseks valguslätteks ahtake aken, ja seegi oli kaetud pooleldi kalapõiega. Musgarko istus lävel, seirates kannatlikult peremeest, ning liputas ajuti saba. Pole koeragi kannatus igavene ning Musgarko ulvas jälle teenelt.

„Kohe, kohe, ära asjata rutta,“ ütles vana ning nihtas malmkatla veega tulele. „Jõuad, jõuad...“

Musgarko heitis ludukili põrandale, toetudes esimestele käppadele, ega pöörnud peremehelt silmi. Kui vana viimati aukliku, paikamatu kuueräbala viskas õlule, haugatas koer rõõmsasti ning tormas läbematult uksele.

„Seal ta on, mu ristluuvalu,“ seletas käigul vanamees koerale. „Eks ta olnudki halva ilma ennustajaks. Näed, kuidis tuiskab...“

Ainsa ööga oli ümbruses kõik muutunud. — Mets paistis, lähem jõgi oli kitsam ja madalad hallid pilved olid maa lähedale laskunud, peaaegu nagu riivaksid nad omal käigul puie latvu. Üldse oli kurb pilt ümbruses. — Lumihelbed keerlesid nukralt ning langesid hääletumalt kaamele maapinnale. Vanamees vaatas tagasi oma hurtsiku poole — seal, selle taga oli roostesoo kidurite põõsaste ja kõva soorohuga. Väikeste vahedega laialdus see versta viieteistkümneme kaugusele ning eraldas vanakese eluaseme kogu elavast maailmast. Ja kui piisike oli täna hurtsik vanamehe meelest, otsegu oleks vaibunud ainsa ööga pooleldi maa sisse.

Jõerannal seisis lootsik. Musgarko sööstis esimesena sellesse ning, toetades esikäpad pardale, vaatas teraselt üles-jõge, sinna, kus ulatus tinahalli vette määratu kivikink, ning kiunus tasa.

„Ära hõiska enne õhtut!“ hüüdis talle vana. „Oota, ehk pole viimati midagi...“

Koer teadis, et oli midagi, ning kiunus jälle: ta nägi sukelduvaid kõrke vees, seal, kus teadis olevat võrengusse lastud püünise. Pikkamisi liikus vene üles-jõge; vanamees tõukas seda ridvaga, hargis jalu ühtaolisi aeglasi liigutusi tehes. Teadis temagi, koera kiunumise järele otsustades, et on saak. Püünis oli tõesti keskkohalt sügavasse vajunud, ja paadi lähenedes vajusid kõik korgid vee alla.

„On, Musgarko...“

Püünise moodustas põiki jõge tõmmatud roosk peenikeste nõõrist ja jõhvist õngeniitidega, mille otsa oli kinnitatud terav õng söödaga. Sõudnud püünise otsani, hakkas vana seda pikkamisi ning ettevaatlikult paati rebima. Saak oli hea: kaks suurt siiga, mõni lõhi, üks

haug ja tervelt viis sterladi. Haug oli määratu suur ning temaga oli palju tegemist. Vanamees tõmbas ta ettevaatlikult paadi lähedale ning uimastas tugeva rid-valöögiga pähe, siis alles tõstis määratu kala paati. Musgarko istus vagusi keulas ning seiras peremehe tegevust.

„Kas armastad sterladi?“ narris vanamees koera, kala näpu vahel liputades. — „Aga püüda ei oska... Oota, keedame täna kalaleent... Jah, halva ilmaga hakkab kala paremini õnge. Eks ta nüüd jää võren-gasse talvitama ning sealt ei hakkagi me teda püüdma: niikuinii on kõik meie... Aga nüüd koju!... Lõhed riputame kuivama ja müüme pärast kaupmeestele...“

Vanake kogus kalu juba kevadest saadik: ühe osa ta kuivatas päikese paistel õues, teise aga laskis hurt-

Vanamees ja Musgarko lähevad kalale.

sikus kõvaks kuivada. Muist viskas ta kaevutaolisse sügavasse auku, need olid määratud Musgarkole toiduks. Värsket kala oli vanamehel aasta otsa küllalt, ainult ei jatkunud soola selle soolamiseks. Ka leivast tuli mõnikord puudus, nagu oli see nüüdki. Talle jäeti leivatagavara talvest talveni.

„Varsti tuleb voor.“ seletas vana koerale. — „Tuuakse meile leiba ja soola ning ka laskemoona... Aga vaata, hurtsik on meil üsna lagunud, Musgarko!“

Sügispäev on lühike. Kogu aeg askeldas vana hurtsiku ümber, parandas siit ja sealt, et talvel peavari kindlam oleks. Paiguti oli sammal lõhedest välja pudenenud, mõnes kohas palk mädanenud, üks majanurk oli täitsa viltu vajunud, vaata, et kukub teine veel ümber. Ammugi oleks vaja olnud uus hurtsik ehitada, aga mis sa üksi ikka teed.

„Ajan kuidagi talve üle,“ kõneles vanamees endamisi, raske kirvega seinale kompsides. „Aga, vaata, tuleb voor, siis...“

Mahasadanud lumi juhtis kõik vanakese mõtted ikka voori juure, mis oma esimese teekonna tegi ikka kohe pärast jõgede jäätumist. Inimesi nägigi ainult üks kord aastas, seepärast polnud ime, kui vana mõtles vaid voori tulekust. Musgarko mõistis peremehe iga sõna: vanal oli vaja ainult nimetada „voor“, ja kohe vaatas koer üles-jõge, rõõmsasti kiunudes, nagu tahaks öelda, et vaata, sealtsamast künka tagant ta tulebki.

Hurtsiku kõrvale oli ehitatud suur, madal hoone, mida suvel tarvitati aidaks, kuid talvel leidsid seal vorimehed ulualuse. Et hobustele tuisuse ilmaga pakkuda varju, ehitas vana hoone lähedale tiheda hageriku. Vahule sõidetakse talvel hobused, higistuvad, aga tuul on kõle, iseäranis ida poolt tulev tuul. Oi, kui külm on tuul mõnikord, — isegi puu ei kannata seda välja ning pöörab oksad teisale, kus soojem, kust kevadel lendavad linnud.

Töö lõppedes istus vanake hurtsiku akna alla puupakule ning mõtles. Koer kükitas ta jalge ette, asetades targa pea peremehe põlvile. Millest mõtles vanamees? Esimene lumi rõõmustas teda alati, aga kodus ka hinge nukruskoe. Tuli meele möödunud elu ning kõik, mis sinna maha jäänud, nende mägede taha, seal, kust voolas Studjoooni. Oli tal ju oma maja, perekond ja omaksed, kuid nüüd pole midagi enam sellest. Elas kõigest kauem, ja nüüd siin lõpetab eraku elupäevad — pole kedagi, kes surmatunnil silmadki suleks. Ah, raske on rauga üksindus! Ümberringi mets, igavene vaikus, pole ainustki hinge, kellega sõnakesegi vestaks. Ainsaks lohutajaks oli veel koer. Ja armastas vanake oma koera, armastas üle kõige, armastas enam kui inimesed üksteist armastavad. Koer oli talle kõik, ja see armastas ka oma peremeest. Oli ta ju mitu korda valmis olnud vanamehe eest ohverdama oma koera-elu. Kaks korda oli ta karuküüsis meeletuma julguse pärast.

„Vanaks hakkad jääma, Musgarko,“ kõneles peremees koera selga silitades. „Selgi sirge nagu soel. Hambad nürid ja silmadki ähmased... Oh, vanake, vanake, murravad su talvel hundid!... On vist ülim aeg meil mõlemail surra...“

Koer oli nõus suremaga. Ta surus keha peremehe lähemale ning pilgutas nukralt ähmunud silmi. Vanamees aga istus ning vaatas lakkamata süngelt jõge, tumma metsa, mis roheline seinana laialdus saja versta kaugusele tardunud mere poole, mägesid Studjoooni ülaajooksul, — vaatas ega liigutanud end, võlutud oma raskeisse raugamõtteisse.

Mõtles vana, kuidas ta oli sündinud ja võrsunud kauges metsakülas Tshelpaanis, Kolva jõe ääres. Maa oli seal halb, vili ei kasvanud, metsad igal pool. Elatasid end talupojad küttimisest, palgiparvetamisest ning kalapüügist. Küla oli vaene, nagu kõik külad Tsherdüni maakonnas. Mitmed olid sunnitud minema kaugemale leiba teenima. Läksid Ussoljessesse soolavabrikusse, palgiparvetusele Virscha jõe, kust saadeti puumaterjali Kaama jõel olevale suurele rauavabrikule. Vana oli siis veel üsna noor ning kutsuti teda Eleska Schischmariks. Isa oli jahimees ja Eleska oli temaga ühes juba kõik Kolva piirkonna läbi käinud. Lasksid oravaid, põtru, kärpe, karusid — üldse kõike, mis ette juhtus. Minki kodunt mõnikord jahile nädalaks kolmeks. Eleska kasvas suureks, võttis naise ja soetas kodu Tshelpaani. Elatas ennast, nagu isagi, küttimisest. Mõne aasta pärast oli perekond suurem kahe poja ning ühe tütrekesse võrra. Lapsed olid raskek ja kaudid, ja vanul päevil lootis Eleska neist tuge. Aga saatus tahtis teisiti: sel aastal, kui möllas koolera, langes kogu perekond taudi ohvriks. See õnnetus tabas Eleskat sügisel, kui ta ise viibis seltsilistega mägedes põdrajahil. Läks kodunt perekonna-inimesena, tagasi tülles leidis enda üksikuna. Sel korral tappis taud Tshelpaani pooled elanikud. Koolera tuli Kolvasse Kaamalt. Seal käisid Tshelpaani mehed parvetamas ning töid ühes selle julma taudi, mis niitis inimesi nagu rohtu.

Kaua leinas Eleska, kuid teist korda ta naist ei

võtnud: hilja oli soetada uut perekonda. Nii jäi ta üksikuks ning oli endiselt kirglik jahimees. Metsas oli lõbus — harjunud oli juba selle eluga. Kuid siingi tabas teda õnnetus. Nuuskis jälgi mööda karukoopa üles, teadis olevat suure looma ning arvas juba ette, et Tsherdünis naha eest saab hea hinna. Ei läinud ta esimest korda piigi ja jahinoga karu kallale, kuid seekord ei õnnestunud — vääratus veidi jalg, komistas ja karu oli seisukorra peremees. Vihane metsaline surus küti oma julmas süles poolsurnuks ning ainsa kápaloögiga löi Eleska näo viltu. Vaevalt pääsis õnnetu jahimees eluga. Roomas kuidagi koju, kus teda külatark tervelt pool aastat arstis maarõhtudega. Jäi küll elama, aga silmnägu oli rikutud ning tervis polnud enam endine. Ei võinud ta enam minna kaugele metsa ega mägedesse, nagu varem, kui oma seitsekümmend versta suuskadel põtra taga ajas. Ei võinud teiste küttidega võrdselt jahti pidada — ühe sõnaga, viletsus oli möödapääsmatu.

Kodukülas polnud tal midagi peale hakata, — kerjata ta ei tahtnud, almuse nurumine tundus vastikuna. Läksi Tsherdüni tuttavate kaupmeeste juure, kellele varemalt oli müünud jahisaaki. Võib-olla leiavad rikkad ärimehed talle mingi teenistuse. Leidsidki.

„Oled Kolvalt Peshoorani käinud?“ küsisid talt kaupmehed. „Vaata, seal Studjoonõi jõel on talvituspaik, seal võid ollagi vahiks. Ainult talvel on töö: voore vastu võtta ja edasi saata, ja kõik muu aja võid lüüa lulli. Moona ja riided saad meie poolt, samuti ka laskemoona — talvituspaiga läheduses võid ju küttida. Ühe-sõnaga, elad nagu parun...“ —

„Natuke kaugel, mu härrad...“ kogeles vanamees. „Igal pool talvituspaigast on inimeste eluasemed vast saja versta kaugusel, suvel ei pääse neile ligigi.“

„See on sinu teha: vali, kumba tahad, — kas kodus nälgida või talvituspaigas härrat mängida...“

Mõttes veidi Eleska ning leppis kõigi tingimustega. Ühe aasta varustasidki kaupmehed teda hinnata riiete ning moonaga, pärast pidi aga vanamees kõik oma raha eest ostma, mille teenis jahipidamise ja kalastamisega. Nii elas ta nüüd siin põlismetsas. Aasta veeris aasta järele. Eleska vananes ja kartis vaid seda, et sureb siia, ja et pole kedagi, kes ta matak.

II.

Enne voori tulekut, kui jõed veel jääst olid vabad, jõudis Eleska paar korda jahil käia. Laanepüüd olid küll ammu laskmiseks kohased, kuid vana neid varem ei surmanud, sest liha oleks ikkagi sooja käes läinud mädanema. Üks vooriga ühes olev reisisel ostis ikka vanakeselt püüsid. Neil paigul olid püüd iseäranis suured ning tugevad, ja, mis peaaasi, nende liha ei läinud nii kergesti raisku, kui veidigi korralikult hoiti. Studjoonõil lastud püüd lendasid Pariisini, nagu kõneldi. — Neid otsid kaupmehed Tsherdünis üles, saatsid Moskva, ja Moskvast veeti püüsid määrataval hulgal välismaale. Vana teadis kahekümne versta kauguselt hertsikust iga puu ning põõsa, kus asusid püüd; juba kevadel teadis ta, kus munesid, hausid ja kus kasvasid noored püüd suureks. Teadis vanake ka, kui palju neid sügiseks oli loota. Oma toiduks ei tarvitanud ta neist ainultki, liiga kallid olid see kaup selleks, sai ta ju püüde vastu haavleid ja püssirohtu.

Tänavune jaht õnnestus haruldaselt, nii et vanal oli oma kolmkümmend paari linde voori tulekuks valmis, kartis vaid äkilist sula, mis kauba rikuks. Harva küll juhtus Studjoonõil säärane sula, kuid siiski võis ka tulla mõnikord.

„Noh, nüüd on meil laskemoona ostmiseks küllalt,“ kõneles vanamees koerale, kellega alati nagu inimesega jutustas. „Ning sel ajal, kui voo käib Peshooral, muutseme ka muu eest... Kõige tähtsam: oleks meil soola küllalt. Jah, oleks meil soola nii palju kui vaja, siis poleks meist rikkamat kogu Tsherdüni ümbruskonnas.“

Soolast rääkis vanamees alati. Oleks soola —

oleks paradiis. Nüüd ta püüdis kalu vaid endale. Soolas küll natuke, ülejäänud osa kuivatas, — kuid, mis hinda sa ikka sest kuivatatud kalast saad? Aga oleks tal soola, siis soolaks ta kalu, nagu ärimehed Peshooral, ning saaks nende eest kaks korda enam kui nüüd. Aga sool maksis palju, — seda läheks oma kakskümmend puuda vaja, — kust seda raha kõik võtta, vaata, et riided ja peatoidu saad. Iseäranis tusane oli vana kord, kui suvel peetripäeva ajal põdra maha laskis: värsket liha läks ruttu halvaks — paar päeva söi ja siis viskas metsa. Kuivatatult on aga põdraliha kõva kui kivi.

Viimati külmas ka Studjoonõi kinni. Ei külma küll kergesti mägedelt tulev külm vesi, ja kuigi külmas, sööb siiski mitmele poole lahvanded sisse. — Need on allikad, mis maa seest üles keevad.

Vana varustas end nüüd ka värsket kalaga, mida talvel võis külmas hoida, nagu püüsidki. Lausa õnnetus, et aega nii vähe. Iga silmapilk võis voo ilmuda.

„Varsti, Musgarko, saame moona...“

Oieti oli vanakesel leib juba enne esimest külma lõpukorral. Nüüd segas ta rukkijahu riismesse peeneks tehtud kuivatatud kala, et kuidagi leivaga voori tulekuni läbi saaks. Ainult liha ja kala ilma kõrvaseto on võimatu süüa. Paar päeva oleks veel, kuidas on, aga kolmandal võtaks isu nii ära, et jookseks kas või metsa sarnase toidu eest. Muidugi, elatavad end samojeedid ainult kalast, ent nad on ju samojeedid, kes seega on harjunud, — õige ristiinimene on leivasööja ega või leivata elada.

Voor tuli ootamata. Vana magas öösel, kui koormate kriiksumisega kostus äkki hüüe:

„Hei, vanaisa! Kas elad veel?... Võta külalised vastu... Ammu pole sind näinud.“

See pani vanamehe kõige enam imestama, et Musgarko külaliste tulekut ei märganud. Varemalt tundis ta voori tulekut juba kahe versta tagant, kuid tänava ei märganud seda õue tuleski. Nüüd ei läinudki Musgarko välja, et hobuseid haukuda, vaid puged häbelikult pingi alla, häält tegemata.

„Musgarko, kas oled ikka veel oma mõistuses, või?“ — imestas vanamees. „Kuidas sa ometi voori ei märganud?... E-eh, pole-hea!...“

Koer ronis pingi alt välja, noolis alandlikult peremehe kätt ja kadus jällegi: ta isegi tundis end süüdlasena.

„Jah, vanaks jääd: haistmise oled kaotanud,“ tähendas peremees kurvalt. „Ja pahema kõrvaga ei kuule ka enam suurt ühtigi.“

Voori koosseis oli kakskümmend koormat. Tsherdüni kaupmehed saatsid esimese külma Peshoorale vilja, soola, kalapüügiriistu ja mitmesuguseid toiduaineid, töid sealt aga kalu. Asi oli rutuline, sest oli vaja enne teisi Peshoorale kalu saada, — oli ju suur nõudmine sealse lõhe järele. Voor pidi selle raske teekonna kahe nädalaga ära sõitma, ja voorimehed said magada hobuste söötmise ja puhkamise ajal. Iseäranis kiire oli tagasisõit, siis ei saadud peaaegu sugugi magada. Tee jõgede vahel oli halb, eriti mägestikus. Sõita oli äärmiselt raske: teel kivid, reed rautamata, aga järvedel ja jõgedel igal pool loevesi ja praod. Jah, mitmedki head hobused hukkusid sel teel, aga inimesil tuli töötada enam kui kuskil mujal: enda turjal vedada koormaid mägedesse, veest neid välja vedada ja igal pool mitmesuguste raskustega võidelda. Ainult Kolva-äärsed voorimehed läksid sellele raskele tööle välja, sest neid sundis seks kibe aineline puudus.

Talvituspaigas Studjoonõil peatus voor harilikult kauem: tavalise kahetunnilise hobustesöötmise asemel puhati siin neli tundi. Vana oli õhtul kõrvalhoone soojaks kütnud ja voorimehed, andes hobustele heinamärsid nina alla, uinusiid töömehe raskesse unne pikile puunaridele hoone tagaseinas. Ei maganud ainult noor sell, kes esimest korda sõitis Peshoorale. Ta istus hertsikus ja kõneles vanamehega.

„Kas sul õudne ei ole üksi metsas elada, vanaisa?“
„Ei tea, mis siis ikka kartab, üks Jumal ole minuga!... Oleme seega harjunud...“

„Aga nii, päris ihuüksi metsas elada...“

„Mul on koer... Temaga viidamegi kahekesi aja. Talvel käivad meid tihtigi hundid tülitamas, igakord teatab ta mulle nende lähenemist. Tunneb kohe haisu järgi... Ning sunnik: ise meelstab hundid lähedale. Jooksevad talle järele ja mina kõmmutan neile püssist tuliseid ube... Tark koer: ainult ei räägi, nagu inimene. Kõneleb temaga küll alati, sest muidu võib siin rääkimise täiesti unustada...“

„Kust sa selle said, vanaisa?“

„Jumal läkitas ta mulle. Pole küll ilus nii koerast rääkides öelda, aga nii see siiski oli. See oli ammu, aastat kümme tagasi, ükskord natuke enne jõulupühi, kui mägedes põdrajahil olin... Mul oli ka varem koer, võtsin teise Kolvast ühes. Polnud viga, korralik peni oli: otsis linde, läks loomagi peale, kui vaja, ning oravaid nuuskis — kõik nagu kord ja kohus. Lähen temaga metsa vahel, kui korraga sama Musgarko otse minu peale sööstis. Ehmusin isegi... Polnud ju meie koertel viisiks võõraile ligi joosta, pealegi veel metsas, aga see kargas kohe minu juure. Näen, asi pole täitsa korras. Aga too võõras koer liputab mulle hända, vaatab otsa nii targalt, paluvalt, ja viib mind enda järel ikka edasi ja edasi... Ning mõtle ometi, kulla veli, kohale tõi! Näen: orus oksist põimitud telk, ja telgist tõuseb auru. Astun ligi. Telgis lebas haige vogul, oli teine oma seltsilisist maha jäänud... Otsekohe öeldes: inimene oli suremas. Jahil tabanud teda haigus, ja egas teised võinud ootama jääda. Mind nähes löi mehikese nägu rõõmust hiilgama, aga ise vaevalt suudab keelt liigutada. Kõik suuremalt jaolt kätega seletas... Tema mulle selle koera pärandaski... Minu kätel suri, vaeseke. Matsin teise lumme, katsin hagudega kinni ja veeretasin veel suure palgi peale, et hundid korjast nahka ei paneks. Aga Musgarko jäi minuga. Panin talle jõe järgi nime: Musgarkoks kutsuti jõge, mille läheduses vogul suri, ja mina hakkasin koeragi nii hüüdma. Ja tark koer teine... Kui tema metsast läbi läheb, seal kui luuaga pühitud, — ei leia ainsatki lindu, mida tema varem poleks märganud. Sa arvad, ta ei mõista, mis temast kõneleme?... Kõigest saab aru...“

„Aga miks ta pingi alla pugest?“

„Tal on häbi, et voori tulekut tähele pole pannud. Vanaks jääb... Kaks korda päästis ta mu karu küüst: karu sööstis mu peale, aga tema karule turjale, ega lasknudki metsalist mind lõhki kiskuda. Varemini, kui veel oma jõu ja tervise juures olin, läksin tuuraga karu kallale, aga sest ajast, kui üks sunnik mu vaese omaks võttis, olen neid püssiga kõmmutanud. Ka seda tuleb osavasti teha: pagana arukas loom on see karu...“

„Küll aga võib talvel igav olla niiviisi hurtsikus istuda.“

„Harjunud asi... Ainult pühade ajal tikub igavus liiga tegema. Kõik mõistlikud ristiinimesed lähevad kiriku, aga sulle uluvad hundid hommikupalvet. Kuid mis parata, süütan küünla pühakuju ees, ise pean endale jumalateenistuse... Pisarad valguvad laugele, kui palun...“

Mõnus mees see reisisel, noor teine, aga kõik tal vaja teada, kõigest pärib, otsekui oleksin talle lihane sugulane. Eleskall oli ütlemata hea meel, et kord jälle inimest nägi, ning kõik tahtis talle jutustada oma üksikust elust siin igavas metsas.

„Tead, mul on kevadel suur püha, kui esimesed linnud soojalt maalt saabuvad. Ja kui palju neid tuleb terve pilv kohe... Studjoonoi on neist otsekui üle külvatud... Iga seltsi on neid linde: pardid, haned, nepid, kajakad, viired... Koidikul välja minnes otse imestad: terve Studjoonoi kihab. Pole ju kaunimat looma kui rändlind; jumala loomad on nad... Oma tuhat

versta lendavad ära, muidugi on esmalt veidi väsinud. Puhkab päeva või kaks ja hakkab kohe pesa ehitama... Mina aga käin ja vaatan: mulle on Jumal külalisi läkitanud. Ja kuidas nad isekeskis vadistavad... Kuulad, kuulad, ja pisar tuleb kohe silma. Jumalik loom on rändlind... Mina teda ei puutu: ta on Issanda töötajaga. Vaata, kuidas ta pesa ehitab, kas see pole Jumala tahe ja seadmine? Inimene juba niisugust valmis ei saa... Siis emad lähevad väljahautud poegadele jõe... Jumalik... Ujuvad, sukelduvad, kaagutavad... Lõpmata palju on siin rändlinde. Suurte pühadena möödub suvi, aga sügise tulles hakkavad linnud salkadesse kogunema: tarvis teekonna vastu valmistuda. Ja kogunevad, nagu inimesed... Kõnelevad oma moodi, askeldavad, õpetavad noori, aga siis tuleb teeleminek... Vara hommikul tõusevad lendu, juht ikka kõige ees. On ka neid, kes siia jäävad: tervis halb või on hiline poeg ega suuda veel teekonda ette võtta... Hale on neid vaadates. Karjuvad härdasti, vaesekesed, kui neist parv parve järele üle lendab... Ujuvad jõel seni, kui see kinni külmab; siis lendavad aasadel ringi... Noh, neid ma lasen, neist on hale. Mis nad ikka hulguvad ja kurdavad, nii-kui-nii hukuvad... Luiged pesitsevad soos. Eks iga linnul ole oma seadus, oma piir... Ainult ühest on mul suur puudus, see on inimesest... Iga aasta olen voorimehi palunud, et nad tooksid mulle kuke, aga ei too. Talvel on ööd pikad, polegi lõppu, aga kukk ütleks mulle aega...“

„Järgmine kord, kui tulen, toon sulle kuke, niisuguse kuke kohe, et küll saab — lõugab kui purjus mees laupäeva õhtul külatänaval.“

„Oh, kulla mees, vaat' seega teeksid mulle, vanamehele, küll ütlematut head! Kolmekesi oleks meil kuldne elu. Igav on talvel, kui ümber on surmavaikus, aga on sul kukk, siis vaata seda, ja meel läheb kohe rõõmsamaks... Ta polegi nii lihtne loom: ei ütlen ju iga lojus sulle, kui palju kell on. Inimese tarviduste jaoks on kukk loodudki...“

Selli nimi oli Flegont. Ta jättis vanamehele jahu, soola, uue särgi ja püssirohtu. Tagasi tulles tõi ühes kingituse.

„Tõin sulle kella, vanaisa!“ ütles ta rõõmsasti, ulatades Eleskalle koti kukega.

„Oh sa heldene aeg!... Ei tea kohe, kuidas sind tänada! Annaks jumal sulle kõik, mis iganes soovid! Ehk on sul pruut juba valmis vaadatud? — Annaks jumal armastust ja õnne!“

„On küll, vanaisa,“ vastas Flegont lõbusalt, raputades oma ilusat kähharjukselist pead. „Võlusid mu Tsherdüni kaks sinisilma — vaatasid sügavalt mulle otsa, ja olingi nende päralt... Noh, olgu siis seks korra — jumalaga!“

„Sooblinaha muretseten su mõrsjale järgmiseks sügiseks, kui jälle sõidad Petshoorale. Ongi mul üks juba silmatud...“

Voor tegi minekut. Vanake jäi üksi oma koera ja kukega. Kuis oli nüüd rõõmu ta hurtsikus! Kirju kukk punase harjaga kõnnib mööda tuba, suled aina sirendavad. Ja öösel veel, kui kireb teine... Milline rõõm ja meelelahutus! Igal hommikul ta kõneleb oma kukega, aga Musgarko istub nurgas ja kuulab.

„Oled sa kade ka, vanake?“ — narrib Eleska koera. „Mis sul muud kui haugud... aga katsu ka kord kuke viisi laulda!...“

Vanamees pani tähele, nagu tunneks Musgarko igavust, — veab loitult jalgu, norutab nõutult nurgas... Vist tervis teisel halb. Mine tea, ehk nõidusid ta voorimehed kurja pilguga.

„Musgarko, mis sul viga? Ons kuski valu?“

Lamab aga Musgarko pingi all, pea longus käppade vahel, ainult ähmaseid silmi pilgutab.

Ehmus vanamees: ootamatu õnnetus on tulnud. Musgarko lamab endiselt pingi all, ei söö ega joo, on loid ega piiksatagi.

Musgarko suri jõulu eel.

„Musgarko, kallid!..“

Koer liputas vaikselt saba, roomates lähenes peremehele, lakkus ta käsi ja ulvas vaikselt ning härdalt. „Oh, paha lugu!..“

III.

Kõnnib tuul Studjoonõil, kuhjab kokku süllakõrgusi hangid, ulub metsas kui näljane hunt. Eleska hurtsik on täitsa lumme vajunud, ainult korsten mustab veel ja puhub taeva poole sinist suitsu.

Mõllab vihane tuisk juba teist nädalat. Kaks nädalat pole ka Eleska oma hurtsikust jalga tõstnud, istub toas nukralt oma haige koera juures. Musgarko lamab maas, peaaegu ei hingagi. Vist on surm tulemas.

„Südameke, kullake...“ nutab vanamees, suudeldes truud sõpra. „Ütle ometi, vaeseke, kus on valu?“

Midagi ei kosta Musgarko, endiselt vaikib. Ammugi tundis ta lõpu lähedal olevat, aga ei piiksatagi... Nutab, kaebab vanamees, aga aidata ei saa: pole ju rohtu surmaohu vastu. Ah, milline õnnetus pidi veel tulema!.. Musgarkoga suri vanakese viimne lootus, polnud ainsatki lohutust, ei jää temalegi muud üle kui surra. Kes otsib nüüd oravaid, kes kohutab haukumise-ga tetri, kes jälgib põtra? Sureb Eleska Musgarkota, julm näljasurm ootab teda. Leiba jätkub vaevalt kolmekuningani, ja siis pane hambad varna.

Ulub tuul, mõllab vihane tuisk akna taga, aga vanake istub toas ja mäletab päevi, mil viibis ühes Musgarkoga, mil käisid seltsis jahil saaki otsimas. Kuidas nüüd koerata läbi saab?

Ja siis veel hundid... Küllap said nemadki õnnetusest haisu ninna, et hurtsikule kartmatult lähenesid. Terve öö ulusid seinaga südantlõhestavalt. Pole ju nüüd kedagi, kes neid hirmutaks, nende peale hauguks, laskekaugusse meelitaks... Tuli meele vanale juhuse, kuis tahtis teda surmata hulkur-karu. Hulkureiks kutsutakse neid karusid, kes sügisel koopa pugemisega on viivitanud ja talvel veel mööda metsi ümber uidavad. Sarnane hulkur on kaunis kardetav elukas... Hakkaski karu vanamehe hurtsiku ümber luusima: tundis vist toidutagavarade lõhna. Kaks korda ronis katusele

ja kaapis lund. Iga öösi tuli. Viimaks murdis aida ukse maha ja viis vanamehel kõik kalad aidast ära. Karu tembutamine läks viimati väljakannatamatuks. Vihastus vanamees äärmiselt, laadis vintpüssi kuuliga ja läks Musgarkoga ühes häbematu looma karistama. Karu sööstis kohe vanamehe kallale enne, kui see sihtidagi jõudis, olekski vist Eleska elunatukese võtnud, kui Musgarkot poleks olnud. Koer kargas metsalisele seljatagant peale ja tõmbas ta peremehe kallalt, ent Eleska kuul pole iganes veel märgist kõrvale jooksnud... Polnud vähe neid juhtumeid, kus koer peremehe üle päästis.

Musgarko suri jõulu eel, kui metsas pakane paukus. See oli öösel. Eleska lebas naril ja tukkus. Korruga jahmatus ta otsekui ussi salvamisest. Kargas üles, puhus leel tule põlema, süütas peeru, lähenes koera asemele — Musgarko oli surnud. Külmal judin jooksis vanal üle selja: see oli ka tema surm.

„Musgarko, Musgarko!“ kordas vana, silitades oma elutut sõpra. „Mis hakkab ma sinuta peale?“

Ei tahtnud Eleska, et hundid sööksid Musgarko surnukeha, seepärast mattiski ta aida muldpõrandasse. Kolm päeva raius külmanud mulda, tegi haua ja pisaratega saatis truu sõbra viimsele puhkusele.

Jäi vaid kukk, kes endiselt äratas aosal. Ärkas vanake, ent kohe tuli meele Musgarko. Lõpmata valu oli see meeletuletus kadunud sõbrast. Pole kellegagi enam kõnelda... Muidugi on ka kukk huvitav lind, aga ikkagi lind ega saa millestki aru, mis talle räägid.

„Oh, Musgarko!“ kordas vanake sageli, tundes, kuidas iga päevaga kõik halveneb.

Vaesed unustavad kurvastuse tahes-tahtmata oma töö juures. Nii oli ka siin. Leivatagavara oli lõpukorral, ja Eleskal tuli hakata kõhu eest hoolt kandma, oli tarvis toitu muretseda. Ja teiseks oli lõpmata igav üksinda hurtsikus olla.

„Ah, jätan kõik siia paika ja lähen kodumaale Kolvale või Tsherdüni!“ otsustas vana viimati.

Seadis korda suusad, millega omal ajal oli põdrajahil käinud, pani reisipauna valmis, võttis ühes viie päeva moonana, jättis jumalaga Musgarko haua, ja astus teele. Ka kukest oli hale, selle võttis kaasa: pani kotti ja läks. Jõudis vanake kivikunguni, vaatas tagasi hurtsiku poole ja puhkes härdasti nutma: kahju oli soojast pesast lahkuda, kus nii mõndki oli üle elatud.

„Jumalaga, Musgarko...“

Vaevaline oli tee talvituspaigast Kolvani. Esmalt läks suuskadel mööda Studjoonõid. See oli kerge, ent pärast algas mägestik, ning vanakese jõud hakkas raudgema. Endisel ajal jooksis ta kui põder mägedes, aga nüüd tundis väsimust juba kahekümnendal verstal. Heida kas või pikali ja sure... Kaevas sügava augu lumme, laotas oksad alla, tegi tule üles, sõi, mis kotis oli, ja heitis puhkama. Kuke mähkis soojalt kinni... Oli väsinud ja uinus kohe. Kauga ta magas, seda ei teadnud, aga ärkas kuke kiremisest.

„Hundid...“ vilksatus mõte.

Tahab tõusta, aga ei saa, otsekui oleks tugevate nõõridega maa külge köidetud. Isegi silmi ei saa avada... Veel kord kires kukk ja vaikis: hunt viis selle ühes kompsuga august. Tahab tõusta vanake, teeb meeletumaid pingutusi, aga ei saa. Äkki kuuleb tuttavat haukumist: otsekui oleks Musgarko kuski maa sügavuses haugatanud. Jah, see on tema... Läheneb, läheneb — tuleb vist jälgi mööda haistmise järele. Nüüd, nüüd on juba üsna augu äärel, kus lebab Eleska... Avas vanake silmad ja näeb: ikka tõesti Musgarko ja temaga ühes sama vogul, Musgarko esimene peremees, kelle vanake kord lumme mattis.

„Sina siin, vanaisa!“ kõneleb vogul ja ise naerab. „Tulin sulle järele...“

Lõõtsus külmal tuul üle maa, raputas laia lund kõrgete kuuskede ladvalt vanakese surnukehale: hommikul polnud asetki näha august, kus puhkas Eleska.

Jõgeva pealike kursused. Kompaniipealike grupp olukorra „pähkleid puremas“.

PEALIKUTE KURSUS JOGEVAL

Kaitseliidu pealiked on see „maa sool“, kes juhivad ja arendavad kaitseliidu tegevust ning elu oma üksusis, malevkonnis, kompaniides, rühmades ja ka kõige vähemais osades-jagudes. Kus pealik tegutseb täie arusaamisega oma kohuseist, võtab oma tööd sügava vastutustundega, püüab elustada neid sõja-tehnilisi oskusi, mis igapäevse töö juures kipuvad unustuse hõlma kaduma — seal seisab üksus kõrgel oma seemise ühtluse, kohusetunde ja väljaõppe poolest. Meie pealiked, enamuses maamalevais, elavad eraldatuna, harva kohtuvad üksteist suuremal arvul, et pühendada end ainuüksi kaitseliidu tegevusele, järele mõtelda ja omavahel harutada päevamuresid, end täiendada oskuis kodukaitse tegevuse alal — kui aga neid selleks kokku kutsutakse, võtavad nad kogunemisest innukalt osa. Enamuses on see aset leidnud pealike kursustel ja suuremail õppusil.

Järjekordne suurem pealike kursus, kust Tartumaa põhjapoolsete üksuste pealiked, ka pealiked Viru ja Järva malevaist, osa võtsid, oli Jõgeval 29. ja 30. märtsil. Kokku olid tulnud peamiselt need pealiked, kes kohtuvad eeloleval sügisel Jõgeva manöövrelil, see oli ka kursuste korraldamisel ära märgitud ja kursuste kavasse võetud peamiselt taktikaline ala — kaitse- ja pealetungilahing. Kogu õppetegevus sündis

maastikul, välja arvatud kaks sissejuhatavat loengut kaitse- ja pealetungilahingust ja kaks referaati — pealike tegevus ja kohused — ja kaitseliit meie riigikaitse elus ja seltskondlikud riigikaitse organisatsioonid naaberriikides. Välisõppusiks olid pealiked jaotatud gruppideks: pataljoni-, kompanii-, rühma- ja jaopealike grupid. Peale oma otsekoheste ülesannete jaopealiked tutvusid veel rühmapealiku, rühma-, kompanii- ja pataljoniipealikul vähema üksuse pealiku tegevusega — detailselt. Iga ülesanne tuli õpilasil lahendada iseseisvalt, nii olid õpilased kogu aeg aktiivselt tegevusse rakendatud. Igale ülesande lahendusele või lahingutegevuses oma üksuse tööle rakendamisele tuli pealikuil anda käsk või korraldus, nii nagu ta tõeliku tegevuse juures oleks võinud olla, see silus pealikuil käsuandmise tehnikat ja pakkus ka tõetruu pildi tegevusest.

Esimesel päeval „löödi“ kaitselahingut Voldi poolt pealetungiva vaenlase vastu. Teisel päeval oli „Jõgeva vallutamine“. Nüüd algas tegevus Kassnurme mägedes „Kalevipoja süngi“ juures. Siit muinasloolisest kohast, mis tänapäev on rahvale pidukohaks, avaneb lai silmapiir üle Jõgeva ümbruskonna, mida piiravad Kuriste ja Puurmani metsad, Siimuste nõmm Kaarel XII laagrikohaga ning Kassnurme ja

Jõgeva pealikute kursustest osavõtjad Kassnurme mägedes „Kalevipoja süngil“.

Laiuse mäed. Lühike kevadise looduse ilu maitsmine ilusalt muinaslooliselt kohalt, päevapildistus ja siis — pinev töö.

Olgugi, et kursuste kestvus oli kõigest kaks päeva, nõuab niisuguste kursuste korraldamine põhjalikku ja üksikasjalist ettevalmistustööd ja head tööjaotust. See oli ka läbi viidud. Õppetöö juhtimise võttis enda peale k.-l. peastaap. Õppejõududeks olid Tartumaa instruktorid, üks instruktor Viru ja Tartu malevast. Kaks päeva enne kursuste algust uurisid õppejõud maastiku läbi, seadsid kokku ülesanded, lahendasid need ja lõpuks seadsid kokku endile konspektid ja korraldused, mis õppetegevusel pealikul tuli anda. Nii võis töö viljakaid tagajärgi anda.

Majanduse asjaajamise korraldasid Jõgeva malevkonna pealik kapt. Tiimann ja majanduspealik leitn. Uus. Kibedasti oli tegevuses naiskodukaitse, et tühjast seltsimaja ruumist teha „auditoorium“ ja „kodu“ pealikuile elamiseks, valmistada kuni 100 inimesele kolm korda päevas toitu; ainult naiste vilunud ja nobedad käed suudavad seda teha.

Kursus lõppes ühise koosviibimisega tee-lauas, millele järgnes Tartumaa maleva pealiku poolt korraldatud kino, siis lühike aeg jalakeerutus, ja ülevas meeleolus tõsiselt tehtud tööst meie kodu julgeoleku kindlustamiseks lahkusid pealikud, sooviga, et sügisel „sõjategevuses“ jälle kohata.

Jõgeva pealikute kursusi peab lugema täiesti õnnestunuks nii pealikute esinemise, distsipliini

kui ka tööinnu poolest. Võõrastust kõigi pealikute ees äratasid paar ratsanikku, kes ilmusid kursustele „väsinutena“.

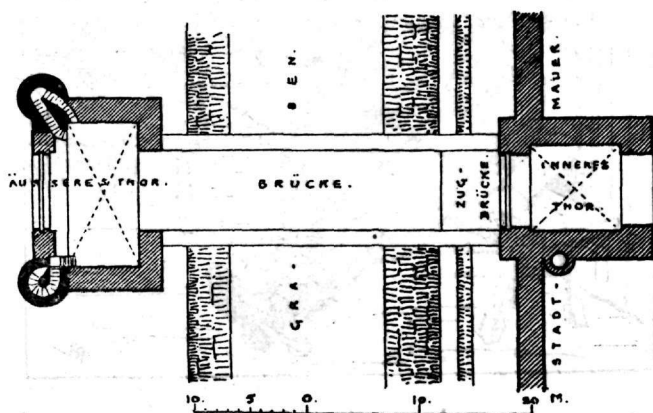
Jõgeva pealikute kursustel. J... maleva ratsanikke kursuste esimesel tunnil pärast öösist „rännakut.“

Kirikute kõrval on just linna endised kindlustused — müürid, tornid ja bastioonid — need, mis vaatajale kõige enam silma paistavad ja Tallinnale nii iseloomulise vana ilme annavad. Seepärast pole sugugi huvitusetu tutvuda üldjoontes nende tähtsate Vana-Tallinna mälestusmärkide arenemiskäiguga.

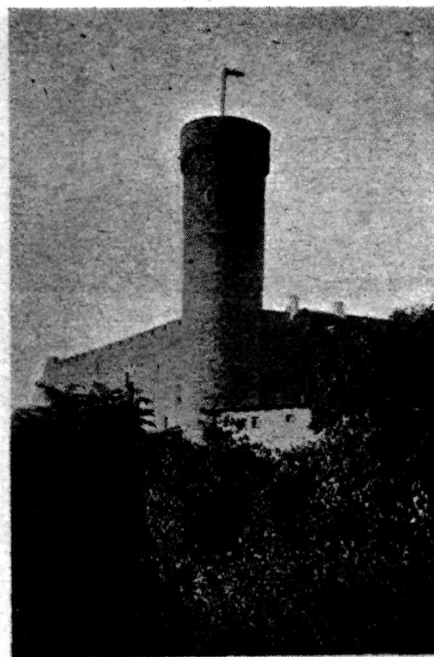
Teame ajaloost, et Tallinna linn oma asukohagi võlgneb tänu eeskätt heale kaitsevõimalusele, mis keskajal linnade asutamise juures oli üks peaeeldusist, ning tagatisest linna edaspidiseks arenguks. Toompea kalju ei vajanud looduslikult enam kuigi palju inimeste käetööd, et teda muuta omaaegsele vaenlasele täiesti ligipääsmatuks. Pole siis ime, et muistsed eestlased siia rajasid oma maalinna „Lyndanise“ ja seega omistasid endale kohavaliku au ligi tuhat aastat hiljem asutatava iseseisva riigi pealinna jaoks. Võõrale võimule, kes muistsete eestlaste iseseisvuse lämmatas sõjalise ülijõuga, ei jäänud muud kui võtta üle endiste maa peremeeste — eestlaste — kindlus ja rajada siia oma valitsuse peatoetuspunkt.

Scni täiesti selgitamata põhjusil leidsid daanlased 1219. a. suvel maale tülles eestlaste maalinna Lyndanise maha jäetud ja kaitsjaist tühja olevat. Otsustav lahing löödi mitte maalinna piiramisel, vaid selle ligidal, arvatavasti praeguse Tallinna all-linna kohal lagedal väljal. Nähtavasti ilmusid daanlased nii ootamatult, et eestlased ei saanud enam mahti kasutada vaenlaste tõkestamiseks oma looduslikult hästi kaitstud kindlust.

Vaenlasele oli aga kohe algusest peale selge eesti maalinna sõjaline tähtsus, ja ta ei viivitanud silmapilgu, et see võtta oma alla. Siit peale omas võõras võim kindla tegevusbaasi, millele toetudes vallutati Põhja-Eesti ja kust valitseti raudse käega allaheidetud ning iseseisvuse, hiljem täieliku vabaduse kaotanud rahvast. Enesest-mõista ei lepitud nüüd enam nende võrdlemisi primitiivsete kaitsevarustustega, mis olid ehitanud eestlased, kes eeskätt just sõjatehniliselt olid jäänud taha lääne-rahvaist, vaid kindlustusi täiendati alatasa, et neid hoida ajakõrgusel. Sama sündis ka nende kindlustustega, mis kaitsid all- või pärislinna. Viimane tekkis umbes kümmekond aastat pärast Daani vallutust 1230. a. paiku Toompea jalale ja arenes eslotsa ainuüksi tema kaitse all.

Rekonstrueeritud Viruvärava põhiplaan. Nottbeck-Neumanni järele.

Pikk Hermann.

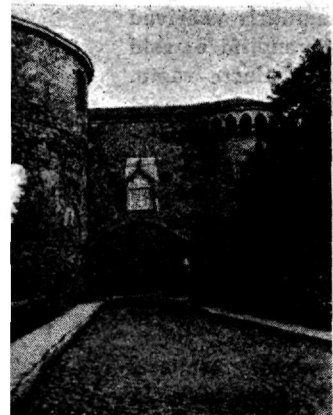

Paks Mar

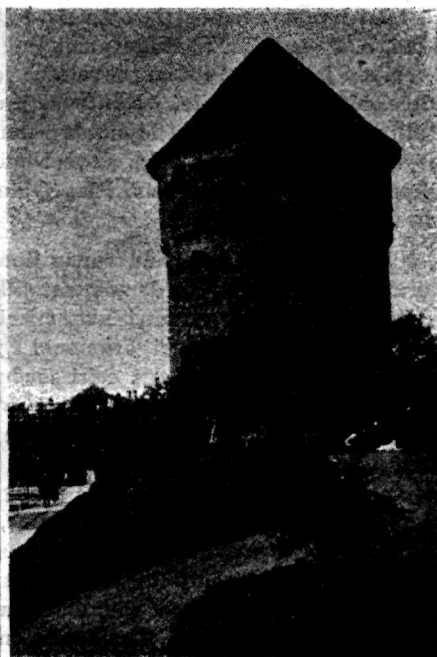
Kui küsida ligemalt maalinna asukohta ja jälgi, siis ei leia me vastust. Pärastised ehitised, eriti kaitseehitised, on muutnud Toompea pinna ja välisilme tundmatuseni. Peame leppima ainult oletustega, sest kõnesolevast ajast pole veel ka kirjalikke allikaid. Võrreldes Tallinna Toompead teiste hästi säilinud maalinnadega jõuame järelduseni, et muistne Lyndanise kuulus nõnda-nimetatud maanina linnatüüpi, mille kolm külge olid kaitstud looduslikult, kuna neljas külge oli kindlustatud inimeste — maalinna tarvitajate — poolt. Toompea mäe põhja- ja kirdepoolne ots on kaitstud ligipääsmatult järsu paekaldaga, samuti mäe õhtupoolne külge. Maastikuline kaitse puudus ja seda pidi asendama inimeste käetöö, arvatavasti kivivalli ja selle eel asuva kraavi näol ainult lõuna poolt.

Ka puuduvad meil ligemad andmed selle kohta, mis sugused muudatused võtsid ette daanlased 1219. a. endise eestlaste maalinna kallal, rajades sinna oma kindluse. Läti Hindreku järele teame vaid niipalju, et uued peremehed lammutasid vana Eesti maalinna ja hakkasid sinna samasse endale ehitama uut kantsi. Enesest-mõista ei võinud see lammutustöö olla väga põhjalik, vaid see, mis osutus otstarbekohaseks ka uues muutunud olukorras, jäi püsima. Alles 1234. a., kui Tallinn ühes kogu Daani alaga juba vahepeal oli läinud mõõgavendade ordu valitsusse, kuuleme ühest kaebekirjast paavstile, et mõõgavennad on Toompea oma osa kindlustanud tornide ja kraavidega. Seda ordu käes olevat ja tema poolt kindlustatud Toompea osa edelapoolses nurgas nimetati „Väikeseks lossiks“, vastandina „Suurele lossile“, millist nimetust kandis Toompea ülejäänud suurem osa, mis oli läänistatud Harju-Viru vasallidele, kes hiljem moodustasid Eestimaa rüütelkonna. Näib niiviisi, et juba mõõgavennad on ehitanud „Väi-

allinna used

gareta.

Kik-in-de-kök.

kese lossi“ müürid ja tornid. Müür on kõige paremini säilinud lääne ja põhja pool; tornidest on imposantseim Pikk-Herman, kuna kaks teist tänaseni säilinud torni — „Teotorn“ (Schneckenurm) ehk „Pilsticker“ lossi loodenurgal ja „Landskrona“ kirdenurgal — on esimesest vähemad. Neljas — kagunurga torn —, mis kandis nime „Törju vaenlast“ („Stür den Kerl“), on vene ajal kistud maha.

Teatud lõpule viidi Väikese lossi ehitus Toompeal nähtavasti siiski alles daanlastelt, sest 11-aastase ordu vahevalitsuse järele 1238. a. Stenby lepingu järele said uuesti Tallinna ja Põhja-Eesti paavsti mõjuval toetusel endi kätte. Sellel päris-daani ajajärgul, mis kestis 1238—1346, oli Väikese lossis kõige tähtsamaks ehitiseks kuningliku pealiku — capitaneus'i — kahekordne asula — pallas — lossi läänepoolse müüri ääres, ühendatud kõrgemal asuva, maapinnalt kättesaamatu sissekäigu kaudu lossi peakaitsetorni — Pika Hermaniga —, kus lossi kaitsjad võisid leida varju äärmise hädaohu korral ja kus nad torni kõrge, sissekäiguni viiva, ühendustee võisid enne katkestada. Väljaspoolt oli Väike loss muust Toompeast eraldatud ja kaitstud peale müüri ida- ja põhjaküljel veel sügava kuiva kraaviga, kuna lõuna pool asus mingisugune arvatavasti pärastiste kindlustuste läbi jäljetult kadunud eellinnus.

Hiljem — ordu ja rootsi ajal — Väikese lossi ehituste arv suurenes. Nii näiteks ehitati sinna orduajal suur orduloss elukohaks orduvendadele ja ulualuseks nende toidu kui ka sõjavarustuse tagavaradele. Samas ordulossis asus ka rootsi ajal kuberner. Vene ajal muudeti aga see vanglaks ja Eesti iseseisvuse algusaastail ehitati selle asemele riigikogu hoone. Suurem muudatus sündis siiski vene ajal, kui Väikese lossi idamüür enamalt jaolt lõhuti maha ja ligi 15 meetri sügavune ja

umbes sama lai kraav aeti kinni. Tasandatud müüri ja kraavi asemele kerkis siis 1788. a. praegune Toompea loss.

Nüüd lubatagu veel peatuda veidi Toompea ülejäänud osa, endise nõnda-nimetatud „Suure lossi“, juures. Ka see oli piiratud müüriga ja viimases, umbes praeguse Duglase tänava otsa kohal, oli „Toomvärav“, millest nüüd pole enam jälgegi. Eriti rootsi aja alul pandi suurt rõhku Toompea kindlustamisele. Üks kuningas Eerik XIV käskkiri nõudis koguni, et kogu Toompea tehtaks vabaks eraehitistest või jälle, et lasku iga Toompea piirkonna maja peremees kuni kindlustustööde lõpetamiseni teha 300 päeva aastas.

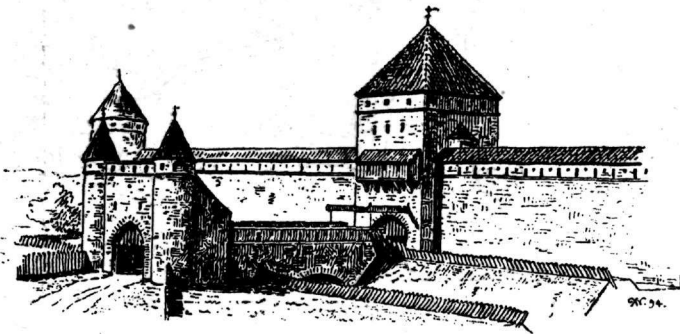
Nüüd siirdugem all- või pärislinna. Katsume kõigepealt jõuda selgusele, kuidas sündis selle laienemine. Kuna siin jällegi puuduvad kindlad, dokumentaalsed andmed, siis ei jää teist teed kui opereerida nii või teisiti põhjendatud oletustega. Üldiselt arvatakse Vana-Tallinna all-linna laienemises võivat märkida kolm etappi.

Kõige vanemaks peetakse seda linnaosa, mida piirab ühelt poolt Toompea, teiselt poolt aga Harju tänava siht kuni Voorimehe tänavani ja viimast mööda kuni Pika jalani. Et uus tekkiv linnaasutus pidi eeskätt pidama silmas kaitsevõimalusi, siis ei tohtinud ta asuda kaugel kindlusest — Toompeast, vaid otsekohe tema jalal, et hädaohu korral oleks võimalik pääseda Lühikese ja võib-olla ka juba Pika jala kaudu kiiresti Toompeale. Et Harju tänav kunagi on pidanud asuma linna äärel, seda järeldatakse ta saksakeelsest nimetusest — Schmiedestrasse — „Seppade tänav“. Tulehädaohu pärast lubati seppadel aga elada ja oma elukutselist tööd teha ainult linna serval.

Järgmist etappi linna laienemises arvatakse tähistavat Pühavaimu tänav. Kahtlemata on viimane oma nime saanud tänava ääres asunud Pühavaimu kabelist, praegusest samanimelisest kirikust, millega oli ühendatud vaestemaja ja seek. Saksa linnade eeskujul, kust on pärit mõõduandev osa linnakodanikke, asusid sellised asutised aga alati linna ääres.

Kolmandasse ning lõplikku etappi jõuab Tallinna vanalinna arenemine siis, kui linna asustuspiirkond ulatub Suure-Rannaväravani ja praeguse Näituse-aiani ja piiratakse kindlate müüridega.

Ajaliselt arvatakse linna tekkimist ja mainitud arenemisetappe umbes järgmiselt: Esimene linna-

Viruvärav 16. sajandil (rekonstruktsioon).
Nottbeck-Neumanni järele.

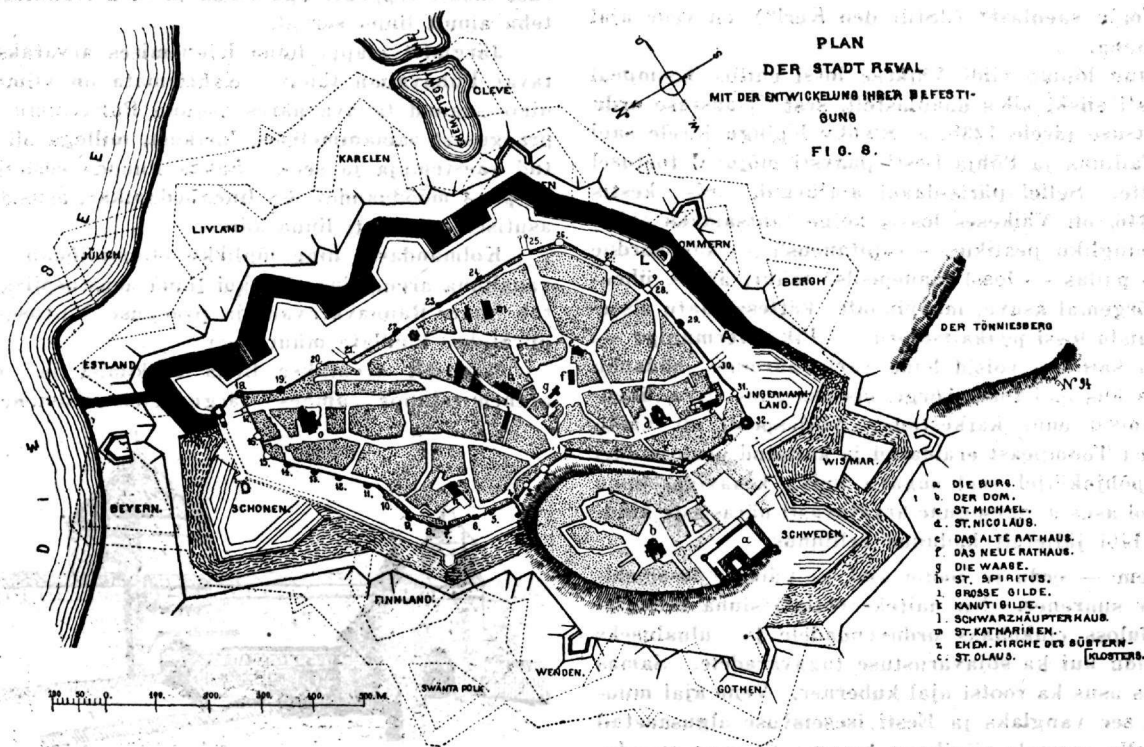
asustus Toompea idajalal arvatakse olevat tekkinud 1230. a. paiku, linna laiendamine jõudis oma I etappi umbes 1250, II etappi umbes aastaks 1300 ja III-sse daani aja lõpuks, s. t. umbes 1340-dais aastais.

Ei ole mõeldav, et vanalinn kuni praeguseni säilinud keskaegsete müürideni väljajõudmiseni oli igasuguse kaitseta. Kahtlemata omas iga etapp ka vastavad kaitsevarustused. Et neist ei I ega II etapi ajast midagi pole säilinud, siis võime oletada, et need sarnanesid kaasaegsete saksa linnade esialgseile kindlusele ja koostusid ainult mulla- või kivivallist palkidest ehitatud pihtaia ja kraaviga valli eel. Linna laienedes vall ja kraav tasandati jäljetult.

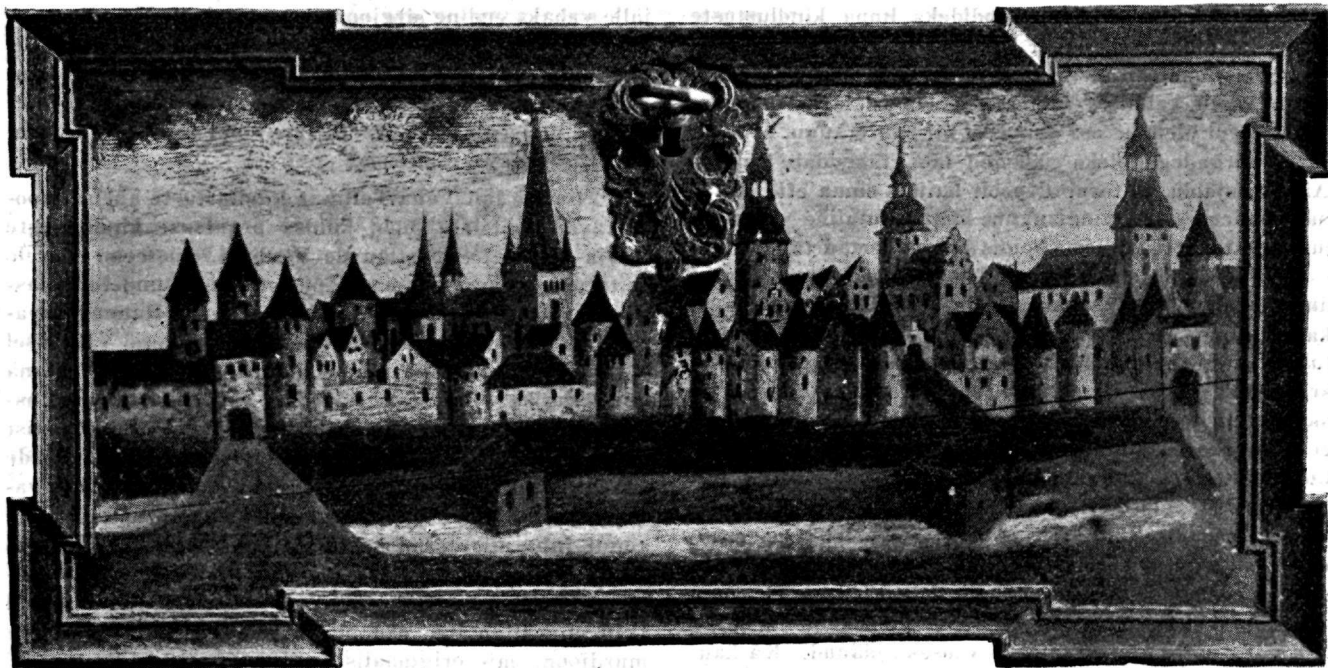
Kindlat müüri, mis oma alumistes osades või vähemalt vundamenti ja asukohta näol säilinud tänaseni, hakati arvatavasti ehitama alles 1300. a. paiku. Aastal 1310 ilmus Tallinna kuningas Eerik Menvedi esindaja rüütel Johann Kanne, kellele oli tehtud ülesandeks laiendada ja täiendada Tallinna kindlustusi. Tema korraldustest on näha, et sellal kõige enam vaenlasele ligipääsu võimaldav linna lõunakülj, arvatavasti umbes praeguse Harju- ja Viruvärava vahel, oli juba kaitstud müüri- ja tornidega, mis kahtlemata jäeti oma endisele kohale, sest tarvis oli müüri- ja tornidega veel teised, kaitseta kohad linna lõuna-, lääne- ja põhjaküljel. Tol korral ühendati linnaga väljaspoolt mineva müüri kaudu Püha Miikaeli nunnade klooster (praeguse poeglase gümnaasiumi kohal Kloostri väravas), samuti jätkati müüri põhja — sadama — sihis, kuni viimaks jõuti välja Suure Rannaväravani. Ka tuli arvatavasti juba olemasolevaid müüre

ja teisi kaitsevarustusi kõvendada. Daani aja lõpul — 1345. a. — antakse kuninga poolt linnale luba kasutada ülemiste järve yett linnakraavidesse juhtimiseks ja veskite ehitamiseks neile. Nähtavasti olid nüüd Vana-Tallinna müürid saanud lõplikult valmis. Ainult Toompea-poolsel küljel tuli 1454. a. veel müüri ehitada juure, nimelt Nunne väravast kuni Pika jalani ja seal veel arvatavasti ka veldi edasi.

Meie erilist tähelepanu vanas linnamüüris väärivad väravad ja tornid. Need mõlemat liiki punktid omasid erilise tähtsuse linnamüüri kaitsmisel vaenlaste vastu. Väravad olid linnamüüri õrnemaid ja tundelisemaid kohti, tornidest avanes aga eriti soodus võimalus pealeükkuva vaenlase tagasitõrjumiseks. Väravaid oli Vana-Tallinnal 9, nimelt Harju-, Karja-, Viru-, Väike Ranna-, Suur Ranna-, Sauna- ja Nunnevärav, Pikk- ja Lühikejalg. Nende asukohta teab veel praegugi iga tallinlane, olgugi, et mitmed neist, nagu Nunne, Harju, Karja ja Väike Rannavärav, läinud sajandil uue aja suurenenud liiklemise ohvrina jäljetult maha on kistud. Suur-Ranna- ja Viruvärav on säilinud aga ainult osaliselt eelväärava tornide näol. Tundmatu on praegu laiemale publikule ainult Saunavärav. See moodustas läbikäigu vanast linnamüürist pikerguse neljanurgelise torni alt poeglase gümnaasiumi õues, paremat kätt praegusest Kloostriväravast Balti vaksalisse minnes. See värav, mis sai nimetuse seal ligidal asunud nunnadekloostri saunast, ja mis oli nähtavasti ehitatud kloostri erisoovide rahuldamiseks, müüriti kinni arvatavasti juba 15. sajandi lõpupoole.

Vana-Tallinna kindluste arenemine Nottbeck-Neumanni teose „Geschichte und Kunstdenkmäler der Stadt Reval“ järel.

Tallinn näitusaia-poolsest küljest vaadatuna. Pilt vanal laekal a. 1688.

Mis puutub praegustesse läbikäikudesse vanast linnamüürist Väike-Karja, Suurtüki ja Suure Kloostri tänav (n. nim. Kloostrivärv), kohal, siis on need kõik uuea aja sünnitused, et anda teed suurenenud liiklemisele.

Välja arvatud sisemist ühendust Toompeaga teenivad väravad Lühike- ja Pikkjalg ja arvatavasti ka Saunavärv, koostusid kõik teised väravad 2 peaosast: harilikult neljanurgelise torniga päris- ehk siseväravast linnamüüri avause kohal ja eel- ehk välisväravast, mis kaitses ligipääsu pärisväravale. Eelvärv moodustas endast müüri kaitstud ruumi, mis väljapoole harilikult lõppis kahe vähema flankeeriva torniga, nagu need veel tänaseni on säilinud Viruvärvas. Üle müüri taga oleva linnakraavi, mis omakorda veel kaitstud palkidest pihtaia kraavi kaldal, viis tõstesild. Samuti piiras pihtaed sissekäiku eelvärvasse (V. rekonstrueeritud Viruvärv jooniseid). Ainult üks torn (parempoolne), oli Nunne välisväraval, sest Toompea kallak ei võimaldanud teise torni ehitamist. Ainult teine (vasakpoolne) torn on säilinud ka Suure Rannavärvas välisväravas, kuna parempoolne pidi hiljem andma maad Paksule Margareetale.

Nüüd tornide juure. Väravate torne juba tunneme, ülejäänud, müüri sees olevad tornid, on kahekujulised: neljanurgelised ja müürist väljaulatuvad, harilikult hobuserauakujulised. Kõigi andmete järgi otsustades on neljanurgelised, oma kujult siseväravate tornidele sarnanevad, tornid pärit vanemast ajast, kui püssirohtu kas veel sugugi ei tuntud või ta ei mänginud sõjatehnikas veel kuigi suurt osa. Hobuserauakujulised tornid on aga kohandatud juba tulirelvade kaitsenõuetele. Nad võimaldavad müürile ligineva vaenlase võtta risttule või vähemalt flankeeriva tule alla.

Kuid mida enam aeg edenes, seda hoogsamalt jätkus tulirelvade võidukäik. Et uutele ajanõuetele kaitses küsimuses tulla vastu, selleks linn oli sunnitud esiteks ehitama kaks suurt mitmekordset torni, mille ülemistelt kordadelt võidi ka kahuritega valitseda ligipääsu linna tundelikumale kohtadele. Need uued kaitsesevarustused olid nõnda-nimetatud bastioontornid Paks Margarethe ehk Rosenkranz ja Kik in de Kõk. Esimese ehitus kestis umbes 1518—1529 ja ta ülesandeks oli kaitsta linna mere poolt. Teine ehitati veidi hiljem, 1533. a. paiku, ja ta valitses linna lõuna poolt, eriti Tõnismäe-poolsest küljest. Oma kõrguselt ja suuruselt oli ta eriti imponentne, nii et tundud ajaraamatu kirjutaja Russov mainib, et teist säärast torni ei leidunud kogu Läänemere maal. Tõesti, veel tänapäevalgi jätab Kik in de Kõk eriti Rüütli tänav poolt vaatajasse väga sügava mulje.

Ühel ajal Kik in de Kõki ehitusega hakati linna kindlustust täiendama lõuna pool, Harju ja Viru tänav vahel, kuna linnakraav nüüd nihutati umbes 60—70 meetrit kaugemale, endise kraavi linnapoolne kallak vooderdati ja vabanenud alale paigutati kahurid, nii et oli võimalik vaenlast tornidest ja müürilt kui ka selle eest võtta kahekordse tule alla. Et vaenlast flankeeriva tullega takistada üle uue kraavi tulemast, selleks ehitati Karjavärvas ette, praeguse kohtupalati hoone kohale, veel kolmas, hobuseraua-kujuline, bastioontorn, nõnda-nimetatud „Luhrenburg“, mis vene ajal 1767. a. kindlustuste laiendamisel lammutati. (V. joonis.)

Niiviisi laiendatud ja täiendatud kaitsesevarustustel tuli pea teha läbi raske tuleproov. Nimelt puhkes 1558. a. Vene-Liivi sõda, mis tegi lõpu ordule ja ta valitsusele. Selle sõja ajal langes Tallinnale osaks kaks rasket, kuid ühtlasi ka väga kuulsusrikast piiramist venelaste poolt, a. a. 1570/71 ja 1577. Need said Tallin-

nale väga mõjuvaks õppetundideks linna kindlustuste ümberkorraldamisel. Tuli ilmsiks, et selline vägev ja kõrge bastioontorn, nagu Kik in de Kōk, ei suuda enam seista vastu kahurite tulele. Venelased lasksid Tõnismäelt torni ülemise osa seinasse nii suure augu, et sealtpaari härgadega oleks pääsnud läbi, tähendab, Russov. Ainult asjaolu, et torni altpoolt kaitsis sinna ette ehitatud rundeel, s. t. mingisugune ümarakujuline kindlustus, arvatavasti mullast, hoidis ära pahemad tagajärjed.

Nüüd oldi sunnitud teatud mõttes pöörduma tagasi linna esialgsete kaitsevarustuste — vallide, kraavide ja kaevikute — juure. Ka tornid, mis flankeeriva kahuritulega pidid takistama vaenlase ülepääsu veega täidetud kraavidest ja kaevikuist, tuli paigutada vallide varju, kaevikuisse vee sisse ja ehitada madalad, harilikult kõigest kahekordsed. Uute nõuete kohaselt ehitati ümber Lühenburg ja linna loodepoolsele küljele veel 2 uut „veetorni“, kaponjääri ehk kohvrit, nagu neid ka nimetati. (V. joonis, tähed D. ja E.) Üks neist asus praegusel näitusplatsil, teine Rannavärava-mäe kohal. Kahjuks ei edenenud aga uute kindlustuste ehitamine enam nii ruttu kui orduaja lõpul. Linn oli sõdade ja katku läbi väga palju kannatanud ja vaeseks jäänud. Ka kaubandus — endine jõukuse allikas — ei tõusnud rootsi ajal enam iialgi sellele kõrgusele, mil ta oli enne Hansa-ajal.

Siiski, uue riigivõimu — Rootsi valitsuse — väsimatul pealekäimisel tõusevad 17. sajangul Tallinna kaitseks pikkamööda uued vallid, kaevikud ja bastioonid. Nii ehitati sajangu keskpaigu linna idapoolsele küljele Suure-Rannavärava ja Viruvärava vahele kolm uut bastiooni (v. joonis), mis asusid keskaegsest linnamüürist nii kaugel, et endise täisaetud ja tasandatud linnakraavi peale võis asutada 1653. a. hoopis „uue“ tänav, millise nimetuse see tänav päriski. Uute bastioonide tõttu tuli isegi sulgeda ja kinni müürida otsene läbikäik Viru eelvärvast ja tänav pidi tegema vallide vahelt väljapääsuks käänaku vasakule, praegusesse Vana-Viru tänavasse. Alles kõige uuemal ajal tehti

jälle vabaks endine sirgjooneline väljakäik Narva maanteele ja Vene turule. Veel varem, kui Viru eelvärv oli täielikult juba orduaja lõpul kinni müüritud Harjuvärv, mis uuesti avati venelaste poolt 1768. a. „Uue“ värava nime all. Ka Harju tänav sai sellest vene keeles Uue värava nimetuse.

Viimase lüli Vana-Tallinna kindlustuste ahelas moodustavad rootsiaja lõpul kuulsa prantsuse kindlustuste rajaja marssal Sebastian de Vaubani süsteemi järele ehitatud, praegu enamasti puiestikeks muudetud, bastioonid: Harjuvärvamägi, Rootsi kants, Rannaväravamägi ja teised vähemad kindlustused. Rootsi valitsusel oli õieti suurepärase plaan ümbritseda kogu Tallinna linn tehnika viimastele nõuetele vastavate kindlustustega. Nagu joonisel punktjoontega märgitud plaanist näha, oli kavatsus ehitada kokku 11 bastiooni ja nende vahele 6 suurt Ravelini ühes teiste vähemate kaitsevarustustega. Enam-vähem valmis suudetud ehitada aga ainult juba nimetatud bastioon, kuna muu kõik jäi kas poolleli või hoopis teostamata. Poolleliolevate kindlustustööde seisukorda Tallinna vene valitsuse alla minekul 1710. a. näitab lhk. 380 oleval joonisel väline haruline murdjoon, mis originaalis on punast värvi.

Vene ajal enam midagi olulist Rootsi kindlustustele juure ei ehitatud; võeti ette ainult mõned vähemad muudatused ja üleskohendused. Muu-seas seati 1758. a. jälle korda nõndanimetatud „Patkuli kaevik“ (Patkulgraben), praegune šnelli tiik. Muidugi kindlustati Tallinna sõjaliselt veel kuni 1857. a., millal ta kindluste nimestikust lõplikult kustutati. Samuti sai Tallinn maailmasõja eel uuesti kindluseks, kuid sel ei olnud kõige vähematki otseselt mõju Vana-Tallinna välisilmele.

Lõppeks võime tähendada, et Vana-Tallinna kindlustustes kajastub omapärasel kujul suur osa meie pealinna minevikku ja nad esitavad meie ajalugu tummade tunnistajatena ka võõrastele ja välismaalastele. Seepärast oleme kohustatud tutvuma nende mälestusmärkide arenguga vähemalt üldjoonteski.

KOKKULAPITUD HIIGLANE

ÜLESTÕUSMINE JA ELU NING TEGELIK ELU NÕUKOGUDE VENES

SÜDAMETUNNISTUSE ORJAPÕLV SEALPOOL TRAATAEDA

Jälle on käes ülestõusmispühad. Kogu maailm pühitseb ülestõusmispühadega elu võitu surma üle. Sest nendeks pühiks loodus jõuab juba ärgata talveunest — uuele elule ja ilule.

Samal ajal, kui meil valmistatakse pühade vastu, tehakse meie naaberriigis, Nõukogude Venemaal, ettevalmistusi, et takistada kümnetel miljonitel inimestel pühitseda ülestõusmispühi. Inimestelt võetakse võimalus oma usuliste vajaduste täitmiseks. Üks rahvapõlv teise järele on elanud ja surnud oma usuga, on välja kujunenud omapärased kombed ja harjumused, mis inimeste südamele armsad ja millest raske loobuda.

Seepärast on arusaadav, miks usklike hädakisa kostab Nõukogude Venemaalt üle kogu kultuurilise maailma. Ägab Vene rahvas, kelle südametunnistus on needitud orjaahelaisse. Tõelise vabaduse üks põhioletustest on s ü d a m e t u n n i s t u s e, u s u v a b a d u s. Kõigil aegadel on võideldud selle eest, et inimesed usuküsimustes ei oleneks mingist välisest survest, vaid võiksid „saada õndsaks igaüks oma viisil“, nii nagu seda käsib inimese südametunnistus.

Nõukogude Venemaal, mida sealsed võimuhäädased ise nagu irvituseks nimetavad „suureks vabadustemaaks“, ei ole inimesel südametunnistuse vabadust. Neil päevil jõudsid Eestisse üksikajalised teated sellest, kuidas kümnekond kilomeetrit Eesti piirist eemal löödi pühakoja uktsel surnuks preester ja hulk palvetajaid. Nende Keikino küla elanikkude surmapatt seisis selles, et nad läksid kirikusse paluma jumalat ja otsima troosti eluraskustes. See on üksik näide, kuid niisuguseid juhtumeid leiab määratul Sarmaatia legendikul aset lugematul hulgal.

Kui tuletame meele, et üldse ei saa venelast ette kujutada ilma usuta, vähemalt usukommeteta, et need on seotud venelase igapäevaste toimingutega, on juurdunud rahva hinge ja kommetesse, siis saame aru selle suure rahva tragöödiast. Kui „besboshnikute“, jumalasalgaajate hirmuvalitsus, mida nõukogude valitsus igapäevi toetab, harilikult on veel kuidagi kannatatav, siis pühade tulles tuntakse seda teravmini rasket orjajaket, millesse on surutud kommunistide poolt suur Vene rahvas — s ü d a m e t u n n i s t u s e o r j a p õ l v e.

Kuid ühtlasi peitub selles ka kommunistliku hiiglariigi nõrkus. Rahvas on valitsusele vaenulik, keda saab takistada üles tõusmast valitsuse vastu vaid püssitääkide terroriga.

Usulised ja rahvuslikud vastolud nõrgestavad Vene hiiglariigi jõudu. Kui neid ei oleks — raske oleks kujutada ette, millise agressiivsusega püüaks kommunistlik laine laiutada edasi, et enda alla heita ikka uusi maid ja rahvaid.

Kaks tegurit, usk ja rahvas, lahutavad rahvaid. Riigid, mille kodanikkond ei ole homogeenne, s. o. ei koosne oma suures enamuses ühest rahvusest, näitavad ikka kalduvust lagunemisele. Näiteks võiks siin tuua suurt Austria-Ungari keiserrriiki enne maailmasõda, mis oli kunstlikult kokku lapitud paljudest rahvustest. Niipea kui riigi sisemine organisatsioon väliste mõjude, nimelt maailmasõja, tõttu lödvenes, kasutasid seda ungarlased ja slaavitõugu rahvad ja löid lahti endisest Austria-Ungari riigist.

Samuti lahkusid endise Vene riigi koosseisust esimesel võimalusel rahvad, kes olid arenenud niikaugemale, et võisid luua oma iseseisvad riigid. Kuid Venemaa on ka praegugi veel lipitud-lapitud suurest hulgast erirahvustest, kellel on oma rahvuslikud iseäraldused, oma keel ja usk.

Et saada ettekujutust, millist kirjut rahvastekogu peavad koos hoidma Venemaa valitsejad, vaatleme üksikasjaliselt praegu Venemaa alla kuuluvaid rahvaid nende maa-ala suurusega ja riikliku korraldusega.

Rahvuslike erinemiste pehmemendamiseks ei nimetata Venemaad praegu ametlikult enam „Venemaaks“, vaid see suurriik kannab teatavasti nime „Sotsialistlike Nõukogude Vabariikide Liit“. Praegusel ajajärgul, kus nii palju on kõneldud rahvaste enesemääramise õigusest ja üksikute rahvaste iseseisvuspüüded on teostunud, ei oleks sugugi Venemaa võimumeeste huvides nimetada „Venemaaks“ riiki, kus on ümmarguselt 200 erirahvust! „Tõelisi venelasi“, s. o. suurvenelasi, on Nõukogude Liidu rahvastikus ainult 60 miljonit, kuna teisi erirahvusi on kokku ligi 100 miljonit.

Kommunistlikust liimist üksi on vähe, et hoida koos see kirju rahvastekogu. Rahvaste iseseisvuspüüete lämmatamiseks on vähe ka terrorist, mida Nõukogude valitsus tarvitab rahvaste lahkpüüete mahasurumiseks. Seepä-

Albert Kwiesis — Läti uus president.

rast anti erirahvustele „autonoomia“ või koguni „iseseisvus“, kuigi ainult nimeliselt, sest Nõukogude liitu kuuluvad rahvad olenevad täielikult keskvalitsusest ja nende omariiklus on ainult paberil.

„Sotsialistlike Nõukogude Vabariikide Liit“ koosneb kuuest suuremast „riigist“: Vene Sotsialistlik Föderatiivne Nõukogude Vabariik (RSFSR), Ukraina Sotsialistlik Nõukogude Vabariik, Valgevene Sotsialistlik Föderatiivne Nõukogude Vabariik, Usbekistani Sotsialistlik Nõukogude Vabariik ja Turkmeni Sotsialistlik Nõukogude Vabariik.

Nimetatud kuuest on kaks, nimelt RSFSR ja Transkaukasuse riik, omaette liiduriigid. RSFSR koosneb 11 autonoomsest „vabariigist“, Transkaukasuse riik kolmest „vabariigist“, mis omakorda veel jagunevad kolmeks „riigiks“. Ka Ukraina ja Usbekistani vabariikide piirides on kummalgi veel üks „vabariik“.

Nende 25 „vabariigi“ kõrval on veel 14 autonoomset oblastit, nendest 15 RSFSR ja 2 Transkaukasuse piires, lugemata väiksemaid rahvuslikke administratiivseid üksusi, ringkondi ja rajooni.

Kuus „vabariiki“, mis moodustavad Nõukogude Liidu, on mitmesuguse suurusega ja elanikkude arvuga. Suurim neist on RSFSR, mis võtab enda alla 19.667.000 ruutkilomeetrit maad 96,2 miljoni elanikuga, kes jagunevad paljudesse erirahvustesse. Need rahvused moodustavad suurvenelaste keskel oma erikeelega nagu saared, mis piiratud suurvenelastest. Paljud autonoomsed piirkonnad, näiteks Volga-

Saksa, Karjala, Tschuvaschi, Mongoli-Burjati ja Kara-Kirgiisi, muutusid autonoomseteks vabariikideks. Peaaegu pool (44 prots.) RSFSR maa-alast on „autonoomne“ rohkemal või vähemal määral.

Suuruse poolest teine riik on Ukraina 430.000 ruutmeetri maa-alaga ja 27,7 miljoni elanikuga.

Nagu RSFSR-is on ka siin moodustatud üksikute erirahvuste autonoomsed rajoonid. Seni on moodustatud 12 autonoomset rajooni, nende hulgas poola, saksa, juudi j. t. rajoonid.

Transkaukasuse föderatsioon võtab enda alla 193.000 ruutkilomeetrit maad 5,4 miljoni elanikuga. Föderatsiooni kuuluvad Aserbeidshani, Georgia ja Armeenia vabariigid. Nendest Georgia (Gruusia) tahtis teatavasti saavutada täielist rippumatust Nõukogude Venemaast, kuid heideti punavägede poolt alla ja ühendati kommunistliku riigiga.

Siin on rahvastik juba väga kirju, seepärast on tekkinud palju alajaotusi väikeste „riigikeste“ näol. Gruusia koosseisus on, näiteks, „autonoomsed vabariigid“ Abhasia ja Adsharistan ja autonoomne Lõuna-Ossetini oblast.

Neljandal kohal suuruse ja elanikkudearvu poolest seisab Usbekistan 322.000 ruutkilomeetrilise maa-alaga ja 4,8 miljoni elanikuga. Siin on jälle mitmeid rahvusi.

Valgevenema seisab suuruse ja rahvaarvu poolest Nõukogude Liidu osariikide hulgas 5. kohal, võttes enda alla 126.000 ruutkilomeetrit maad, millel asub 4,8 miljoni elanikku. Viimasel kohal seisab Turkmenistan 473.000 ruutkilomeetrilise maa-alaga ja 915.000 elanikuga.

Etnograafiline jaotus ei sobi alati majanduslike nõuetega. Kuigi pilt Nõukogude Liidu poliitilisest jaotusest on juba küllalt kirju, tekkis vajadus asutada veel erilisi piirkondi majanduslike oludega arvestades. Nii loodi Uurali piirkond 6,3 miljoni elanikuga, Põhja-Kaukasuse piirkond 7,6 miljoni elanikuga, Siberi piirkond 8,2 miljoni elanikuga ja Kauge-Ida piirkond 1,7 miljoni elanikuga. Euroopa-Venemaal on „rajoniseerimine“ läbiviimisel, mille juures autonoomsed oblastid ühendatakse majanduspiirkondadeks.

Nüüd on pilt Nõukogude Liidust. See ei ole küll eriti mingi uus vorm, sest osariikidest koosnevad ka Saksamaa, Põhja Ameerika Ühisriigid, Meksiko, Brasiilia ja teised Lõuna-Ameerika riigid, samuti ka Schveits. Nõukogude Liit erineb üldtähendatutest siiski õige põhjalikult seega, et Nõukogude viienurkse punase emblemi alla on kokku aetud hulk erirahvaid. Schveitsi kodanikkond koosneb küll kolmest rahvast, kuid seal ei moodusta osariike rahvused, vaid kantonid, mis osalt on homo-

Võrumaa maleva Põlva malekonna laskeasjanduse kursusest osavõtjad pealikud 25. ja 26. märtsil.

geense rahvastikuga, osalt aga mitmest rahvusest koosneva elanikkonnaga.

Kommunistlik propaganda on liig nõrgaks liimiks, et hoida koos nii suurt hulka tõuliselt üksteisest põhjalikult erinevaid rahvaid, seepärast kestab Nõukogude liidus alaline käärimine. Kui Nõukogude valitsus oli sunnitud lavastama suure „Ukraina separatistide protsessi“, kus kohut mõisteti nende Ukraina rahva juhtide üle, kes tegid tööd Ukraina lahtilöömiseks Nõukogude Liidust ja rippumatuks kuulutamiseks, siis on see õpetlik näide Nõukogude Venemaa „Achillese-kannast“, nõrgast küljest.

Iga rahvas püüab instinktiivselt vabaduse ja iseseisvuse poole, praegused „riigid“ Nõukogude Liidu koosseisus ei anna oma elanikkudele kumbagi. Rahvastele ei ole jäetud kuigi palju võimalusi oma elu ise korraldada, vaid kõik tähtsamad ja elulisemad küsimused otsustatakse keskvalitsuse poolt kommunistlike retseptide järgi kokku seatud dekreetide kohaselt.

Poliitiliste vabaduste piiramisele seltsib usu tagakiusamine. Võitlus usu vastu on kommunistliku õpetuse lahutamatu osa, kuid usklike tagakiusamine on võtnud massilise kuju alles viimastel aastatel. Vähe sellest, et

irvitatakse kõige üle, mis inimesele on püha, minnakse veriste tegudeni, vaimulikkude massilise peksmiseni ja mahatapmiseni. Usu tagakiusamise all kannatavad ühtviisi õigeusklikud venelased, luterlased ja Lõuna-Venemaal elavad muhameedlased, sest kommunistid vihkavad usku kui ainust tegurit, mis on takistuseks nende metsikute kommunistide rahvale külge pookimisel.

Kui kuulutati välja Eesti iseseisvusmanifest, deklareeriti, et poliitiliste vabaduste kõrval on kõigil kodanikel ka südametunnistuse-vabadus. Eesti põhiseadus kinnitab veel kord, et igapähele on õigus tunnustada usku, mida peab õigeks, et ükski usutunnistus ei ole eelistatud riigivõimu poolt.

Milline väärtus on Eestis igale kodanikule kindlustatud südametunnistuse vabaduses, seda me ise vast ei oskagi hinnata. Kuid meie suguvennad, Eesti asunikud Venemaal, kelle kirikud on muudetud hobusetallideks või viljaladudeks, tunnevad nende inimlike põhiõiguste väärtust, mida kindlustab meile meie riigikord. Pögenikud, kes Nõukogude Venemaa piiridest iga maailmakaare poole hiilivad salaja välja, ütlevad, et nad on vabanenud nagu raskest koormast. Nad on „punases paradiisis“ läbi teinud kibeda kooli ja oma nahal tunnud, mislaadi on sealsed „vabadused“.

Kättejõudvaid ülestõusmissüübil, kui kogu kristlik maailm võib vabalt pühitseda elu võitu surma üle, värisevad „punase paradiisi“ elanike südamed usu tagakiusajate metsikute tegude kartusel.

Kuid nagu elu saab võidu surma üle, nii koidab tõeline vabadus kord ka nendele 200 rahvale, kes praegu on punase terrori all. Ka nendes kasvab kord vabadusiha, mis purustab köidikud.

Niikaua on aga see hoiatav eeskujuga meile ja kõigile teistele rahvastele: hoitagu kindlasti vabadusi, mis on võidetud kätte. Kaitstagu neid eneste pärast järeltulevate põlvede nimel!

Baktereid surmav

STOMATOL

hambapasta — suuvesi

on tarvitav kõikide kultuurinimeste juures.

on ja jääb tusedaks ning loetavaks perekonnaleheks Eestis.

KODUMAA VABRIKUTE RIIDEKAUPLUS

KÖNET. 18-03

HEINRICH TOFER

TALLINN. S. KARJA T. 15

MÜÜRIVAHE TÄN NURGAL

Iga kodanik saagu kodumaa
riide tarvitajaks!

**Puuvillase ja villase
riide jaoskond**

rahuldavad oma suure valiku-
ga iga nais- ja meeskodaniku
tarvidused.

Müük väikesel arvul.

Kõik näitusel välja pandud

Kreenholmi

Narva ja

Balti Puuvilla

Sindi Kalevi

Eesti Niidi

vabrikute saadused

suurimas valikus müügil.

Pihkva osa Läänemeremaade saatuses

Kahtlemata on Eesti ajalosse puutuv kirjandus liig vähe ja pealiskaudselt vaadelnud Läänemeremaade ja slaavluse vahelisi suhteid, nimetatud rahvaste läbikäimiste tulemuste ja tagajärgede seisukohalt. Kuid see peab sündima, kuigi see peaks osutama ajaloo sündmuste arvustamiseks, mis mõnele pole armas kuulda. Kui säärane vaatlus mõnest küljest polnud võimalik Vene aja absoluutse keeluga, siis tuleb seda puudust imestada nüüd, kus aeg meid on toonud otse nende küsimuste ette. Balti-Saksa ajalookirjandus, kelle käes kaua oli juhtiv osa, vaatles omal ajal Vene-Läänemeremaade rahvaste vahetõrget seisukohast, kust ei võidud aimata ja leida käesolevat ajajärku sünnitavaid juuri ja idusid.

Asudes suure ja lainetava raasi läänepiiril on mõlema rahva kokkupõrgete uurimatus jätnud augu meie ajaloolisele mõtteviisile. Ja needki pealiskaudsed sündmuste vaatlemise katsed, mis meil on olemas, on jätnud puutumata mõlemapoolse ürgjõulise ideoloogia, mille osa ometi pole väike ega mõjuta rahvaste kokkupõrgete suursündmustel, ühede pukile pääsmisel ja teiste allasurumisel.

Läänemereranniku rahvaste ja venelaste kokkupõrgetest puuduvad kirjalikud teated kuni esimese aastatuhande lõpuni. Need pidid leidma maad nimetatud rahvaste üksteise naabruse asumisest peale, slaavlaste laialivalgumise päevist Sarmaatia legendikule. Kuid nende tagajärjed polnud suured. Suureks läksid need siis, kui esile kerkisid Vene riikluse loos esimesed koonduused läänepiiril, Novgorodi ja Pihkva vürstkonnad.

Pole teada Pihkva asutamisaeg, pole teada tema asutajad, kuigi arvatakse, et linn olnud olemas juba varäägide kutsumisel *).

Arvamist, nagu oleks selle põhjendanud vürstinna Olga, kes ise Pihkvast pärit, ei peeta tõenäoliseks. Kuid teisest küljest ilmub küsimine, miks põhjendati siis Truuvori pealinn Irboskasse, mööda minnes Pihkvast?

Vene osariikide ajajärgul oli Pihkva juba üks tähtsamatest vürstkondadest, mille iga suutis ulatuda kaugelt üle poolletuhande aasta. Pihkva oli Novgorodi kõrval tähtsamaks slaavluse läänepoolseks eelkindluseks ja tuleb tunnistada, et ta suutis seda ülesannet hästi täita, sest mõlema linna aktiivsust sõjaretkede näol näib XIII sajangu alul enam jätkuvat lääne kui ida poole.

L. H. ajal, s. o. XIII sajangu alul, polnud Pihkva ei elanikkude arvu ega maa-ala poolest suurem Eestimaa. Seda võib otsustada selle järele, et tolleaegsed Pihkva naabervürstkonnad, Novgorodi ja Polotski, piirid ulatusid põhja ja lõuna poolt kaunis Pihkva lähedale: Novgorodil, Oudova ja Pihkva vahemaa keskele, Polotskil aga praeguse Marienburg-Lubani-järve juurtele. Selle kõrval leiame aga Pihkva läänepiiri prof. Fr. Kruse uurimistel saadud teadete järele joonistatud kaartidel küll läbi jooksvat Orava-Uuemõisa (praegusel

Võrumaal) kaudu, kuna aga Pihkva mõjupiir samade teadete järele ulatunud palju kaugemale, isegi Valga-Põlva jooneni. Mõjupiirkonna all aga ei mõistatud muud kui seda, et keegi valitseja kord kustki makse oli saanud, mida jälle võis nõuda, kui mitte muul viisil, siis sõjariistust jõuga.

Mis aga Pihkvale andis tähtsuse ja tugevuse, see oli sinna vürstkonna asutamine. Tolleaegse rahva haridusliku tasapinna juures polnud ükski muu valitsusviis mõeldav. Ja kahtlemata olid sellel oma head küljed: See ühtlustas valitsemisviisi, tegi selle seesmiselt tugevaks ja väliselt nähtavaks naabrite vastu. See tõttu suutis Pihkva end laiutada rohkem kui ta ainuvalitsusviisita oleks suutnud korda saata.

Kuigi nüüd mõlemad Vene vürstkonnad, Novgorodi ja Pihkva, mõtteid mõlgutasid meie maa allahitumise üle, tuli neil selle teostamisest loobuda uue tõusva võimu tõttu. Kuid Novgorodi-Pihkva sõjaretkede kaudu toodi maale kõigi muude raskuste kõrval niipalju hädaohtu küllalt, et juba otse selle asjaolu tõttu ei saanud tekkida meie püsiv kohaline ajakohane riigikord. Novgorodi kõrval tegi Pihkva naabritele kahju ja löi neile haavu, mis ei saanud paraneda kergesti. Novgorod ja Pihkva tundsid küll Vene riigi rajamise sündmusi, kuid oma vürstkonna tekkimisi pidasid nad sellest ikkagi vanemaks, sest nende kroonikatest leiame ajaarvamist alates mitte Kr. sündimisega, vaid maailmaalgusega, millest kuni esimeseni möödunud 5508 a.

On veel praegu vaieldav küsimus, kas oli 862. a. Irboska vürstiriigi asutamine slaavlaste kaitseks läänepoolse pealetungi vastu või võttis sellest osa ka ugalaste idapoolne suguharu, keda tuntakse setude nime all? Küll seletavad Nestori kroonika reproduktsioonid, et varäägide kutsumine sündinud suguharude järele *).

Kuid Truvori surma järele ei suikunud Irboska vürstiriik kaugeltki, vaid kestis veel mõne sajangu, sest Pihkva kroonikate järele on Irboskas veel a. 1233 olnud oma valitseja, kes on kihutatud minema. Kroonika tumeda sisu järele ei saa otsustada, oli see viimastest Irboska vürstidest Vene oma või keegi muu. Pihkvalased on selle järele Irboskat piiranud ja ära võitnud **).

Nii näis Irboska kauemat aega pretendeerivat oma vürstkonna esisündimisõiguse peale ja kuigi seda aegajalt katkestati, tegi ta ikka jälle katset selle uuesti elluäratamiseks. Siin oli käimas kahe punkti, Pihkva ja Irboska, vahel võitlus, mille iseloomust meie kahjuks

*) Nestori kui ka Novgorodi kroonikate algupärad pole alal hoidunud, mispärast kaheldakse mõnede kohtade tõelisuse juures.

**) Въ лѣто 6741/1233 изгониша Изборскъ Борисова чадъ, съ княземъ Ярославомъ Володимировичемъ и съ нѣмцы; Псковичи же оступивше Изборскъ изымаша князя, а нѣмчина Данилу убиша, а илии побѣдоша. (Aeti Irboskast Borisi lapsed vürst Jaroslav Vladimirovičiga ja sakslastega. Pihkvalased aga piirasid Irboskat, võitsid vürsti, tapsid sakslase Danieli, kuna teised ära jooksid.)

*) Псковская первая лѣтопись, лhk. 174.

ei tea ligemalt. See lõppis Irboska kaotusega, ta ole-
masolu oli aga väga sümptoomne.

Kui vürst Igori naine Olga hakkas eelistama Pihk-
vat, võis see olla üheks Pihkva tõusu põhjuseks, teiseks
aga oli ka Pihkva soodsam geograafiline seisukoht, mis
hõlbustas Pihkva poolt Peipsijärve sopi taga asuva
Irboska surumist.

Kolmandaks asus Irboska ise otse nende võitluste
teedel, mida Novgorod-Pihkva ühelt poolt ja Lääne-
meremaade uued võimud teiselt poolt pidasid kauema
aja jooksul.

Nii on selle huvitava küsimuse otsustamine lahtine,
kas Irboskast tema edasikestvusel oleks võinud tekkida
slaavitõuline või ugalaste vürstiriik.

Pihkva oli Novgorodi käsualuseks ja toetas end
viimase najale. Meie näeme küll Novgorodi-Pihkva sõ-
jaretki meie maale, kuid nende omavahelised sõjad
on teadmata. See Pihkva sõltuvus Novgorodist kestab
kuni 1348. aastani. Novgorod käskis, Pihkva täitis.
Kui retki tegi Novgorod, pidi kaasa marssima
Pihkva.

Nii näeme imelikku nähet: Pihkva kroonikad tea-
vad jutustada mõnedest novgorodlaste retkedest meie
maale, millest vaikivad Novgorodi oma kroonikad, kui-
gi viimased on esimestest mitmeti vanemad ja täieli-
kumad.

Esimesed Novgorod-Pihkva meie maale tungimised
XI sajangul sündinud umbes 30-a. vaheaegadega, nagu
kõnelevad nimetatud allikad. Tegelikult sündisid need
tihemini.

Novgorodi vürst Jaroslav I retkele ja Tartu asuta-
misele 1030. a. järgnes selle poja Isjaslavi oma 1068. a.,
kus põletati isa poolt ehitatud linn ja loss, tungiti isegi
võites välja Pihkvani.*) Ja kui nüüd 1103. a. Mistis-
lav Volodimirovič Monomahhov maal samaselt tali-
tas**), siis oligi see põhjuseks Nestorile kirjutada,
nagu oleksid čuudid Venemaale tribuuti maksnud ja seega
olnud Venele kuuluvad.

Ugalas oli aru saanud hädaohust, kerkis Otepää
kants. Seda ilmub novgorodlastega esimest korda pii-
rama Mistislav***), kuna tema esimesel retkel a.
1103 sellest ei kõnelda. Otepää on kaugel Vene pii-
rist, sakslasi pole veel maal, kuid Vene lööke peab
kants vastu võtma. Juba arvestatakse Otepääga kui
Pihkvale vaenuliku kantsiga.

Pihkvale näib läänepool Peipsit asuv rahvas ole-
vat omaette riiklik üksus, keda 1190. a. õige laastavalt
nuheldakse. Laager lüüakse üles, ühtki meest ei jäeta
ellu, naised viiakse vangi Pihkvasse****).

Pihkva püüdeid, meie maad vallutada, tuleb pidada
kõigiti tõsisteks. Seda võib järeldada pihkvalaste püüe-

*) Первая псковская летопись, lk. 176.

**) Sealsamas.

***) Novgorodi ajaloost on teada kaks Mistislavi,
kes mõlemad meie maad laastanud:

a) Mistislav Suur 1075—1132, mõjumees
osariikide vürstide seas ja

b) Mistislav Vahva, tuntud Vladimiri vas-
tane, † 1228. a.

****) Не упустима ни мужъ, а шнекъ привезеша
Плескову въ городъ. (Новгор. перв. летопись, lhk.
20.)

test 1208. a. Tolova juures, kus võetakse ette rahva ris-
timine, nii siis allaheitmine õige selleaegsel viisil. See
on aga suure vabadussõja algaastal, kus maal viibib
katoliku preester Alobrand, kellel on kaks ülesannet: ris-
tida rahvast ja nõuda tagasi Pihkva teel riisitud kaupu.
Ja nüüd otsustab Greeka ja Rooma uskude valiku vahel
liisk viimase kasuks.

Kukenosi Vene vürst märkab Pihkva püüdeid, loo-
dab neile tulevikku ja palub sealt abi Riia vastu, et
Vene võimu sügavas Lätis kindlustada (L. H. XI 9).
Kukenosis tehakse aga Vene asjale lõpp, sest kibedate
kogemuste tõttu oli tuntud lossi elanikudel äraandlik
meel. Saksa karistussalk heidab lossi enda alla ja sinna
paigutatakse kindel kaitsesalk (L. H. XIII 1).

Eestis võetakse sakslaste poolt rüüstamisi ette pihk-
valastega koos, kui seks on võimalused, ja viimaste va-
hel rahu nagu 1210. a. Koos käidi läbi Sakala ja Son-
tagava, kus paljud tapeti. Tagasi mindi ikka suure
saagiga ja tänati jumalat selle eest (L. H. XIV 10).
Samal aastal on novgorodlased vürst Mistislaviga laas-
tamas Ida-Virumaad ja Peipsi põhjakallast. Nii käib
raudrull üle maa kahelt poolt. See tegu ärritab Lem-
bitut seevõrra, et ta vastulöögi Pihkvasse ette võtab.
Pihkvallased seda kuuldes keeravad koju tagasi ja
leiavad maa rüüstatuna (L. H. XV 10). Samal ajal
sündis Pihkvas midagi, mis väga selgelt tõendab selle-
aegsete Vene vürstkondade valitsemisviisi sarnadust
Novgorodiga: nad ajasid ära oma vürsti seepärast, et
ta oli annud naiseks Riia piiskopi vennale oma tütre
(L. H. XXV 13).

Paar aastat hiljem on Riia ja Pihkva vahel loodud kin-
del side, vist kaitse otstarbel, nii ida kui ka lääne poole.
Kui nüüd Polotski vürst veel endist viisi liivlastelt tuli
kümmist nõudma, ei saanud ta seda enam ja Pihkva
toetas Albertit (L. H. XVI 2). Õigete liitlaste viisil
jagatakse Kukenosi ümbruses olevaid maid, sest Pihkva
pole nähtavasti veel lahti öelnud endistest õigustest,
kuigi need varem juba olid tühistatud.

Koos töötavad Riia ja Pihkva ka leedulaste vastu,
kes üle Väina on tulnud ja keda tagasi tõrjutakse
(L. H. XVII 7). Pihkvast äraaetud vürsti lastakse Idu-
meas kohut mõista ja suuri varandusi kokku ajada sel
ajal, kui uus Pihkva vürst Vsevolod ühes novgorodlas-
tega ja toropetslastega maad on rüüstamas, külasid ja
elamuid hävitamas (потровиша) ja maksu nõudmas.

Pihkva sõprus Riia piiskopiga näib veel tugev ole-
vat 1216. a., mil Albert Saksamaalt tagasi tuli, teda
uhkesti vastu võeti ja vastuvõtjate seas viibis ka vürst
Vladimir (L. H. XVI 1). Viimane oli kuidagi uuesti
Pihkva valitsejaks pääsnud ja et Polotski vürst vahe-
peal oli surnud, luges ta end Polotski pärijaks. Ja
nüüd otsiti tema poolt uus põhjus retkeks ugalaste
vastu: need olevat Ladina usu preester Alobrandi käest
vastu võtnud ja seega venelased halvaks pannud ühes
nende usuga. Ja Pihkva vägi marsibki varsti selle jä-
rele läbi maa, tapab ja põletab kuidas suudab. Kes
terveks jääb, viiakse vangi (L. H. XX 3).

Et maa on juba piiskoppide ja ordu vahel jaotatud,
paluti piiskoppi ja ordumehi appi tõendusega, et maa-
elanikud Greeka ristimisest on vabad. Viimased tulid
ka, aga siis, kui venelaste töö juba oli tehtud. Nüüd

hakati Otepääd uuesti kindlustama, kuna maal hullkusid veel ringi üksikud pihkvalaste salgad. See sündis kõik sel ajal, kui Pihkva vürsti ja Riia piiskopp Alberti vahel olid olemas kindlad sugulussidemed, kus õieti tuleb rääkida Riia-Pihkva võimude liidust!

Võrreldes Novgorodi ja Pihkva kroonikaid meie Läti Hindrekuga ja püüdes leida õiget pilti üle kodumaa pinna saatustlikkudel 1217.—1225. aastatel käivatele sõjahädadele, leiame nende ühist kokkukuhjamist nii ida kui ka lääne poolt.

Halastust ega armu ei näe õnnetu kokkuvariseja maarahva vastu kustki, rääkimata juba abiandmisest või kaitsest. Mõlemad tõusvad võimud, nii Riia kui ka Pihkva, tallavad ja hävitavad.

Vahest ei saa arugi, kes sõdib kellega. Näit.: 1217. a. pidi piiskopp Alberti vend Pihkvasse reisima rahu uuendamiseks. Ta satub aga teel novgorodlaste kätte ja viiakse vangi (L. H. XX 8).

L. H. nimetab Novgorodi ja Pihkva vürste kuningateks, esimest suuremaks kui teist (rex magnus ja rex), kuigi see oli osariikide aeg ja kumbki neist polnud üldse kuningas.

Pihkva rüüstamise agarus meie maal on nii suur ja täitmatu, et selle õhinas jäetakse kaitseta isegi oma kodu. 1218. a., kui meie rahva selgroog Paala lahingus juba on murtud, laastab Pihkva vägi Otepää ümbruses. Seda kasutavad leedulased ja teevad sedasama Pihkvas. Kuigi nüüd Pihkva saadikud Riiga rahuettepanekust on teatanud, ei usu seda L. H. enam ja kaebab kibedameelselt, et nende teod olevat ikka kurjad ja täis pettust (omni dolo pleno. L. H. XXII 8).

Pihkva naabrus pole ka lätlastele õnnelik. Viimased ei suuda ülekohut unustada, mis maal on teinud Kukenosi Vene vürst ja Pihkva, kuigi Kukenosi juba oli lätlaste käes. Kukenosi vanemad Heluke ja Vargribe tungivad Pihkva maakonda, varitsevad venelasi, röövivad nende karja ja naise ja ei anna neile rahu. Pihkva teeb Lätis sedasama ja kui vaenlane maalt on lahkunud, leitakse, et nad oma Venemaa retkest polnud saanud mingit kasu (L. H. XXIII 5).

Peale Tartu langemist 1224. a. jagati mõõgavendade poolt Põhja-Ugala. Nüüd saadi Pihkvas aru, et piiskopp Alberti võim paisub, et selle päralt on tulevik, ja asuti rahu sobitamisele. Pihkva saadikud võeti Riias vastu ja tehtigi nendega uus leping (L. L. XXVIII 9).

Seega on ka rüüstamistele, mida Pihkva ja Novgorod otseku üksteisega võisteldes ette on võtnud, lõpp tulnud. Need jäävad aeg-ajalt harvemaks. Meie maal läks orduvõim aasta-aastalt kangemaks ja idapoolsetel senistel rahututel naabritel polnud Läänemeremaade rahvaste saatuse kohta enam midagi ütlemist. Seevastu pidi Pihkva asuma isegi kaitseisukorda. 1238. a.

löödi ordumeeste poolt pihkvalasi juba Irboskas, võeti ära koguni Pihkva ise.**) Kaks aastat hiljem on sakslased võitudega sügavalt Novgorodi piirides, langevad Kaporje ja Luga; retk peatub 30 versta kauguses Novgorodi linnast.

Rootslased tungivad omalt poolt Neevajõe suhu ja Novgorodil näis olevat kitsas käes, kui mitte Aleksander Nevskil poleks läinud korda tagasi tõrjuda Neeva lahingus 15. juulil 1240. a. rootslasi ja Peipsijärvel 1242. a. ordumehi. Nii paranesid Pihkva ja Novgorodi seisukorrad küll seekord, kuid orduriigi tekkimisega oli siiski idapoolsete naabrite kahjutegemisele tehtud tõke.

Möödamattes olgu öeldud, et nimetatud Pihkva retked meie maale sündisid enam-vähem Pihkva oma algatusel, kuna ette toomata on jäänud need, kus Pihkva toimis Novgorodi kaaslasena ja käsualusena.

Eelpoolnimetatud Pihkva laastamisretkedele tuleb vastu panna kõigest viis ordumeeste pealetungi Pihkvale, mida aga sealtpoolt suudeti tagasi lüüa. Selle kõrval võib Eesti üles näidata ainult üheainsa, nimelt vanem Lembitu algatusel.

Kokkuvõttes tuleb tunnistada, et Pihkva vürstkont oli tähtsamaks slaavlaste kantsiiks germaanlaste idasse tungimise vastu, kuid ta tekkimine ja olemasolu suurendas kõigiti seda traagikat, mida meie maa ja rahvas ära pidi kandma ja vastu võtma täies suuruses ja ulatuses. Pihkva kandis maale viletsust ja hävitust ühes Novgorodiga kõige raskemal ja kriitilisemal silmapilgul. Pihkva teguviis sihtis meie rahva nõrgestamisele ja seega tee tasandamisele germaanlaste sisetungimiseks. Meie maast ja rahva saatusest ei hoolitud seal, see oli Pihkva silmis nii-kui-nii määratud kadumisele.

Kuid ajalugu tasub tehtud süü, ehkki see vast sünnib kaudselt. Tsaar Ivan III olid Novgorod ja Pihkva pinnaks silmas ja mõlemad heideti alla mitte kellegi muu kui Moskva tsaari enda poolt ja ajal, kus ordul veel oli jõudu kardetav olla naabritele. Moskva arvas end küllalt tugevaks seks, et kaotada liigsed vürstkontad enda ja lääne vahel.

Mooramaa mees oli oma kohuse täitnud, ta võis minna. Slaavlaste riikluse mõttele oli alus pandud otse lääne servas, Novgorodis ja Pihkvas, kus ühiskondlikkude koonduste endakaitse vajadus kõige varem tuli nähtavale. Kuid et see sündis Läänemeremaade ranniku rahvaste läheduses, tuli viimastel selle all kibedasti kannatada. Pihkva lähedus ja liit Riiga tegid murdmisaja veel raskemaks kui ta tegelikult oli, sest haavu löödi ka sealt, kust oli põhjust loota kaitset ja abi.

M. Morrison.

*) Псковская первая летопись, lk. 179.

EESTI RAHVAPANK

asutatud aastal 1920.

Tallinnas S. Karja tän. 19, oma majas. Telefonid: 2-02, 24-13 ja 28-28.
Telegr. aadress: Rahvapank, Tallinn.

Ühistegeliste Asutuste Keskpank.

Toimetab kõiki panga operatsioone. Oma laialdase korrespondentide võrgu kaudu otsekohene ühendus kõigi kodumaa linnade, alevite ja rahvarikaste kohtadega.

1. aprillil 1930. a. oli Keskpanga liikmeks 258 ühistegelist ja oma-valitsuse asutust.

Arvete seis 1. aprillil 1930 Kr. 4.677.452.41.

Saku õlletehas A-S.

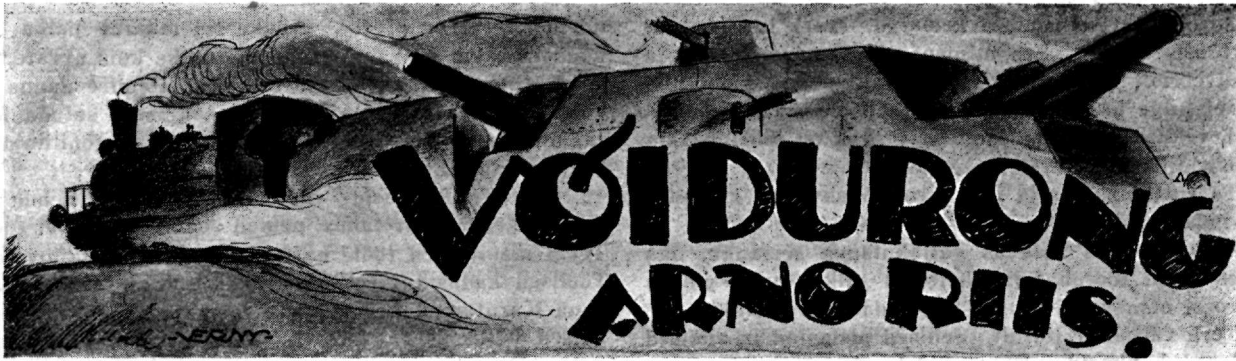
Asut. 1876.

Põhikapital kr. 1.500.000.—.

Juhatus — Tallinnas

Pealadu Tallinnas S. Kloostri 10/12

Tel. 17-48 ja 32-86

I.

Saabus ilus taliilm. Kerge tuule tõukel pudeneks männioksilõõsel öösel sadanud lund; kohati tuli pilvede vahelt nähtavale päikese kollakas pale. Siin-seal võis näha väikesi linnukesigi, nagu kaugel kevade ennustajaid.

Mustnõmme saeveskis algas töö nagu harilikult. Masinamajas lasti mootor liikvele ja varsti välgatasid kaatriruumis saed, lõikudes männipalgest vaigulõhnalisi laudu.

Algas see igapäevane kärisev töölaul, mille kaja kadus mühisevasse metsa. Ometi võis töös ning toiminguis märgata võõrtoone. Töölised pistsid sageli pead kokku, rääkisid surutud hääli, hiilisid luuravalt. Sõjaliin lähenes ja see tõi senisesse ellu uusi ootusi ja oletusi. Ettevõtte omanikud kartsid töö katkestamist, osa töölisi ootas aga idast neile kiidetud lunastajaid.

Saeveski juhataja Ilmar Terk teadis, et siin tuleb üle elada raskeid päevi. Omanikud asusid Tallinnas ja Terk oli koha peal ainuke administratsiooni esindaja, kellega töölisel tuli otsejoones teha tegemist. Päevakirjutaja kontoris ei võinud tulla ses mõttes arvesse.

Mis saab siis, kui punased ühel ilusal päeval vallutavad saeveski? Muidugi ei ole siis enam ettevõtte juhataja Ilmar Terk, vaid mõni kisakõri, kes ammugi on ässitanud töölisi ja ootab pikisilmi seltsimeeste saabumist. Nagu Mart Viskus, kes praegu seletab midagi meestele saemaja ukse vahel. Millise visadusega see mehenähvits katsub ajada kaaslasile kärbeid pähe! Suu vaid jahvatab... Saed sähvivad tühjalt, ei see nii tohi olla.

Terk läks mehi tööle ajama. „Mis see on? Alles hommiktund, aga peate kongressi. Ruttu, igäüks oma kohale!“

Mart Viskus vahtis altkulmu ja jorises vastu: „Pidasime aru palga pärast. Kas tuleb siis juba kord palgakõrgendus või ei?“

„Jaah, kaua meid narritakse?“ mürisid ka teised. Terk seletas rahulikult: „Olen teile juba öelnud, et esitasin omanikele teie nõudmised, nad vastasid eitavalt. Ja see on ka arusaadav: praegu, mil keegi ei tea, mis toob homme päev, ei räägita palgakõrgendusest.“

Viskus leidis paraja aja olevat agiteerimiseks. „Kas kuulsite, seltsimehed?“ pöördus ta saagijaile, „meil pole lootat midagi. Härrad kasvatavad meie tööveeva arvel kaela, meie nälgime.“

„Ei ole vaja poliitikat ega pahandusi!“ lõi Terk vahele. „Kuni oleme oma peremeeste palgalised, peame täitma igäüks oma kohustusi. Minge tööle!“

Vanemad mehed kadusidki neile määratud töökohile. Viskus vaid venitas: „Ega see asi nii libedasti lähe, härra direktor. Kui saabuavad raiujad ja väljavedajad lõunale, kutsume kokku üldkoosoleku. Meie end kauem kurnata ei lase!“

„Ja mina ei luba teid kauem agiteerida,“ vastas Terk. „Kui tekib korratusi, olete esimene mees, kelle vallandán töölt.“

Viskus naeris ironiseerivalt. „Ah teie vallandate, eh? Kas kuulete kõminat kuusiku tagant? Te teate, kes seal kõmistavad... Vallandate töölt... Eks saame näha, hehee!“

Ta läks saemajja, süüdates paberossi, ehkki suitse-

Viskus naeris ironiseerivalt. „Ah teie vallandate, eh? Kas kuulete kõminat kuusiku tagant? Te teate, kes seal kõmistavad... Vallandate töölt... Eks saame näha, hehee!“

tamine oli vabriku ruumes keelatud. Terk tundis, kuis veri tõusis näkku. See inimene ju lausa noris tüli ja provotseeris. Ta oletab, et nüüd, mil punased on tulemas, ei julge ükski enam öelda töölisele märga sõnagi. Eksid, vennas! Niikaua kui Ilmar Terk on töö juhataja kohal, valitsegu ettevõttes ka kord.

Ta ruttas saemajja ja käratas Viskusele: „Kustutage kohe pabeross!“

Viskus võttis hetkeks väljakutsuva seisangu, aga tundes endal tööjuhataja hävitavat pilku surus põleva paberossi otsa palgi pinnal valgendavasse lumme.

Terk väljus ärritatult. Sellised pisiasjad ja alalised purelused hakkasid juba närvidele.

Ta astus hetkeks oma korterisse, et veenduda, kas pole ikkagi veel toodud raudteejaamast postisaadetiisi.

Noor naine tuli vastu, nägu mürelilik. „Öövaht tuli jaamast tagasi. Pole posti ega midagi. Hommikune rong jäänud tulemata ja jaamas räägitud meie vägede taandumisest.“

„Ega nüüd pole muud kui üks halb sõnum järgneb teisele,“ sõnus Terk vastuseks naise jutule. „Ettevõtte omanikud ei anna ka endast midagi kuulda. Mis sa siin oskad teha või olla.“

„Ma mõtlen, Ilmar, sa oleksid teinud paremini, kui oleksid ammugi loobunud sellest teenistuskohast. Nüüdki on veel aeg. Saeveski omanikud ei või ju nõuda, et sa jääksid sõjakeerisesse. Teata neile Tallinna, et lahkud teenistusest. Tee seda, Ilmar, ma palun sind!“

Naine oli haaranud mehe käe ja ootas vastust. Ja Terk vastas nagu harilikult: „Kui ma praegu ettevõtte juhataja kohalt lahkuksin, peetaks mind argpüksiks. Pealegi, kuhu me läheme? Sõjaliin on täna siin, homme seal. Ja mida peaksin ma öieti kartma? Sa tead, Hilda, ma pole teinud kellelegi kurja. Olen vaid palgateenija ja täidan töökohustusi nagu kõik teised. Ma ei usu, et punased, kui neil peaks õnnestuma siia tungida, mu otsekohe maha tapavad.“

Naine aga ei rahuldunud. „Mu süda on nii raske. Mingi raske eelaimus või midagi muud, mida ma ei oska endale seletada, vaevab mind. Sul oli ju töölistega jälle pahandusi, Ilmar? Jah, ma kuulsin kõik. Olen kuulnud, et sind on ähvardatud. Põgeneme siit, armas mees, enne kui on hilja!“

Ei Ilmar Terk kuulu meeste hulka, kes põgenevad kohalt, kuhu neid on köitnud teenistuskohustised. Õige hõlma ei hakka ükski kinni ja vaga veri ei värise.

„Kui sina, Hilda, tahad, siis saadan su Tallinna oma onu majja.“

„Kui jääd sina, siis jään ka mina siia,“ ütles naine otsustavalt. „Võimalik, et nii ongi kõige parem, kui läheme käsikäes vastu oma saatusele.“

II.

Enne lõunat saabuski saeveski juure raietöölisi ja väljavedajaid. Jällegi sähvisid saed tühja õhku: töölisel kogunesid miitingule. Ja varsti pandi mootor hoopis seisma, ehkki lõunatund polnud veel saanud.

„Mis see tähendab? Miks katkestasite töö?“ küsitles Terk kohale rutates.

Mart Viskus, kes alati oli kõige ees, vastas: „See

tähendab, et on streik. Andke sel määral palka kui nõudsimet, kui ei, saagige ise või tehke kuis arvate.“

„Minu võimuses ei ole teile palka juure panna või vähendada,“ ütles Terk. „Ma ei saa isegi astuda läbirääkimisse peremeestega, sest kõik telefoniliinid on praegu vaid kaitseväge tarvitada.“

Mehed müristasid vastu, et see pole nende asi. Võetagu raha kust tahes, nemad senise tasuga ei tööta. Tergi manitsused tööle hakkamiseks jäid tagajärjetuks. Töölised kadusid kirudes barakki. Viimaseks jäi vaid vana Karutamm, kes lükkas saemajja ukсед koomale. Teised hõikasid vanameest. „Mis sa seal veel hoolitsed? Ega see sinu varandus pole. Või värised juba direktori ees: ei julge streikida?“

Vanamees siirdus pahaselt pomisedes siis teistele järele.

Õhtu saabudes kõvenes metsa taga kahurite kõmin. Aeg-ajalt kuuldi kuulipilduja plaginatki. Ööselgi kestis öudne lahingulaul. Terk ja ta noor naine ei manganud silmataitki. Need olid tõesti pikad ja kohutavad ootustunnid. Teati, et võideldakse elu ja surma peale, kumb jääb võitjaks, kes seda teab.

Kui koiduvalgus peletas männikust öövarje, siis äkki algas laskmisragin üsna saeveski läheduses. Keegi tuli ja raputas ägedasti Tergi korteri ust. Kas punavägi juba kohal? Terk avas ja seisis vastamisi paari rahvaväelasega. Neist näis teine olevat ohvitser. See küsis:

„Kas teil on siin hobuseid?“

„Kaks hobust on, aga need on viletsad setukad.“

„Ükskõik. Meile on vaja haavatute veoks. Kus need setukad on?“

Terk läks näitama. Minnes tegi juttu: „Kuidas asjad sõjaliinil arenevad?“

Rahvaväelaste näod tumenesid ja vanem vastas: „Praegu pole midagi head, oleme taandumisel, aga loodame, et asjad varsti paranevad.“

„Punased pole siis enam kaugel? Ma mõtlen, nad jõuavad varsti järjega siia?“

„Kes seda nüüd teab täpselt ennustada, kuid ega siin vist teistsiti lähe. Soovitan, kui teil on perekond, aegsasti kaduda siit.“

Terk tahtis veel küsida, et kas siis pole enam lootusi punaste tagasilöömiseks, aga nüüd prahvatas männikusse juba lõhkepomme. Kahurite mürin kõvenes niivõrra, et kes tahtis teisega kõnelda, pidi seda tegema karjudes.

„Punased algavad uut rünnakut,“ ütles ohvitser. „Meil on vaid kaks kerget kahurit, neil terve patarei, mis sinna parata.“

Kui rahvaväelane rakendas hobuseid ree ette, kogunesid töölisel talli juure. Viskus vehkis vihasele käega ja kisas: „Siin antakse hobuseid valgeile laske-moona veoks, seltsimehed, kas lubame seda?“

Ohvitser paljastas revolvri: „Katsuge meid takistada!“ müristas ta. Ja Viskusele: „Üldse, mis onkel sina siin oled, et säuksud seltsimeestest? Hoiduge kõrvale, mehed, mul oleks selle komissari kandidaadiga pisut kõnelemist!“

Viskus tõmbus küüru ja kadus meeste vahelt metsa.

„Pole aega tühipaljast taga ajada,“ sõnus ohvitser. „Selliseid mürkseeni tärkab nüüd kõikjal.“

Nad sõitsid ruttu minema. Selgus, et võitlus arenes raudtee läheduses ja tulistamispiirkond kaldus õhtu saabudes Mustnõmmelt ikka rohkem kaugemale. Lõpuks rauges laskmisragin. Terk aimas, et nüüd on meie rahvaväe osad lõplikult maha jätnud siinsed seisukohad ja ettevõtte asub juba vaenlasest vallutatud maa-alal. Naisele ei tahtnud Terk avaldada, mis kuulis ennist ohvitserilt ja mida neil praegu iga hetk oli oodata.

Asjaolud selgusid aga varsti. Ja Tergi naine oli just see, kes esimesena nägi, kuidas punaväelaste jõuk lähenes palgiveo teelt. Ees sammus nahkpintsakus komissar ja tema kõrval Mart Viskus.

„Nad tulevad, Ilmar,“ sosistas noor naine hirmunult. „Nad tulevad otsekohe siia...“

Terk vaatas ja julgustas naist. „Ära karda midagi, ma küsin kohe, mis neil vaja.“

„Ära mine, Ilmar! Ära mine!“ hädaldas naine. Terk astus aga siiski maja trepile, kuhu jõudsid samal hetkel ka punaväelased ja töölised, kes ootasid põnevusega, et saab näha, mis nüüd juhtub.

Komissar oli poisikeseohtu venelane, kangesti pika kaelaga, mis kandis pikergust pead sidrunikollase näoga.

„Kes teie siin olete?“ küsitles Terki.

„Olen selle ettevõtte juhataja.“

„Juhataja, hee. Kurnate töölisi ja muretsete valgete moonavoorile hobuseid?“

„Hobused võeti sõjaväe korraldusel. Mina kui erasik oleksin võinud seda takistada sama vähe kui teie tulekut praegu ettevõttesse,“ vastas Terk rahulikult. Viskus võttis nüüd suu täis. „Ta valetab, seltsimees komissar. Isiklikult juhtis valged talli juure ja tema käsul taheti mind piskupealt tappa. Küsige töölisilt, kõik nägid.“

Komissar küsis ja tööliste hulgast hüütigi: „Tõsi jah! See saks pole töörahva sõber! Nõudsi me palga-kõrgendust, vilistab.“

Komissari sõrmed näppisid revolvri pära. Ta otsustas Tergi saatuse lühidalt: „Viige puu ääre ja kuul pähe!“

Punaväelased haarasid kohe Tergi endi vahele. Nüüd kõlas aga südantlõhestav karjatus ja noor naine, kes ukse vahelt kõik oli kuulnud, tahtis tungida mehe juure. Ta tõugati aga toorelt kõrvale ja komissar andis punaväelasele käsu otsus kohe täita. Terk oli kahvatu, aga astus kindlasti. Ta hüüdis naisele, kui viimane pöördus paludes komissarile: „Ära alandu, Hilda! Sellest pole kasu.“

Jah, kõik näis niiviisi, et Tergil pole enam mingit pääsu. Tal jäi elada vaid mõni minut, mis kulub käimiseks lähemate puudeni.

Aga viimsel hetkel tuli midagi vahele. Vana Karutamm rühkis ette ja seletas: „Maha pole vaja teda kohe lasta. Las' ta käristab meie hulgas mõni päev tööd teha. Katsugu, kuidas töölisleib maitseb. Surm on niisugusele kurnajale liig kerge karistus, eks ole õigus, mehed?“

Komissar küsis, mis vanamees räägib. Viskus tõl-

kis. „Kena idee!“ kiitis komissar. „Olgu nii: las' see isand vedada palke. Vanamehel on tõesti leidlikkust, hehee! Direktor tassib laudu ja magab töölise kõrval barakis...“

Viskus tahtis midagi rääkida vahele, aga juba tegi komissar punaväelasele korralduse. Saeveski juhataja pandagu tööle.

Terk ei saanud alul arugi, mis on juhtunud. Pärast ei teadnud ta, kuidas uuele korraldusele reageerida. Kas osta ajutiseks elu alanduse arvel või surra praegu. Aga trepil seisis naine ja saatis mehele paluva pilgu. Saatis paluva pilgu ja ütles komissarile: „Lubage mind minna ühes mehega tööle!“

Komissar naeris. „Ei seda saa, proua! Metsatöölised, ma usun, on siin kõik naiseta, olgu ja elagu ka tema nii. Teie elage siin, kus olete. Ja teil ei tarvitse kurta igavust: jään oma meestega teile korterisse.“

III.

Nüüd algas rida raskeid päevi. Kannatasid mõlemad, Terk ja ta naine. Viskus oli nüüd suur käsutaja ja asjamees. Ta tegi endise direktori elu nii kibedaks, kuidas aga oskas. Sundis ta rängemate tööde juure, söimas ja õrritas.

Terk kannatas mis võis. Ööseti töölise barakis algas see viimne piin. Siin proovis iga mees ta kallal oma hammast. Et katsugu ta, kui hea on näsida silku-leiba, katsugu, kui hea on magada kõrval naril ja sööta lutikaid. Vana Karutammgi kirus ja sajatas, aga kui keegi ei näinud, oli vanamehe ilme sootu teine ja ta sositas: „Ärge pange pahaks, aga ma ei saa teisiti. Viskus varitseb mind igal sammul; ta vihkab mind seepärast, et ma tookord oma jutuga segasin teie mahalaskmist.“

Jah, Terk teadis, et see vanamees päästis ta elu, aga mis väärtust oli sel elul? Mure naise saatuse pärast puri ta südant. Kuidas tuleb Hilda toime komissariga ja ta käsikutega, kas teda samuti ei näägutata nagu Terki.

Terk palus Karutammi muretseda teateid naise saatuse kohta. Need teated polnud esialgu just väga halvad. Hildale oli jäetud ta tuba ja seni pole punaväelased teda tülitanud.

Terk katsus leppida seisukorraga. Ta hellitas hinges lootust, et kord ikkagi asi muutub. Kitsamas mõttes oligi juba märgata muudatusi. Töölised ei saanud enam ümbruse taludest küllaldaselt toiduaineid. Talud ja mõisad olid rüüstatud tühjaks. Meestel jäid näod vingu. Ja kui komissar teatas, et nooremil töölisel tuleb sae asemel võtta kätte piiss, siis nuriseti juba avalikult, et küll on ikka töörahva valitsus: nälgigi nagu koer ja nüüd mine veel sõtta. Need uued asjad andsid nii palju arutlusainet, et Terk jäeti rahule. Ja kui Viskus kord kirudes teatas, et punaväed on jäänud võidukäigul toppama, siis võis märgata, kuidas osa mehi hakkas käituma Tergiga peaaegu endiselt: nad lasksid selgesti mõista, et siin on töölised ja seal juhataja, kes vaid olukorra sunnil on asunud saekaatri juure.

Pealegi olid mehed pettunud. Nad lootsid, et direktor langeb juba esimesel tööpäeval väsinult kokku, et jääb jalgupidi palgi alla või unustab näpud sae ette.

Aga midagi selle sarnast ei juhtunud. Terk täitis kõik töö ülesanded täpselt ja korralikult. Söögiajalgi ei saanud ta kallal norida. Läksid küsima, et noh, direktori-härra, kuidas silk-leib ka maitseb? Terk vastu: tänan küsimast, maitseb väga hästi. Ja pistab lihtsat toitu nagu vana metsamees.

See oli kord varajasel hommiktunnil, kui vana Karutamm äratas Tergi.

„Asi on halb, härra,“ kurtis ta, „punased on saanud kustki viina ja trallasid kogu öö. Proua vaeseke on teistega püsti hädas. See komissar on ju sihuke sindrinägu, et rahma kas või läbi akna teisele kiviga kukla. Ja Viskus, tema ju ka seal, ta üha ässitab. Ega punased polekski nii häbematuks läinud, aga kus tema...!“

„Mis ta tegi? Mis nad tegid?“ küsis Terk ärevusega. „Tungisid nad mu naise tuppa, mis?“

„Jah, ei seal ole tubade vahet ega midagi. Sundisid prouat nagu teenijat. Tükivad juba näpistama. Ma ei tahtnud oma-teada pidada, mõtlesin, ütlen härrale.“

Terk tõusis ruttu narilt ja pugese barakist välja, vana Karutamm ruttas talle järele.

Maja aknad olid kõik valgustatud. Terk vaatas elutoa aknast sisse. Siit kuuldi joobnute kära ja kellegi laulu jorinat. Jah, punaväelased rämased laua ääres ja nende hulgas ka Viskus. Kus on Hilda? Kus komissar?

Mehed ruttasid ümber maja nurga. Siin oli Hilda tuba.

Mingi ese lendas klirinal seespoolt läbi aknaklaaside. Toas kuuldi kolinat ja rabelemist.

Terk oli nagu meelest ära. See nurjatu on tema naise toas ja Terk ei pääse appi mujalt kui elutoa kaudu, kus istuvad relvastatud punaväelased.

„Ma meelitan punased majast välja,“ ütles Karutamm. „Jah, küll te näete, see on mul kerge asi. Ma valetan, et baraki läheduses paugutab keegi püssi.“

Karutamm kaduski tuppa, kuna Terk peitis enda trepikoja varju. Minuti kestes tormasid punaväelased majast välja. Karutamm ikka ees ja ise puhub: „Jah, seal männituka kohal lasti. Inimeste hääli kuulsin ja tuli aiva välkus!“

„Oleks ikkagi pidanud ütlema ka komissarile,“ arvas keegi punaväelastest. Salgajuht seisatas hetkeks, aga Viskus lallutas vahele: „Ei ole vaja! Ma ei usu, et siin on midagi tõsisemat. Komissaril on niigi kibe heitlus käsil. Hehee!“ Teisedki irvitasid kooris ja kadusid vabrikuhoonete vahele.

Nüüd saabus Tergil aeg hüpata majja. Oli ka viimne aeg. Toas, kus kõik oli loobitud segamini, tungis joobnud venelane samm-sammult oma eesmärgile lähemale. Naise jõud kippus juba võitluses nõrkema, kui äkki vägivallatarvitaja nägi ukse vahel seisvat meest, keda ta praegusel hetkel soovis näha kõige vähem.

Komissar laskis oma ohvri küüsisist ja haaris revolvri. Enne jõudis aga Terk jaole ja lõi relvakobaja rusikahoobiga põrandale.

„Nurjatu koer,“ kähistas ta. „Vilets näru, kel pole häbi tungida kallale abitule naisele.“

„Nurjatu koer,“ kähistas ta. „Vilets näru, kel pole häbi tungida kallale abitule naisele.“

Kiskus komissarilt revolvri ja andis talle relvaga hoobi pähe. Mees jäi lamama, kas surnult või meele-märkuset, see polnud Tergil tähtis. Nüüd oli iga minut kallis.

„Ruttu, Hilda! Me peame põgenema!“

Naine jooksis hirmunult ta käte vahele, ise kurtes: „Kuhu me pääseme, nad tapavad meid maha?“

„Peame riskima kõigea. Läheme!“ Nad ruttasid majast välja ja jooksid raudtee sihis. Koiduvalgus hakkas juba peletama ööhämarust, ilm oli teravasti külm.

Neil polnud aga aega midagi tunda ega tähele panna. Saaks vaid kaugemale siit! Saaks kaotada enne jäljed, kui jõuavad järele punaväelased. Aga juba on kuulda kirumist ja hõikeid. Jah, nad jälgivad põgenejaid! Hilda lööb jala vastu teravat kändu. Ta ei jaks enam joosta.

„Jäta mind, Ilmar, ja päästa end!“

„Ei ma jäta sind. Tule, ma kannan sind kätel.“

Ja areneb põgenemine raudteeni. Siis jookseb Terk, kandes naist kätel, piki raudteetammi. Punaväelased ilmuvad samuti metsast lagedale. Päevavalgus suureneb ja põgenejad on selgesti näha. Raksatab püsisipauke ja kuulid vihisevad Tergi kõrva äärest mööda. Ei tohi joosta lagedal, vaja siirduda uuesti metsa.

Terk võtab kokku kõik jõu. Ta rühub läbi paksu lume ja võsastiku, äkki prauhti! langeb auku või koopasse, mida ei märganud lumekatte all. Nüüd on ka jõud otsas. Saagu mis tahes, aga kergesti ta ei alistu. Komissari nagaan on tal taskus, tulgu aga nad...

Ja siis, mis see on? Raudteele ilmub suitsupily. Läheneb tumeda mürinaga raske rong. Sähvatab pikast

Moment kaitseliidu tõste- ja maadlusvõistlustelt.

Üleriiklikud kaitseliidu raskejõustiku võistlused

Kaitseliidu raskejõustiklaste peres pikisilmi oodatud üleriiklikud raskejõustiku võistlused on möödunud ja tulemused kirja pandud.

Võistlused õnnestusid nii osavõtu kui ka tulemuste suhtes. Esitatud oli 12 malevat 115 võistlejaga, kellest enamus oli provintsi, eriti maaüksuste, mehi.

Võistlustele olid ilmunud pikemat aega „erus“ viibinud „vanameistrid“ Martin Klein, Alfred Neuland ja Richard Värter, kelle osavõtt

tiivustas nooremaid energilisemale harjutusele ja veel kord kriipsutas alla sportlaste tugevat tahet ja väsimatut energiat vaatamata turjale kogunenud aastalle.

Imelaps oli Martin Klein, kes 16 aastat oli tegelikult sportimisest eemal, kuid kelles, vaatamata 45 aastale, oli veel rohkesti jõudu, painduvust ja osavust, et tugevas konkurentsisis rühkida edasijõudnute klassis kerge-keskkaalus 2. kohale, vastaseid enamuses võites seljavõit-

kahuritorust punane tulepursk ja tugev pauk kõmahtab õhku.

Punaväelased sibavad metsa. Mitu neist langeb aga rongilt saadetud kuulide all. Ka hüppab rongilt maha väledaid sõdureid, kes jooksevad punastele järele.

Terk on seda kõike vaadanud seni vaikides. Nüüd haarab ta naise kõvemini kaenlasse ja hõiskab:

„Hilda, me oleme päästetud! See on meie soomusrong. See on võidurong. Ta vabastas meid ja vabastab kogu riigi.“

Naine võis vastata vaid naeratusega ja paari röömpuisaraga. Kõnelemiseks oli keel veel esialgu nagu võimetu.

*

Jah, see oli võidurong. Ta võitis tagasi raudteejaama ja peksis venelased välja Mustnõmme saeveskist. Pikakaelaline komissar ja Viskus olid katsunud päästa end põgenemisega, aga nad jooksid soomusrongi dessandi teisele rühmale otsekohe sülle.

Vana Karutamm võttis aga Tergi ja ta naise nende kodu lävel laia naeratusega vastu.

„Hästi läks, härra! Pagana hästi!“

„Selle eest võlgneme teile tänu,“ ütles Terk ja küsis: „Aga kuidas õnnestus teil nende käest pärast pettemängu pääseda? Ma kartsin väga, et võtavad teil naha maha.“

Vanamees muheles.

„Eks see lugu oli keeruline küll. Pahandasid ja porisesid mis hirmus. Viskus vahtis kohe näkku ja joras: „Vanamees, sa valetasid!“ Mina ajasin jumalakeeli vastu, et kus nüüd seda. Tõesti paugutati metsas. Äkki kuulsime, et komissar tegi vilega hiiglama lirinat. Mehed jooksid kohe sinna, mina aga padavai männikusse. Nad tulid teid taga ajama, ega minust vist suurt hoolinudki.“

Abielupaar astus majja. Kaugelt raudteelt kuuldus aga laskmisraginat, mille hulka kõlas soomusrongi kahuri võimsaid kõhatusi.

duga, teiste seas ka parimat maadlejat Kusnetsi.

Kaotus Praksilt tuli M. Kleinile ja ka pealtvaatajaile ootamatult, sest oodati võitjaks Kleini.

Klein langes „ohvriks“ Praksi „leivanumb-rile“ nupuvõttele, missugune võte Kleinile oli uus ja mille eest ta ei osanud end ka hoida.

Ka tõstekuulsus Alfred Neuland pärast kuueaastast eemalolekut ilmus uuesti võistlusväljale, seekord aga mitte parima tervise juures, sest võistluseelseil harjutusel oli ta end vähe vigastanud, millega on ka seletatav keskpärane saavutis.

Mõlemad „vanameistrid“, Klein ja Neuland, on endile seadnud eesmärgiks kaitseliidu noorte kehalise kasvatuse organiseerimise ja on selle kallal tugevasti tööl, organiseerides kohtadel kaitseliidu spordiklubisid, harjutusõhtuid, kursusi ja võistlusi.

Algajate klassis paistsid silma mitmed tüsedad „poisid“ provintsist, kellel raudsed lihased ja tugev keha, kuid puudub tarviline „lihv“ ja oskus. Loomulik, et see kõik tuleb ajajooksul, tarvis ainult rohkem harjutusi ja võistlusi.

Edasijõudnute klassis võistlesid enamikus meie nimekamad maadlejad ja tõstjad.

Võistluste korraldus oli seekord usaldatud Tallinna maleva kätte, kes seega ka hästi sai hakkama.

Võitluste tulemused:

Maadlus.

I. Algajad.

1. Kärbeskaal — kuni 56 kg.

I Sikk, Evald — Tallinna

II Teder, Johannes — Tartu

III Nõmm, Karl — Tartu

2. Sulgkaal — kuni 61 kg.

I Ranken, Johannes — Tartu

II Vompas, Evald — Tartu

III Nõmm, Arnold — Pärnumaa

IV Bormeister, Jaan — Tallinna

V Urm, Elmar — Tallinna

3. Kergekaal — kuni 66 kg.

I Toots, Adalbert — Tartu

II Sepsivart, August — Tallinna

III Eller, Edgar — Tallinna

IV Jussi, August — Harju

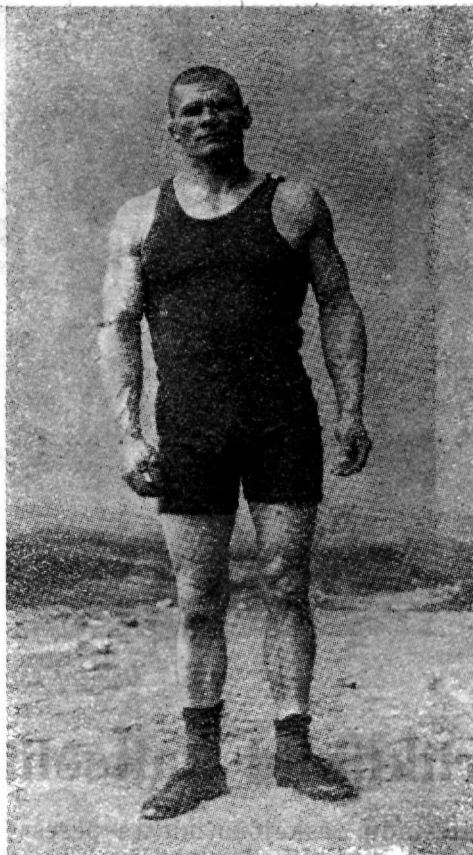
V Hendrikson, Johan — Pärnu

4. Kergekaal — kuni 72 kg.

I Laan, Osvald — Tartu

II Villa, Aleksander — Tartu

III Mislér, Rudolf — Tallinna

„Vanameister“ Martin Klein, Stokholmi olümpiaadil II koha saavutaja. Maadles 10 t. 15 m. soomlase Assikasega, keda ka võitis.

Martin Klein on praegu 45 a. vana, viie poja ja ühe tütre isa, tegelik põllumees, asunik Tarvastu lähedal. Üteriikkudel kaitseliidu maadlusvõistlustel M. Klein tuli teisele kohale kerge-keskkaalus, võites seljavõiduga isegi Kusnetsi, ja kaotades ootamatult Praksile.

IV Karjaveski, Rudolf — Harju
V Tärna, Aleksander — Valga

5. Kesikkaal — kuni 79 kg.

I Talbak, Arnold — Harju

II Einmann, Eugen — Tallinna

III Kuk, Leonhard — Tartu

IV Mägi, Ferdinand — Tartu

V Paal, Heinrich — Tallinna

6. Poolraskekaal — kuni 87 kg.

I Zupsmann, Oskar — Tallinna

II Ungerson, Karl — Sakalamaa

III Kõpu, Otto — Harju

7. Raskekaal — üle 87 kg.

I Kasakov, Nikolai — Tartu

II Kanastik, Hans — Tallinna

III Litsak, Elmar — Tartu

IV Kõllo, Aleksander — Tallinna

II. Edasijõudnud.

1. Kärbeskaal — kuni 56 kg.
 - I Jürkson, Johan — Pärnu
 - II Miller, Artur — Tallinna
 - III Lõvi, Villem — Tallinna
2. Sulgkaal — kuni 61 kg.
 - I Volt, Richard — Tartu
 - II Põntson, Johan — Tallinn
 - III Roode, August — Tallinna
 - IV Kask, Aleksander — Pärnumaa
3. Kergekaal — kuni 66 kg.
 - I Liivamees II, Johannes — Tallinna
 - II Adamson, August — Pärnumaa
 - III Mäger, Paul — Pärnu
 - IV Koppel, Bernhard — Tallinna
4. Kergekeskkaal — kuni 72 kg.
 - I Praks, Alfred — Tallinna
 - II Klein, Martin — Sakalamaa
 - III Kusnets, Albert — Tallinna
 - IV Miller, Leo — Tartu
 - V Toni, August — Tartu
5. Kesikkaal — kuni 79 kg.
 - I Kullisaar, Karl — Tallinna
 - II Värter, Richard — Tallinna
 - III Laas, Mihkel — Pärnu
6. Poolraskekaal — kuni 87 kg.
 - I Teearu, Alfred — Tallinna
 - II Vink, Johannes — Tartu
 - III Pohla, Otto — Tallinna
7. Raskekaal — üle 87 kg.
 - I Männik, Erich — Tallinna
 - II Viikberg, Otto — Tallinna
 - III Kaltmann, Oskar — Harju

Tõstmine

(kahe käega rebimine, kahe käega tõukamine ja ühe käega rebimine).

I. Algajad.

Esimesed tagajärjed — kaitseliidu norm.

1. Sulgkaal — kuni 60 kg.

	Tagajärg
I Saal, Hans — Pärnu	197,5
II Ermel, Ferdinand — Tartu	177,5
III Veinberg, Alfred — Harju	175,0
IV Valpret, Paul — Harju	165,0
V Ränkel, Johan — Tartu	162,5

2. Kergekaal — kuni 67,5 kg.

I Laater, Heinrich — Pärnu	242,5
II Mürk, Peeter — Valga	210,0
III Ermel, Robert — Tallinna	202,5
IV Labent, Edgar — Tartu	200,0
V Auksmann, Albert — Tallinna	187,5

3. Kesikkaal — kuni 75 kg.

	Tagajärg
I Roos, Kristhof — Tallinna	237,5
II Vaakmann, Johan — Narva	227,5
III Kink, Evald — Tartu	225,0
IV Lillmann, Karl — Valga	216,5
V Einmann, Edgar, — Tallinna	217,5

4. Poolraskekaal — kuni 82,5 kg.

I Koop, Hans — Pärnu	257,5
II Kikk, Arnold — Järva	247,5
III Jugar, Johan — Tartu	240,0
IV Liinat, Mihkel — Tallinna	220,5
V Lindevald, Eduard — Harju	205,0

5. Raskekaal — üle 82,5 kg.

I Annamaa, Koit — Valga	260,0
II Pohla, Otto — Tallinna	215,0
III Männik, Erich — Tallinna	207,5

II. Edasijõudnud.

1. Sulgkaal — kuni 60 kg.

I Kask, Aleksander — Pärnumaa	242,5
II Peerens, Friedrich — Pärnu	185,0
III Põntson, Johan — Tallinna	157,5

2. Kergekaal — kuni 67,5 kg.

I Teitelbaum, Rubin — Tallinna	267,5
II Puskar, Karl — Sakalamaa	247,5
III Hendrikson, Johan — Pärnu	190,0

3. Kesikkaal — kuni 75 kg.

I Oley, Maks — Tallinna	262,5
II Miller, Leo — Tartu	252,5
III Hüva, Aleksander — Sakalamaa	212,5
IV Kusnets, Albert — Tallinna	45,0

4. Poolraskekaal — kuni 82,5 kg.

I Kukk, Leonhard — Tartu	300,0
II Neuland, Alfred — Valga	277,5
III Kullisaar, Karl — Tallinna	205,0
IV Laas, Mihkel — Pärnu	122,5

5. Raskekaal — üle 82,5 kg.

I Neumann, Johan — Tallinna	285,0
II Linnebach, Oskar — Pärnu	262,5
III Kaltmann, Oskar — Harju	245,0

Parim malev võistlustel — Tallinna malev 123 punktiga.

Tartu malev	— 77 punkti
Pärnu malev	— 40 punkti.
Harju malev	— 24 punkti
Valga malev	— 16 punkti
Sakalamaa malev	— 15 punkti
Pärnumaa malev	— 14 punkti
Narva malev	— 4 punkti
Järva malev	— 4 punkti

A/S
I. E. Kuhlmann

Tallinn, Kõsebue 13.

Kõnetraat 9-82.

Shoti heeringaid.

Soola.

Riisi.

Petrooleum, nafta, bensiin ja kõik määrdeõlid.

**Alati saadaval oma ladudest
suuremal ja väiksemal arvul.**

Müük soodsatel tingimustel.

Müük soodsatel tingimustel.

GUSTAV PIHLAKAS

PABERIKAUPADE, KIRJAÜMBRIKKUDE,
KÖITMISE JA LINEERIMISE TÖÖSTUS

TALLINN, VAKSALI PST. 2. TELEFON 4-79 JA 9-65.

Täielikuima sisseseadega sel alal töötav ettevõtte Eestis. Võtab tellimisi vastu kõigilt riigi- ja eraasutusilt, pankadelt, kontoritelt, äridelt ja eraisikutelt. Lineerimise, köitmise ja paberikaupade alal:

Kontoraamatud igas liniatuuris. Kopeerraamatud. Registraatorid. Kiirõmblejad. Aktikaaned. Kaustikud.

Dokumentide mapid. Teadaannete lehed igas kaustas. Kirjaplokid. Block-notes.

Paberikorvid. Kuldkirjatrükk.

Ümbrikud igas suur. ja väris, äridele pealtrükk. Ilupaberid

karpides (papeteriid). Postpaberid, lihtsad ja linased. Postkaardi- ja amatööralbumid suures valikus.

Töö võistlemata headuses. — Hinnad mõõdukad.

Teadaanne.

Käesolevaõa teeme teatavaks meie vga lugupeetud ostijaskonnale, et oleme laiendanud oma vabrikut uute

riidekudumise ja appreteerimise osakondadega,

naisterahva **siid**, **poolsiid**, **kunstiid** ja **villase kleidi**, **voodri** ning **mantliriiete** valmistamiseks. — Oleme juba mtgile lasknud jrgmised riidesordid: **kleidiatlas**, **rips**, **taft**, **crpe-de-chine**, **crpe-line**, **crpe-satin**, **pesusiid**, **voodriserõge**, **voodriatlas**, **schofi-taft**, **laudlina**, **portjari** ja **dekoratsioon-kangad**.

Kõige austuseõga

A. S. OSKAR KILGAS

trikoo-, pitsi- ja sukavabrik.

Tallinn, Volta t. 3, telef. 2-23 (202-23).

Kõige suurem veinikelder Eestis

O/. «ALKO» VILJANDIS.

Veinid, vahuveinid, likõõrid ja napsid kõõige kõõrgemate auhindadega nitustel ja nitusmessil 1925. a., «Grand-Prix õga», kroonitud. I jrgu jooõgid kõõikides sellekohastes kauplustes ja restoraanides saadaval.

U U D I S!

Tollimra alanduse tõõitu eht Prantsuse cognac'ilt on te-
hastel võõimalus selle liõõgilisanduseõga kuni 75% mtgile
lasta alandatud hindadega.

ESTONIAK.	EESTI LIPP	superieur V. S. O.
"	"	extra trs vieux V. S. O.
"	"	trs vieux ***
BRANDY ***	"	vieux **

VABRIK JA PEALADU: Viljandis, Lossi t. 34
Kõõnetraat nr. 23.

KAUPLUS: Viljandis, Tartu t. 7. Kõõnetr. nr. 39.

ESINDUS JA KAUPLUS: Tallinnas S. Karja
tn. 20/8.

A. S. Kaubamaja «ESTIKA», kõõnetr. nr. 12-67.

Nõudke ainult

A. BRANDMANN'I

Tallinn, V. Tartu m. nr. 6, tel. 15-94

tehase kakaod, šokolaadi ja kompvekke, missugused on
alati saadaval värsketena ja heamaitsetena.

FA BIRK'I

värvimise ja keemilise puhastuse äri

Maakri tän. 23

Tallinn,
asut. 1820. a.

Telef. 309-18

Eeskujulikult puhastatakse ja
värvitakse kõiksugu piduüli-
—— kondi ja ballkleite ——

Töö hea. Hinnad ajakohased

PÕHJA-EESTI ÜHISPANK

TALLINN, LAI TÄNAV 1.

TELEFON 6-02

Võtab raha hoiule

jooksvale arvele, aasta ja kuude
peale, makstes ajakohaseid %⁰/₁₀.

Annab laene

ja toimetab kõiki pangaoperat-
sioone.

 jalanõud

on moodsad ja vastupidavad.

TH. V. GRÜNVALDT-UNION

tallanahk

∴ on veetihe ja tugev. ∴

Müük igas paremas äris Eestis.

Vabrik: TALLINNAS,
Maakri tän. 19/21.

TELEFONID: Juhatus 308-97
Jalanõude osak. 308-44
Naha-osakond 9-05.

Eesti parim biskviit
Aktsiaselts
Ginouker & Co.

Tallinn.

Petit-Beurre, Albert, Milk.

Vahvlid.

KAUBA PANK A.S.

Asutatud 1905. a.

Tartus, Suurturg 12, oma majas. Telefonid: 9 ja 209. Kinnitussakond: 183.

Põhikapital Kr. 200.000.—
Eri- ja tagavarapitalid " 139.257.83

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Kinnitus A.S. Eesti Lloyd'i peagentuur.

JUHATUS.

EESTI KOMMERTS PANK

Peapank: TALLINNAS, Suur Karja tän. 7.

OSAKONNAD:

Hõapsalus, Narvas, Pärnus, Peteris, Tartus, Valgas, Viljandis.

Telegr. aadress: „K O M P A.“

Sissemakstud

põhikapital Kr. 1.400.000.—

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

H-ra A. Haaviku väetiskatse her-
nega Viljandi näitusel 1929. a.

- 1) Väetamata.
- 2) 2 kotti superfosfaati ja kaalit.
- 3) 2 „ fosforiidi ja superfosfaadi segu ja kaalit.

Kas maksab Eesti fosforiiti segada superfosfaadiga?

**Kas on fosforiidi ja superfosfaadi segu kõige
tulusam fosforväetis?**

Nendele küsimustele annavad nüüd lõpliku vastuse
Tartu ülikoolis prof. A. Nõmmik'u 1928. a. teadusli-
kult läbitõttatud katsed, mis kõiki seni tehtud üle-
maalisi kui ka üksikuid katseid veel kinnitavad:

Väetis antud varakevadel, 20. apr., ristikheinale.

Väetis.	Heina saak 1 hektarilt puundades.	Fosforväe- tiste ostu kulu.	Fosforväetistest enam saadud 1 p. heina läks maksma.
Väetamata	350 punda	—	—
3 kotti superfosfaati . .	464 „	Kr. 21.—	28 senti.
2 ³ / ₄ kotti fosforiidi ja superfosfaadi segu. . .	476 „	„ 18.—	20 ¹ / ₂ „

Kaalisoola antud igas kohas ühevõrra. Nõnda on teadus-
likult väetiskatsetega kindlaks tehtud, et fosforiidi ja super-
fosfaadi segul (segafosfaadil) on kõik paremused, nimelt:

- 1) segu (segafosfaat) on odavam osta kui puhas superfosfaat;
- 2) segu annab suurema saagi kui puhas superfosfaat;
- 3) segu annab $\frac{1}{3}$ odavama enamsaagi kui puhas superfosfaat.

Ärge raisake metsa küttepuideks, vaid tarvitage kütteks
ainult Riigi Turbatööstuse

KÜTTETURVAST.

Turvast tarvitades vähenevad Teie küttekulud tunduvalt, sest turvas on odavam puudest — Tallinna turuhindade järele isegi tervelt 40% võrra. Samuti tarvitage aluspõhu asemel Riigi Turbatööstuse jahvatatud ning pallidesse pressitud

ALUSTURVAST.

Võrratu imbutusvõime. Odav hind. Teie kari on alati terve ning õhk laudas puhas.

Riigi Turbatööstuse juhatus.

Tallinn, Lai t. 41, tel. (2)26-16.

Häid pühi soovivad

ETK veinid

ETK sprotid

ETK kilud

ETK kohvid.

Nõudke igal pool!

Pealadu

Eesti Tarvitajate Keskuhisus ETK.

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühise trükikoja, Pikk t. 2. 1930.

EESTI
RAHVUSRAAMATUKOGU
AR